

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΙΤΛΟΣ:

**«Ανθρωπογενές και Φυσικό Περιβάλλον
ως πεδία ηχητικών ερεθισμάτων:
ο ρόλος της Μουσικής στην ανάπτυξη του νηπίου»**

Φοιτήτρια: Κάππα Φωτεινή

A.M. 42120 18082

**Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Μαρία Αργυρίου, Ε.ΔΙ.Π., Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ.,
Πανεπιστήμιο Αιγαίου**

Μέλη της Τριμελούς Επιτροπής:

**Παπαβασιλείου Βασίλειος, Αναπληρωτής Καθηγητής Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ.,
Πανεπιστήμιο Αιγαίου**

Νικολάου Ελένη, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο.....	4
<i>Η πρόσληψη των ήχων και η σημασία τους στη Μουσική Ανάπτυξη του νηπίου.....</i>	<i>4</i>
Εισαγωγή.....	4
1.1. Ακοή και ακρόαση: Εννοιολογικές διευκρινήσεις και αποσαφηνίσεις.....	5
1.2. Το αυτί ως χώρος «υποδοχής» και η λειτουργία του σε μουσικές δραστηριότητες.....	9
1.2.1. Εξωτερικό αυτί.....	10
1.2.2. Μέσο αυτί.....	10
1.2.3. Εσωτερικό αυτί.....	11
1.2.4. Ιδιότητες του αυτιού.....	11
1.2.5. Αυτί και μουσικές δραστηριότητες.....	12
1.3. Εγκέφαλος, ακοή και μουσική αντίληψη.....	14
1.3.1 Κατά την εμβρυακή φάση.....	16
1.3.2 Κατά την βρεφική ηλικία.....	16
1.4. Μουσική Ανάπτυξη.....	18
1.5. Η πρόσληψη των ήχων στην Κοινωνικό-συναισθηματική ανάπτυξη του νηπίου.....	21
1.6. Η επίδραση της μουσικοκινητικής αγωγής στη ρυθμική αντίληψη.....	23
1.7. Η επιρροή της οικογένειας και του περιβάλλοντος στη μουσική ανάπτυξη του νηπίου.....	25
Επίλογος.....	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	28
<i>Ηχητικά ερεθίσματα στο Ανθρωπογενές Περιβάλλον και η ένταξή τους στη Μουσική Παιδαγωγική.....</i>	<i>28</i>
Εισαγωγή.....	28
2.1. Ανθρωπογενές Περιβάλλον και Ήχοι.....	29
2.2. Κοινωνικό Περιβάλλον και Ήχοι.....	32
2.3. Σχέση φωνολογικής ενημερότητας και μουσικής στην προσχολική ηλικία.....	33
2.3.1. Ορισμός φωνολογικής ενημερότητας.....	33
2.3.2. Νήπιο και φωνολογική ενημερότητα.....	34
2.3.3. Φωνολογική ενημερότητα και μουσική.....	35
2.4. Έμφυτα Κίνητρα για Επικοινωνία.....	36
2.4.1. Επικοινωνιακή Μουσικότητα.....	38
2.5. Η αλληλεπίδραση του μουσικού και του γλωσσικού κώδικα του νανουρίσματος.....	39

2.6. Ενεργητική ακρόαση και προσχολική μουσική αγωγή.....	41
2.7. Μουσικές συμπεριφορές σε νήπια τριών έως πέντε ετών.....	44
2.8. Μουσική και Κοινωνικές δεξιότητες.....	47
Επίλογος	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	49
<i>Ηχητικά ερεθίσματα στο Φυσικό Περιβάλλον και η ένταξή τους στη Μουσική Παιδαγωγική .....</i>	<i>49</i>
Εισαγωγή	49
3.1. Ήχοι στο νηπιαγωγείο.....	50
3.2. Ο ρόλος του/της νηπιαγωγού στην ενίσχυση της σχέσης παιδιού και φύσης.....	52
3.3. Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Π.Ε.).....	53
3.4. Ακουστική οικολογία και Οικολογικός Εγγραμματισμός.....	56
3.4.1. Τράπεζες ήχου (Sound banks).....	56
3.4.2. Ηχοπερίπατοι – Ακουστικοί Περίπατοι	57
3.4.3. Ηχοχάρτες – Ηχητικοί Χάρτες (Sound maps).....	62
3.4.4. Ηχοτόπια	65
Επίλογος	68
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο.....	70
<i>Συμπεράσματα-Επίλογος.....</i>	<i>70</i>
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	76
<i>Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία.....</i>	<i>76</i>
<i>Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....</i>	<i>81</i>
<i>Διαδικτυακές Πηγές .....</i>	<i>83</i>

Δήλωση μη λογοκλοπής και ανάληψης προσωπικής

Με πλήρη επίγνωση των συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων, δηλώνω ότι είμαι αποκλειστική συγγραφέας της παρούσας εργασίας και δηλώνω ότι αυτή προετοιμάστηκε και ολοκληρώθηκε από εμένα προσωπικά και αποκλειστικά και αναλαμβάνω πλήρως τις συνέπειες του νόμου στην περίπτωση κατά την οποία αποδειχθεί ότι η εργασία αυτή ή τμήμα της δεν μου ανήκει, διότι είναι προϊόν λογοκλοπής άλλης πνευματικής ιδιοκτησίας.

Η Σπουδάστρια

ΚΑΠΠΑ ΦΩΤΕΙΝΗ

Περίληψη

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται την επίδραση της μουσικής στην ανάπτυξη του νηπίου, αξιοποιώντας στην παιδαγωγική πράξη και στη μαθησιακή διαδικασία τα ηχητικά ερεθίσματα που λαμβάνει το παιδί από το οικείο περιβάλλον του και τη φύση. Σκοπός της εργασίας είναι να ερμηνεύσει μέσα από την βιβλιογραφική έρευνα τη σχέση που έχουν το Ανθρωπογενές και το Φυσικό Περιβάλλον με την (προσ)λήψη των ήχων που λαμβάνει το παιδί καθώς και να αποδείξει ότι η μουσική αγωγή, όταν αξιοποιεί καινοτόμες παιδαγωγικές προτάσεις συμβάλλει στην καλλιέργεια δεξιοτήτων που θεωρούνται απαραίτητες στον 21ο αιώνα.

Η εργασία χωρίζεται σε τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο περιγράφεται το ακουστικό σύστημα, οι λειτουργίες της ακοής και της ακρόασης ως κομβικές για την πρόσληψη των ήχων και “ερμηνεύεται” η έμφυτη μουσική αντίληψη κάθε παιδιού, η οποία ασφαλώς μπορεί να καλλιεργηθεί περαιτέρω. Μέσα από ερευνητικά ευρήματα, συνδέεται και αναδεικνύεται η σχέση της μουσικής με τομείς ανάπτυξης των νηπίων καθώς και η συμβολή του οικείου περιβάλλοντος σε αυτήν. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται διεξοδικά οι επιδράσεις που ασκούν τα ηχητικά ερεθίσματα που λαμβάνει ένα νήπιο από το στενό οικογενειακό του περιβάλλον καθώς και το πώς αυτά εντάσσονται στα προγράμματα σπουδών του νηπιαγωγείου και της μουσικής εκπαίδευσης για το νηπιαγωγείο. Το τρίτο κεφάλαιο αφορά στο φυσικό περιβάλλον, την αλληλεπίδραση και την αντίδραση που προκαλούν οι ήχοι της φύσης στη νηπιακή ηλικία, ενώ στη συνέχεια, κατηγοριοποιούνται διδακτικές παρεμβάσεις αξιοποίησης μουσικοπαιδαγωγικών προτάσεων για την ακουστική οικολογία και την καλλιέργεια του οικολογικού πολιτισμού σε σχολικά περιβάλλοντα. Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο της βιβλιογραφικής έρευνας επιχειρείται μία κριτική για την απαραίτητη κουλτούρα που οφείλει ο/η νηπιαγωγός αλλά και ο/η κάθε/καθεμία παιδαγωγός να διαμορφώσει προς όφελος των μαθητών/-τριών του/της καλλιεργώντας την ακουστική μνήμη και ταυτότητα.

Λέξεις κλειδιά: μουσική ακρόαση, ηχητικά ερεθίσματα, ανθρωπογενές περιβάλλον, φυσικό περιβάλλον, ακουστική ταυτότητα, οικολογικός πολιτισμός, ακουστικός εγγραμματισμός, ακουστική ταυτότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

Η πρόσληψη των ήχων και η σημασία τους στη Μουσική Ανάπτυξη του νηπίου

Εισαγωγή

Η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος σχετίζεται με τα πολλαπλά καθημερινά ηχητικά ερεθίσματα που δέχεται ένα παιδί, αφενός, από το οικείο περιβάλλον και, αφετέρου, από το φυσικό περιβάλλον που έχει ανάγκη να εξερευνήσει αλλά και να κατανοήσει.. Η μουσική συστήνει μία ιδιαίτερη τέχνη, καθώς επηρεάζει τις νοητικές διεργασίες του εγκεφάλου, την ψυχολογία και την ανθρώπινη ανάπτυξη ποικιλότητα. Ο τρόπος, όμως, με τον οποίο προσλαμβάνει ένα ηχητικό ερέθισμα το ακουστικό σύστημα του ατόμου αλλά και η διαδικασία με την οποία το επεξεργάζεται, έχουν άμεση σχέση με τα ίδια τα ερεθίσματα που έχει δεχθεί από το οικείο περιβάλλον του, διαμορφώνοντας τη δική του μουσική αντίληψη που σταδιακά εξελίσσει.

Η μουσική δημιουργεί συναισθήματα στον άνθρωπο. Συναισθήματα χαράς και ευφορίας, ηρεμίας και χαλάρωσης, τον βοηθά στη συγκέντρωση και επιδρά καταλυτικά στον πνευματικό και εσωτερικό του κόσμο. Τα έντονα αυτά συναισθήματα που προκαλεί η μουσική, εκφράζονται μέσα και από άλλες μορφές τεχνών όπως η δημιουργική κίνηση, ο χορός, η θεατρική έκφραση, και -εκπαιδευτικά- αποτυπώνονται στα προγράμματα σπουδών του Νηπιαγωγείου με σκοπό να ενισχύσουν τις μουσικές δεξιότητες των νηπίων και να καλλιεργήσουν την αισθητική παιδεία τους. Εκτός όμως από τους ήχους και τα ερεθίσματα του Ανθρωπογενούς Περιβάλλοντος σημαντική θέση στην εξέλιξη του νηπίου, έχουν και οι ήχοι της φύσης. Τα παιδιά έχουν ανάγκη να εξερευνήσουν το φυσικό περιβάλλον, τις αλλαγές και τους ήχους του που συναντούν γύρω τους.

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, επισημαίνεται η σημασία του ακουστικού συστήματος στην ανάπτυξη του ανθρώπου και γίνεται μία απόπειρα εννοιολογικής ερμηνείας των όρων της «ακοής» και της «ακρόασης». Το αυτί εκτός από το ρόλο του 'υποδοχέα' των ήχων και των πληροφοριών, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στο νευρικό σύστημα και στην ορθή λειτουργία του οργανισμού. Ακολουθεί μια σύντομη ανατομική περιγραφή του αυτιού και αναφέρεται η συμβολή του στις μουσικές δραστηριότητες. Αναγκαία κρίνεται, επίσης, η αναφορά στον εγκέφαλο, τις λειτουργίες του αλλά και στην σχέση του με την ακοή και τη μουσική αντίληψη. Έχει αποδειχθεί, πως παιδιά διαθέτουν μια έμφυτη τάση προς τη μουσική και πως αυτή συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στην ανάπτυξη τους. Τα ερεθίσματα που λαμβάνει ένα παιδί από τη μουσική, το ρυθμό και τους ήχους της, είναι πολλαπλά και μερικά από τα οφέλη της είναι ότι του μαθαίνουν να επικοινωνεί, να εκφράζεται, να αισθάνεται και να συμπονά, του αυξάνουν τις εμπειρίες, αναπτύσσουν τις δεξιότητές του, το κοινωνικοποιούν, του μαθαίνουν να συντονίζεται τόσο με το σώμα όσο και με τις κινήσεις του. Το παιδί έρχεται σε επαφή με τα όλα όσα νιώθει και ξεκινάει σταδιακά η συναισθηματική του ωρίμανση. Ενώ τα παιδιά, διαθέτουν εκ γενετής κάποιου είδους μουσικής αντίληψης και ρυθμού, μέσω της καθημερινής επαφής τους με μουσικοκινητικές δραστηριότητες εξελίσσονται και διευρύνουν αυτές τις δεξιότητες. Καταλυτικό ρόλο στη μουσική ανάπτυξη και ωρίμανση ενός παιδιού έχουν οι γονείς και το στενό οικογενειακό του περιβάλλον, αφού εκείνοι του δίνουν τα πρώτα και κύρια ηχητικά ερεθίσματα και τις εμπειρίες. Συνεπώς, η σχέση του παιδιού με τη μουσική εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη σχέση που έχει η οικογένεια με τη μουσική αγωγή που του προσφέρει.

1.1. Ακοή και ακρόαση: Εννοιολογικές διευκρινήσεις και αποσαφηνίσεις

Είναι γεγονός πως στη σύγχρονη κοινωνία που ζούμε υπάρχει σύγχυση σχετικά με τους όρους ακοή και ακρόαση. Πολλοί είναι αυτοί που συγχέουν τους δύο αυτούς όρους, ενώ στην πραγματικότητα πρόκειται για δύο έννοιες αλληλοσυμπληρούμενες με διαφορετική, όμως, σημασία η κάθε μία. Συνεπώς, καθίσταται αναγκαία η διεξοδικότερη ανάλυσή τους. Πιο συγκεκριμένα, η ακοή αποτελεί μία από τις πέντε αισθήσεις και θεωρείται, η πιο σημαντική από τις υπόλοιπες, διότι με αυτή γίνεται άμεσα αντιληπτός ο εξωτερικός χώρος και διευκολύνεται η επικοινωνία.

Όπως αναφέρεται στην Τσαουσιδου (2015), υπάρχουν δύο τρόποι ακουστικής αντίληψης, ένας μέσω του αέρα και ένας μέσω των οστών, οι οποίοι διακρίνουν και δύο τύπους ακοής αντίστοιχα, την αέρια και την οστέια ακοή. Κατά την αέρια ακοή τα ηχητικά σήματα μεταδίδονται στα ακουστικά κέντρα του εγκεφάλου μέσω του αέρα και του αυτιού, ενώ κατά την οστέια ακοή η μετάδοση των ηχητικών πληροφοριών γίνεται μέσω του σώματος και μέσω των οστών.

Σύμφωνα με τον Paul Madaule, δεν ακούμε μόνο με τα αυτιά αλλά με όλο μας το σώμα (Γκουγκούμη & Καραμπά, 2013). Επομένως, το ακουστικό σύστημα επηρεάζεται και επηρεάζεται από άλλα αισθητηριακά συστήματα του σώματός μας, όπως το κινητικό και το σωματοαισθητικό, καθώς επίσης και από άλλα υποστηρικτικά συστήματα, όπως το στόμα και η αναπνοή. Όταν ακούμε μουσική όλο το σώμα συντονίζεται με τις ηχητικές δονήσεις, λόγω του φαινομένου του ιδιοσυντονισμού. Η συχνότητα του ήχου και της μουσικής συντονίζεται με την ατομική συχνότητα του ατόμου ή άλλου αντικειμένου. Οστέια είναι επίσης και η πρώτη εμβρυακή ακοή. Οι άνθρωποι με φυσιολογική ακοή χρησιμοποιούν και τους δύο αυτούς τρόπους. «Όταν μιλάμε ακούμε τον εαυτό μας μέσω των αυτιών μας (αγωγιμότητα του αέρα) και μέσω των δονήσεων των οστών μας (αγωγιμότητα των οστών)» (Σακαλάκ, 2004, οπ.αναφ. στη Τσαουσιδου, 2015).

Μια απόδειξη της ύπαρξης διαφορετικών τύπων ακοής, ανάλογη με τη διαφορετική γεωγραφική θέση, έφερε στην επιφάνεια ο Alfred Tomatis μέσα από την έρευνα του. Πώς, δηλαδή, κάθε φωνητική ενέργεια αντιστοιχεί σε μια ακουστική ενέργεια και κάθε γλώσσα συνδέεται με ένα αυτί. Συγκεκριμένα, «[...] ο αέρας μεταφέρει και διαμορφώνει τους ήχους με διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με τις περιοχές. Στην πραγματικότητα υπάρχει μια ολόκληρη ακουστικό-φυσική διαδικασία που διαμορφώνει ήχους, η οποία διαφέρει από το ένα σημείο στο άλλο ανάλογα με το γεωγραφικό μήκος και πλάτος κάθε τόπου, τους τόπους, τα εδάφη, την υγραμετρική κατάσταση, τη θερμοκρασία και πολλές άλλες παραμέτρους. Η συνισταμένη γίνεται αισθητή στην ηχητική αντίσταση του τόπου, που αμέσως επιδρά στα ηχητικά φαινόμενα που παράγονται εκεί» (Tomatis, 2000). Ο Tomatis κάνει λόγο για “γεωγραφική ακοή”, αναδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο, την μεγάλη επίδραση που ασκεί το φυσικό -ηχητικό περιβάλλον στην φυσιολογία του ατόμου αλλά και του ακουστικού του συστήματος. Οι ήχοι και η ποιότητά τους μορφοποιούν τον ακουστικό μηχανισμό και τη φωνή, η οποία επηρεάζεται από την πρόσληψη των

εκάστοτε ηχητικών πληροφοριών. «Οι έντονοι, μόνιμοι και χαρακτηριστικοί ήχοι μορφώνουν και μορφοποιούν ανάλογα την ακοή του νηπίου, μετατρέποντάς τα όλα σε ηχητικές εικόνες που συνοδεύουν και σημαδεύουν τη ζωή του» (Χαραλάμπους, 2004, οπ. αναφ. στη Τσαουσίδου, 2015).

Αντίθετα με την ακοή, η ακρόαση αποτελεί μια ενεργητική διαδικασία. Πιο αναλυτικά, η ικανότητα της ακρόασης διαφέρει από τον τρόπο λειτουργίας της ακοής, καθώς προϋποθέτει την ενεργητική συμμετοχή και προσοχή του ατόμου και την εμφανή θέλησή του καθ' όλη τη διαδικασία. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Alfred Tomatis, «Ακούω σημαίνει αφήνομαι να με προσεγγίσει ο ήχος..., παραδίδομαι δίχως άμυνα, δίχως πραγματικά να αντιλαμβάνομαι. [...]. Ακροώμαι σημαίνει δεσμεύω απόλυτα το σώμα, ώστε το όν που βρίσκεται μέσα στο εσωτερικό αυτού του σώματος να μπορέσει να επωφεληθεί όσων επιθυμεί να αντιληφθεί» (Tomatis, 1998: 118-119, οπ. αναφ. στη Τσαουσίδου, 2015).

Όταν αναφερόμαστε στην ακρόαση εννοούμε την ενεργητική λήψη ήχων, δηλαδή την ικανότητα χρήσης της ακοής για συγκεκριμένο σκοπό και με τρόπο που είναι αποδεκτός σε συναισθηματικό επίπεδο για τους σκοπούς της εκμάθησης αλλά και της επικοινωνίας. Η ακρόαση είναι μια ενεργητική λειτουργία εστίασης και προσεκτικής επιλογής ενός ακουστικού μηνύματος μεταξύ άλλων, που μας επιτρέπει την αποδοχή ή και την απόρριψη ήχων που δεν είναι σχετικοί με αυτό που μας ενδιαφέρει.

Σύμφωνα με την Καραδήμου Λιάτσου, όπως αναφέρει ο Σακαλάκ (2004) στην Τσαουσίδου (2015), προσθέτει, ότι «η λέξη *ακρόαση* προέρχεται από το ρήμα *ακροώμαι* το οποίο σημαίνει “ακούω με μεγάλη προσοχή και συγκέντρωση”. Ενώ το ρήμα *ακούω* αναφέρεται στη φυσιολογική λειτουργία της αίσθησης της ακοής που υπάρχει στους περισσότερους ανθρώπους, το ρήμα *ακροώμαι* χρησιμοποιείται για ειδικές λειτουργίες στις οποίες όλη η προσοχή εστιάζεται στο αυτί. Έτσι, η έκφραση “ενεργητική ακρόαση” είναι πλεονασμός που όμως, είναι αναγκαίος για να τονιστεί η μεγάλη σημασία που δίνεται στη συνειδητή και συνεχή παρακολούθηση του μουσικού έργου».

Ένας συμπληρωματικός ορισμός σημειώνεται από τον Paul Madaule (1998) στο έργο «Με Ανοιχτά Αυτιά» καθώς «*Ενεργητική ακρόαση*, είναι η ικανότητα του ατόμου να συντονίζεται και να εστιάζει την προσοχή του στα ηχητικά μηνύματα, καθώς και να αποσύρει την προσοχή του από αυτά κατά βούληση.[...] Το παράδοξο

στην πτωχή ενεργητική ακρόαση είναι ότι ακούει κανείς πάρα πολύ και αποκωδικοποιεί πολύ λίγο». Η καλή ακοή ως εκ τούτου, δεν σημαίνει και καλή ακρόαση. Ένα άτομο με φυσιολογική ακοή ενδέχεται να παρουσιάζει αδυναμία εστίασης της προσοχής του στο λόγο του άλλου, δηλαδή αδυναμία αποκωδικοποίησης του λόγου, συνειδητής ακρόασης και εννοιολογικής κατανόησής του (Madaule, 1998: 57, 66).

Η συνειδητή ακρόαση ενός ηχητικού ερεθίσματος, έχει ως αποτέλεσμα την, σε βάθος επικοινωνία του ατόμου με τον εαυτό του και με τους άλλους, την ικανότητά του για μάθηση (προφορικός και γραπτός λόγος), για δημιουργία και τη ψυχοσωματική του ευημερία. Η ισορροπία και η αρμονία στο πλαίσιο του διαλόγου ανάμεσα στο γλωσσικό αυτί και το αυτί του σώματος αποτελούν άλλες διαστάσεις της ενεργητικής ακρόασης. Μας δίνουν την αίσθηση της άνεσης, της ευημερίας και της αυτοπεποίθησης. Στην ενεργητική ακρόαση δεν εμπλέκεται μόνο το αυτί και το νευρικό σύστημα, αλλά ουσιαστικά ολόκληρο το σώμα μας. Η ενεργητική ακρόαση απαιτεί τόσο την ακουστική ακρίβεια του κοχλιακού αυτιού όσο και τη σωματική σταθερότητα που προσφέρει το αιθουσαίο αυτί (Τσαουσίδου, 2015).

Δύο είναι οι τύποι ακρόασης:

α) η *Αντιληπτική Ενεργητική Ακρόαση*, η οποία μας κρατά συντονισμένους με τον κόσμο γύρω μας, και,

β) η *Εκφραστική Ενεργητική Ακρόαση*, την οποία χρησιμοποιούμε για τη ρύθμιση της φωνή μας όταν μιλάμε και τραγουδάμε.

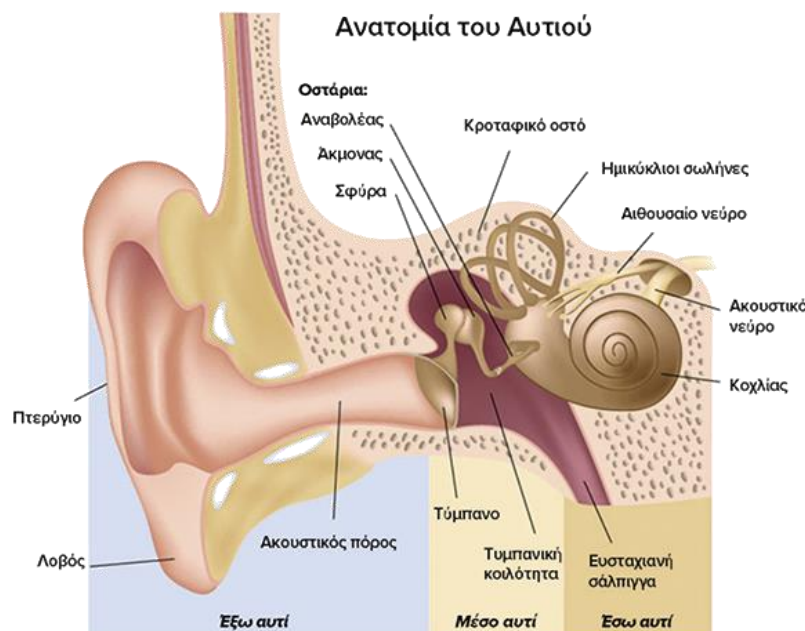
Σύμφωνα με τον Madaule (1998), η ενεργητική ακρόαση αφορά μια εκπληκτικά λεπτή δεξιότητα όπου εντοπίζεται στο σημείο διασταύρωσης του σώματος και του νου. Ο κύριος ρόλος της είναι να κρατάει το άτομο συντονισμένο και σε επικοινωνία με τον εξωτερικό και εσωτερικό του κόσμο.

Αποτελεί, λοιπόν, μια δεξιότητα που υπάρχει η δυνατότητα βελτίωσης σε κάθε στάδιο της ζωής και με διάφορους τρόπους, όμως είναι σημαντικό να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην νηπιακή ηλικία, όπου αναπτύσσεται και διαπλάθεται η ψυχοσωματική υπόσταση του ατόμου. Η εμπλοκή του παιδιού στην ενεργητική ακρόαση είναι βασική καθώς το κινητοποιεί, δίνοντας του το κίνητρο να αναπτύξει σημαντικές δεξιότητες του, όπως η συγκέντρωση και η προσοχή, η αντίληψη και η μνήμη. Τέλος, μέσω της σωστής παιδαγωγικής προσέγγισης, με πολλαπλά ποιοτικά ηχητικά

ερεθίσματα αλλά και με ορθό τρόπο μετάδοσης και πρόσληψής τους, δύναται να διαμορφωθεί μια ενεργητική ακουστική συμπεριφορά, η οποία σε συνδυασμό με τη γνώση και τη βούληση θα οδηγήσουν στη δημιουργία καλών και ευαίσθητων ακροατών και ισορροπημένων ατόμων.

1.2. Το αυτί ως χώρος «υποδοχής» και η λειτουργία του σε μουσικές δραστηριότητες

Το αυτί του ανθρώπου (Εικόνα 1) είναι το όργανο που ανιχνεύει τον ήχο. Λειτουργεί ως δέκτης στην διαδικασία της συλλογής ακουστικών πληροφοριών και

τις μεταβιβάζει μέσω του νευρικού συστήματος στον εγκέφαλο. Πρόκειται για ένα όργανο αρκετά σημαντικό για την ορθή λειτουργία του ανθρώπινου οργανισμού, αφού εκτός του ακουστικού συστήματος, λειτουργεί και ως αισθητήριο όργανο και συμβάλλει σε άλλες λειτουργίες του ανθρώπινου σώματος. Οι άνθρωποι διαθέτουν δύο αυτιά συμμετρικά τοποθετημένα σε αντίθετες πλευρές του κεφαλιού. Αποτελούνται από το εξωτερικό αυτί (το αυτί που είναι ορατό εξωτερικά και ο ακουστικός πόρος), το μέσο αυτί (μετά το τύμπανο) και το εσωτερικό αυτί (με κύριο όργανο τον λαβύρινθο).

Η περιγραφή γίνεται από το εξωτερικό στο εσωτερικό αυτί, ακολουθώντας την πορεία του ήχου από το εξωτερικό περιβάλλον προς τον εγκέφαλο. Αξίζει να αναφερθεί, ωστόσο, η περιγραφή του Alfred Tomatis, η οποία ακολουθεί την αντίθετη πορεία από το εσωτερικό προς το μέσο και τέλος το εξωτερικό αυτί, καθώς «Μ' αυτόν τον τρόπο και με αυτή τη σειρά διαμορφώνονται τα τρία μέρη του αυτιού κατά τη διάρκεια της οντογενετικής εξέλιξης, κατά τη διάρκεια δηλαδή του σχηματισμού του στο πλαίσιο της μήτρας» (Tomatis, 2000).

1.2.1. Εξωτερικό αυτί

Το εξωτερικό αυτί αποτελείται από δύο τμήματα, το περύγιο και τον ακουστικό πόρο και χωρίζεται με το μέσο αυτί, από την τυμπανική μεμβράνη. Το περύγιο συλλέγει τους ήχους και τους κατευθύνει προς τον ακουστικό πόρο. Οι ήχοι στο τέλος του ακουστικού πόρου συναντούν τον τυμπανικό υμένα, τον οποίο θέτουν σε παλμική κίνηση. Επιπλέον, το εξωτερικό αυτί έχει προστατευτικό ρόλο ως προς το τύμπανο από τραυματισμούς αλλά και την είσοδο ξένων σωμάτων.

Η Τσαουσίδου (2015) αναφέρει ότι κατά τον Tomatis το εξωτερικό αυτί, «παίζει ταυτόχρονα το ρόλο του ενισχυτή και του φίλτρου, ευνοώντας τη διάδοση μερικών ήχων στο εσωτερικό αυτί. Κυρίως, συλλέγονται οι υψηλοί ήχοι».

1.2.2. Μέσο αυτί

Το μέσο αυτί ξεκινά από την εσωτερική επιφάνεια του τυμπάνου, την τυμπανική μεμβράνη, που βρίσκεται στο τέλος του ακουστικού πόρου. Είναι μία αεροφόρος κοιλότητα στην οποία βρίσκονται τρία μικρά οστάρια, η σφύρα, ο άκμονας και ο αναβολέας. Το τύμπανο είναι μια λειτουργική μεμβράνη που χωρίζει το μέσα από το έξω αυτί και μετατρέπει τον ήχο σε παλμικές δονήσεις. Τα τρία μικρά οστάρια μετατρέπουν τον ήχο σε δονήσεις, τις οποίες μεταφέρουν διαδοχικά εσωτερικό αυτί. Ακόμη, ένα μέρος του μέσου αυτιού είναι και η ευσταχιανή σάλπιγγα, μέσω της οποίας το μέσο αυτί συγκοινωνεί με τον ρινοφάρυγγα.

Ο Tomatis (2000), σύμφωνα με την Τσαουσίδου (2015), «αποδίδει έναν ευρύτερο και πολύ πιο συστηματικό ρόλο στους δύο αυτούς μύες: χάρη σε αυτούς μπορούμε και χρησιμοποιούμε τον “ακουστικό μας εστιαστή”», βοηθώντας το αυτί να συντονιστεί με τους επιθυμητούς ήχους και να παραμερίσει αυτόματα τους ανεπιθύμητους. Οι δύο μύες που εδρεύουν στο μέσο αυτί είναι θεμελιώδους

σημασίας, καθώς «από αυτούς εξαρτάται κατά μεγάλο μέρος η ρύθμιση του αυτιού ως ολικού ελεγκτή στον τομέα της ακοής».

1.2.3. Εσωτερικό αυτί

Το εσωτερικό αυτί είναι ίσως από τα πιο πολύπλοκα μέρη του ανθρώπινου σώματος γι' αυτό και είναι γνωστό ως λαβύρινθος. Είναι υπεύθυνο για την ακοή και την ισορροπία. Μέσα στον λαβύρινθο κυκλοφορεί ένα υγρό, το οποίο ονομάζεται λέμφος. Τα βασικά τμήματα του είναι ο κοχλίας, η αίθουσα και οι τρεις ημικύκλιοι σωλήνες.

Ο κοχλίας είναι μία μικρή ελικοειδής δομή (σχήμα κελύφους σαλιγκαριού) και χωρίζεται σε τρία τμήματα: το μεσαίο τμήμα, το κοχλιακό πόρο και το όργανο της ακοής ή όργανο Corti. Το όργανο Corti είναι γεμάτο υγρό και περιέχει υπερευαίσθητα τριχοειδή κύτταρα. Αυτά είναι υπεύθυνα για τη μετάφραση των ηχητικών δονήσεων σε ηλεκτρικούς παλμούς, οι οποίοι οδηγούνται στον εγκέφαλο μέσω του ακουστικού νεύρου. Ο εγκέφαλος είναι αυτός που μας βοηθά για να αντιληφθούμε τον ήχο που ακούμε.

Το αιθουσαίο σύστημα περιέχει κύτταρα που ελέγχουν την ισορροπία και το ακουστικό νεύρο οδηγεί από τον κοχλία στον εγκέφαλο. Οι τρεις ημικύκλιοι σωλήνες είναι γεμάτοι με λέμφο, της οποίας η κίνηση δίνει σχετικές πληροφορίες στον εγκέφαλο για την ταχύτητα και την κατεύθυνση της κίνησης.

1.2.4. Ιδιότητες του αυτιού

Όπως αναφέρεται στην Τσαουσιδου (2015), μέσω της ακοής, της ηχητικής και σωματικής διέγερσης πραγματοποιείται ίσως η σημαντικότερη ιδιότητα του αυτιού, η φόρτιση του εγκεφάλου με ενέργεια. Οι ήχοι και οι κινήσεις παράγουν ενέργεια, η οποία μετατρέπεται μέσω του ακουστικού οργάνου σε νευρικά ερεθίσματα που φθάνουν στον εγκέφαλο. Σύμφωνα με τον Tomatis, «το αυτί παρέχει στο νευρικό σύστημα περίπου το 90% της συνολικής αισθητηριακής ενέργειας [...] ενέργεια που προέρχεται από τους ήχους (κοχλιακή ενέργεια) και από τις κινήσεις του σώματος (αιθουσαία ενέργεια)» (Madaule, 1998).

Το “αυτί του σώματος” ή αιθουσαίο αυτί, ευθύνεται για «την ανίχνευση της κίνησης του κεφαλιού στο χώρο, η οποία συμβάλει στη χωρική αντίληψη, επιτρέπει τη διατήρηση του προσανατολισμού του σώματος και είναι ζωτικής σημασίας για τη λειτουργία του στο περιβάλλον». Το αυτί «ελέγχει όλη τη μυϊκή δραστηριότητα του

οργανισμού και παίζει σημαντικό ρόλο στην κατανομή της έντασης και της χαλάρωσης». Επιπρόσθετα, το αυτί, μέσα από το αιθουσαίο σύστημα, επηρεάζει τις κινητικές δεξιότητες και συντονίζει την κίνηση των ματιών για την παρακολούθηση της ανάγνωσης και την κίνηση των χεριών και δακτύλων στο γράψιμο και μέσω του κοχλιακού συστήματος αναγνωρίζει τον αντίστοιχο ήχο για κάθε γράμμα. Ο γραμματισμός, δηλαδή η ικανότητα γραφής και ανάγνωσης βασίζεται στην ακριβή νοητική αναπαράσταση των ήχων, ώστε το παιδί να τους ταυτίσει σωστά με το αντίστοιχο σύμβολό τους (Σακαλάκ, 2004, οπ.αναφ. στη Τσαουσιδου, 2015).

Αξίζει να σημειωθεί, ότι το αυτί λειτουργεί ως μηχανισμός ελέγχου της φωνής στο τραγούδι και στην ομιλία. Η συμβολή της ακοής στην ανάπτυξη των αναγνωστικών δεξιοτήτων και γραμματισμού τεκμηριώνεται από έρευνες (Greenberg, Decety & Gordon, 2021). Ο Tomatis υποστηρίζει πως, το δεξί συγκεκριμένα αυτί, έχει κυρίαρχη θέση στη φώνηση αφού έχει το ρόλο του οργανωτή όλου του φωνητικού μηχανισμού, μπορεί, δηλαδή, να ελέγχει τη φωνή που τραγουδάει, το παίξιμο ενός μουσικού οργάνου, την παραγωγή λόγου και την εστίαση του αυτιού γενικότερα.

Ο ίδιος, παρατηρεί ότι τα ίδια νεύρα που ελέγχουν τους μύες του μέσου ωτός εμπλέκονται και στην παραγωγή φωνής. Πιο συγκεκριμένα, η θέση και το σχήμα όλων των οργάνων, των κοιλοτήτων και των μυών που εμπλέκονται στην παραγωγή φωνής-το διάφραγμα, οι πνεύμονες, ο λάρυγγας, ο φάρυγγας, οι σιαγόνες, η γλώσσα, τα χείλη- ελέγχονται από το αυτί. Μελετώντας βαθύτερα τον ακουστικό έλεγχο της φωνής, ο Tomatis κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το αυτί, σε συνεργασία πάντα με τον εγκέφαλο, ελέγχει την παραγωγή φωνής καθώς και στο ότι η φωνή εμπεριέχει μόνο τις αρμονικές που ακούει το αυτί (Madaule, 1998).

1.2.5. Αυτί και μουσικές δραστηριότητες

Η μουσική στο σχολείο αποτελεί επιτακτική ανάγκη κυρίως για τη σωστή συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, την λήψη ερεθισμάτων αλλά και την εξασφάλιση της αισθητικής απόλαυσής τους. Οι μουσικές δραστηριότητες, η ελεύθερη ή ρυθμική κίνηση, το τραγούδι, ο χορός, η κατασκευή μουσικών οργάνων, η μίμηση και τα μουσικά παιχνίδια περιλαμβάνονται ως κομβικές παιδαγωγικές δραστηριότητες στα προγράμματα σπουδών του νηπιαγωγείου, αποσκοπώντας στην ολιστική ανάπτυξη του νηπίου. Η Τσαουσιδου (2015) σημειώνει ότι τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιεί το παιδί κατά τη διάρκεια των μουσικών δραστηριοτήτων

είναι η φωνή, το σώμα καθώς και τα μουσικά όργανα. Θεωρείται από την ίδια ότι η ευαισθητοποίηση του αυτιού κρίνεται ως απαραίτητη προϋπόθεση για κάθε μουσική δραστηριότητα, κινητική, ρυθμική, φωνητική ή για το παίξιμο των μουσικών οργάνων. Ως εκ τούτου, η ανάπτυξη της ακουστικής αντίληψης βρίσκεται στο επίκεντρο της μουσικής παιδείας.

Σύμφωνα με την Καραδήμου-Λιάτσου (2003), η αγωγή της ακουστικής αντίληψης θεωρείται ο σημαντικότερος μουσικός στόχος και πρέπει να έχει κεντρικό ρόλο στη μουσική αγωγή. Μόνο με την ανεπτυγμένη, ενεργητική ακρόαση το παιδί θα αναπτύξει την αγάπη του προς τη μουσική, τη δυνατότητα να κρίνει αυτά που του προσφέρονται, να αναπλάθει τα μουσικά ερεθίσματα και να δίνει διέξοδο στη φαντασία, τα συναισθήματα και χώρο στη δημιουργικότητα του. Οι μουσικές δραστηριότητες αποτελούν το μέσο με το οποίο το παιδί δύναται να αναπτύξει τη σημαντική ικανότητα της ενεργητικής ακρόασης. Ως εκ τούτου, η ενεργητική ακρόαση συστήνει και την ποιοτική μουσικοπαιδαγωγική διαφοροποίηση των μουσικών δραστηριοτήτων από παθητικές άλλες ακροάσεις, ενώ συνεισφέρει στην ανάπτυξη νοητικών δεξιοτήτων όπως της μνήμης, της συγκέντρωσης και της κριτικής προσοχής, της δημιουργικότητας και της φαντασίας, και ενεργοποιεί τα νήπια συναισθηματικά, νοητικά και ψυχοκινητικά (Καραδήμου, 2001, οπ. αναφ. στη Τσαουσιδου,2015).

Συμπερασματικά, η ακουστική αντίληψη αποτελεί σημαντική νοητική λειτουργία και η ανάπτυξη της στο παιδί εδράζεται στη μουσικοπαιδαγωγική πρακτική ενώ συμβάλλει στην προοδευτική βελτίωση της ικανότητας του ανθρώπου να χρησιμοποιεί την συναισθησία, η οποία αποτελεί μνημονικό εργαλείο που στηρίζεται στο συνδυασμό των πέντε αισθήσεων και αποσκοπεί στη βελτίωση της καθεμιάς από αυτές. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την ποιοτική εξέλιξη των διανοητικών ικανοτήτων, του δημιουργικού δυναμικού και της μνήμης.

Καθώς τόσο η ανάπτυξη της ικανότητας της ομιλίας όσο και της μουσικής ικανότητας βασίζεται στην επαναλαμβανόμενη ακουστική πρόσληψη των αντίστοιχων ερεθισμάτων, η ακρόαση ως διαδικασία παίζει σημαντικό ρόλο.

Αντιλαμβανόμαστε, λοιπόν, ότι η δημιουργία μιας υγιούς ακουστικής συμπεριφοράς βασίζεται στην καλλιέργεια του αυτιού και της ενεργητικής ακρόασης του παιδιού από την προσχολική ηλικία (Στάμου, 2012, οπ. αναφ. Τσαουσιδου,

2015)

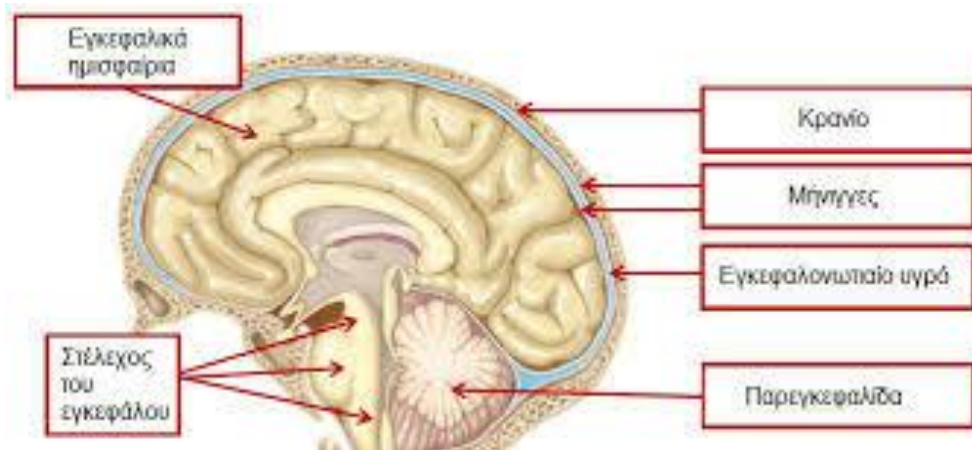
παιδικό σταθμό και στο νηπιαγωγείο αποτελεί και την περίοδο κατά την οποία η ενεργητική ακρόαση είναι περισσότερο ευέλικτη και όπου το παιδί μαθαίνει γρηγορότερα και με μεγαλύτερη επιτυχία.[...]. Η εκπαίδευση του παιδιού προσχολικής ηλικίας στην ενεργητική ακρόαση απαιτεί μεγάλη έμφαση σε δραστηριότητες όπως η ενεργητική ακρόαση μουσικής, το τραγούδι, η ομιλία, η απαγγελία, η υποκριτική, δραστηριότητες, δηλαδή, οι οποίες συνδυάζουν τη χρήση ήχων με κινήσεις του σώματος (Τσαουσιδίου, 2015). Πιο συγκεκριμένα, οι μουσικές δραστηριότητες προαπαιτούν μεν την ενεργητική ακρόαση, την εξασκούν δε και την καλλιεργούν, καθώς η μουσική, ως σύνθεση, αποτελείται από τη μελωδία και το ρυθμό και συνδέει το λόγο και την κίνηση, προσφέροντας στα νήπια τη δυνατότητα να ανταποκριθούν με όλο τους το σώμα και τις αισθήσεις.

1.3. Εγκέφαλος, ακοή και μουσική αντίληψη

Σύμφωνα με την Μπακάτη (2008), ο εγκέφαλος αποτελεί το σημαντικότερο, πολυπλοκότερο και μεγαλύτερο τμήμα του κεντρικού νευρικού συστήματος, μαζί με τον νωτιαίο μυελό. Συνιστά έδρα της νοημοσύνης, των συναισθημάτων, των αντιλήψεων, του ελέγχου και του συντονισμού των κινήσεων του σώματος, της ερμηνείας των αισθήσεων, των σκέψεων αλλά και των ψυχικών και πνευματικών λειτουργιών των ανθρώπων. Αποτελείται από δύο ημισφαίρια, τα οποία χωρίζονται μεταξύ τους από την επιμήκη σχισμή, καθώς και από νευρώνες, οι οποίοι δέχονται, επεξεργάζονται και μεταβιβάζουν ερεθίσματα.

Στον εγκέφαλο (Εικ.2) εντοπίζονται κέντρα και νευρικές οδοί, που σχετίζονται με τη ρύθμιση της δραστηριότητας των οργάνων. Ο εγκέφαλος χωρίζεται ανατομικά σε τρεις περιοχές, οι οποίες είναι τα εγκεφαλικά ημισφαίρια, το στέλεχος και η παρεγκεφαλίδα. Βρίσκεται προστατευμένος σε μία οστέινη κάψα και περιβάλλεται από τρεις μήνιγγες.

Ο νευρώνας αποτελεί τη βασική λειτουργική μονάδα του εγκεφάλου και είναι υπεύθυνος για τη διαβίβαση των πληροφοριών από και προς τον εγκέφαλο. Αποτελείται από το κυτταρικό σώμα και τον νευράξονα. Στο μεγαλύτερο τους ποσοστό τα κυτταρικά σώματα βρίσκονται στο φλοιό, ενώ οι νευράξονες τους εκτείνονται στο εσωτερικό του εγκεφάλου και είναι αυτοί που δημιουργούν τους δρόμους επικοινωνίας, μέσω των συνάψεων με άλλους νευρώνες. Ο εγκέφαλός μας αποτελείται από περίπου 100 δις νευρώνες, οι οποίοι εκπέμπουν σήματα διαβιβάζοντας ηλεκτρικές ώσεις κατά μήκος του νευράξονά τους και συνδέονται μεταξύ τους μέσω των συνάψεων (Μπακάτση, 2008).

Όπως αναφέρθηκε και στην ενότητα 1.2., το αυτί χωρίζεται σε τρία τμήματα ή τομείς-το έξω αυτί, το μέσο αυτί και το έσω αυτί. Κάθε τμήμα έχει μια συγκεκριμένη λειτουργία που επιτρέπει στα ηχητικά κύματα που εισέρχονται στο αυτί να μετασχηματισθούν σε ηλεκτρικά σήματα που ο εγκέφαλος μπορεί να κατανοήσει. Το έξω αυτί συλλέγει τα ηχητικά κύματα και τα οδηγεί στο μέσο αυτί. Εκεί, το μέσο αυτί ενισχύει τον ήχο και τον μεταδίδει στο έσω αυτί. Το έσω αυτί, μετατρέπει στον κοχλία τις ηχητικές δονήσεις σε ηλεκτρικούς παλμούς, που ταξιδεύουν μέσω του ακουστικού νεύρου στον εγκέφαλο.

Η μουσική αποτελεί μία από τις βασικές εμπειρίες στη ζωή του ατόμου και συμβάλλει στην ανθρώπινη ευημερία καθιστώντας ευκολότερη την ανθρώπινη επαφή και την φαντασία, συνδέοντάς τες με τα κοινωνικά μας ένστικτα. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, αντιλαμβανόμαστε ότι αποτελεί αυθόρμητη ενέργεια, αντικατοπτρίζοντας τα τμήματα του εγκεφάλου που συνδέονται με τις επικοινωνιακές λειτουργίες. Περικλείει πολλές και διαφορετικές γνωστικές ικανότητες,

συμπεριλαμβανομένης της αριθμητικής, της γλώσσας και της αντίληψης του χώρου, διευκολύνοντας τον «κοινωνικό μας εαυτό» να συνδέσει τις κοινές εμπειρίες και προθέσεις μας (Shulkin & Raglan, 2014, οπ. αναφ. στη Ζώγαλη, 2018). Πολύ γρήγορα μετατράπηκε από ένα κοινό κώδικα επικοινωνίας, σε ένα εργαλείο έκφρασης. Έχει αποδειχθεί άλλωστε ότι η μουσική επηρεάζει τη βιολογική κατάσταση του ανθρώπινου οργανισμού και ότι ο εγκέφαλος είναι έτσι λειτουργικά οργανωμένος ώστε να διαχειρίζεται τη μουσική (Peretz & Zattore, 2003, οπ. αναφ. Ζώγαλη, 2018).

1.3.1 Κατά την εμβρυακή φάση

Σύμφωνα με την Ρουμελιώτη (2019), έρευνες αποδεικνύουν ότι η επιλογή της κατάλληλης μουσικής χαλαρώνει το έμβρυο, καθώς μειώνει τα επίπεδα των στρεσογόνων ορμονών στη μητέρα και κατ' επέκταση στο έμβρυο. Το έμβρυο αντιλαμβάνεται και αντιδρά σε ήχους, όπως οι περιβαλλοντικοί ήχοι και η φωνή της μητέρας, καταδεικνύοντας πώς η μουσική επιδρά στην ανθρώπινη ύπαρξη ήδη από την προγεννητική ηλικία. Τα νεογέννητα έμβρυα είναι ικανά ακόμη και να διακρίνουν μία ανδρική από μία γυναικεία φωνή, να αναγνωρίζουν τη φωνή της μητέρας τους καθώς και άλλους οικείους ήχους.

1.3.2 Κατά την βρεφική ηλικία

Έχει παρατηρηθεί (Saarikallio, 2009) ότι τα βρέφη έχουν την ικανότητα να διακρίνουν και να αντιλαμβάνονται διάφορα χαρακτηριστικά των μουσικών ήχων, όπως είναι το τονικό ύψος ή τα ρυθμικά μοτίβα. Οι πρώτες μουσικές έννοιες που αντιλαμβάνεται ένα παιδί αφορούν την ένταση, τη χροιά, τον χρόνο, η διάρκεια και αργότερα την τονικότητα και την αρμονία. Έχει καταγραφεί, επίσης, ότι τα βρέφη είναι ικανά να ακούν, να διακρίνουν και να αντιδρούν σε ποικίλους ήχους καθώς επίσης δείχνουν έντονο ενδιαφέρον σε ρυθμικούς ήχους παρά σε θορύβους.

Τα αποτελέσματα πολλών ερευνών (Swain, 1997· Tomatis, 1983· Kay, 2000· Hodges, 2000), έχουν συνδέσει τη μουσική με τον εγκέφαλο, προσπαθώντας να αποκωδικοποιήσουν τους νευρώνες που συμμετέχουν σε αυτή τη διαδικασία. Πρόσφατες έρευνες (Bakagiannis & Tarrant, 2006· Greenberg, Decety & Gordon, 2021) υποστηρίζουν ότι το δεξί και το αριστερό ημισφαίριο του ανθρώπινου εγκέφαλου είναι εξίσου υπεύθυνα για την επεξεργασία της μουσικής πληροφορίας.

Ενώ αρχικά υπήρχε σύνδεση της μουσικής αντίληψης με το δεξί ημισφαίριο του εγκεφάλου και η επεξεργασία του λόγου στο αριστερό ημισφαίριο, τελικά αποδείχτηκε ότι και το αριστερό ημισφαίριο εμπλέκεται στην επεξεργασία της προσλαμβανόμενης μουσικής πληροφορίας. Συγκεκριμένα, σε έρευνες που πραγματοποίησε ο Schuppert το 2000, το δεξί ημισφαίριο είναι υπεύθυνο για την επεξεργασία της μουσικής μελωδίας, ενώ το αριστερό σχετίζεται περισσότερο με την ρυθμική πληροφορία, για την αναγνώριση του μελωδικού περιγράμματος και του μέτρου (Ζώγαλη, 2018).

Η ηλικία που κάποιος ξεκινάει να μαθαίνει μουσική αλλά και ο διαφορετικός τύπος μουσικής εκπαίδευσης διαδραματίζουν βασικό ρόλο για τη διαμόρφωση των υπεύθυνων νευρωνικών δικτύων για την επεξεργασία της μουσικής πληροφορίας. Όσο περισσότερο και ποικιλότροπα μουσικά εκπαιδευμένος είναι ένας ακροατής τόσο περισσότερες περιοχές του εγκεφάλου του ενεργοποιούνται κατά την μουσική ακρόαση και τόσο μεγαλύτερη είναι η συνεργασία των δύο ημισφαιρίων. Η αρμονική λειτουργία εμφανίζεται μετά από μουσική εκπαίδευση, κάτι που δεν συμβαίνει πριν το στάδιο της συστηματικής ενασχόλησης με τη μουσική. Σύγχρονοι ερευνητές επισημαίνουν την ύπαρξη μουσικών ικανοτήτων σε κάθε παιδί, οι οποίες μπορούν να διαμορφωθούν μέσω κατάλληλων ερεθισμάτων. Αξιοσημείωτο γεγονός αποτελεί πώς ο άνθρωπος ήδη από την εμβρυική του ηλικία αντιλαμβάνεται και αντιδρά σε ήχους, όπως οι περιβαλλοντικοί ήχοι και η φωνή της μητέρας, καταδεικνύοντας πώς η μουσική επιδρά στην ανθρώπινη ύπαρξη ήδη από την προγεννητική ηλικία. (Κόνιαρη, 2001, οπ. αναφ. Ζώγαλη, 2018).

Έχει διαπιστωθεί ότι παιδιά που έχουν μουσικά βιώματα, είναι ικανά να αντιλαμβάνονται μουσικές έννοιες από πολύ μικρή ηλικία. Σύμφωνα με τις έρευνες του Moog (1976), οι οποίες μελετούν τη μουσική αντίληψη του παιδιού, με συγκεκριμένες μουσικές εμπειρίες, αποδείχθηκε ότι τα παιδιά ανταποκρίνονται πρώτα στον ήχο των λέξεων, μετά αντιλαμβάνονται το ρυθμό και στη συνέχεια την τονικότητα που δημιουργεί τη μελωδία. Σύμφωνα με τον Moog, τα παιδιά μέχρι και την ηλικία των έξι δυσκολεύονται να αντιληφθούν την έννοια της αρμονίας (ταυτόχρονο άκουσμα δύο ή περισσότερων μουσικών ήχων). Τα παιδιά συσχετίζουν τα ακουστικά ερεθίσματα με γεγονότα και καταστάσεις που λαμβάνουν χώρα στο κοντινό και άμεσο περιβάλλον τους. Πιο αναλυτικά, όταν λειτουργεί αυτή η συσχέτιση, αναπαράγεται στη μνήμη η κατάσταση κατά την οποία ακούστηκε αρχικά

η μουσική. Τέλος, έρευνες του Moog καταλήγουν στο ότι η ικανότητα αυτή, της αναγνώρισης του ήχου και της συσχέτισης του με το αντικείμενο που τον προκαλεί, αυξάνεται με την χρονολογική ηλικία (Καλογηράτου & Παπαϊωάννου, 2008).

1.4. Μουσική Ανάπτυξη

Σύμφωνα με την Μακροπούλου (2004, οπ.αναφ.στο Αργυρίου, 2021), «η απόλυτη ακοή ή τέλεια ακοή είναι η ικανότητα για ακριβή αναγνώριση της μουσικής ονομασίας ή της συχνότητας ενός ήχου, ή για παραγωγή ενός συγκεκριμένου ήχου χωρίς προηγούμενη αναφορά σε ένα γνωστό ήχο» (Μακροπούλου, 2004:119). Η ικανότητα αυτή, αποτελεί ταλέντο για τους μουσικούς, στον κύκλο των οποίων θεωρείται ότι «ο κάτοχος της απόλυτης ακοής μπορεί να ξεκινήσει να τραγουδά χωρίς συνοδεία, ή να παίζει ένα όργανο στο σωστό τόνο, να τραγουδά *prima vista* με ακρίβεια, να “ακούει” τις μουσικές παρτιτούρες χωρίς να τις παίζει, κ.λπ.» (Μακροπούλου,2004:119). Οι Word και Burns (1982), έχουν αντίθετη άποψη και επικεντρώνονται στα μειονεκτήματα που ενέχει η συγκεκριμένη ικανότητα. Αυτά αφορούν τις ασκήσεις σχετικού ύψους και την ατονική μουσική. Οι αντιφατικές αυτές απόψεις, έδωσαν το έναυσμα για περαιτέρω έρευνα και έτσι προέκυψαν τρία ζητήματα. Αρχικά η σχέση απόλυτης και σχετικής ακοής, και ειδικότερα εάν αυτή κληρονομείται η είναι επίκτητη και, τέλος, η επίδραση της εμπειρίας και της εκπαίδευσης στην απόλυτη ακοή ανθρώπων διαφόρων ηλικιών. Ερευνητικά ευρήματα δείχνουν ότι οι περισσότεροι άνθρωποι που έχουν μουσικές εμπειρίες και κυρίως οι μουσικοί κατέχουν την σχετική ακοή, έχουν δηλαδή αναπτύξει μία «εσωτερική κλίμακα ήχων που αναπαριστά σωστά τις σχέσεις ανάμεσα στα δώδεκα ημιτόνια της Δυτικοευρωπαϊκής τονικής κλίμακας (Μακροπούλου, 2004:121).

Σύμφωνα με τον Costall (1982:121), οι άνθρωποι μπορεί να συγγέουν τις δύο ιδιότητες και ακόμη και όσοι πραγματικά κατέχουν την απόλυτη ακοή να χρησιμοποιούν την σχετική ακοή σε μερικές περιπτώσεις. Η δεύτερη αντίφαση που προκύπτει σχετικά με την απόλυτη ακοή, προέρχεται από την αναπτυξιακή σκοπιά και αφορά τον διχασμό “nurture - nature”, δηλαδή το κατά πόσο είναι έμφυτη ή αποκτάται μέσω της μάθησης. Οι Revesz (1913) και Bachem (1937) υποστηρίζουν ότι κληρονομείται και αποτελεί έμφυτο ταλέντο το οποίο εμφανίζει κάποιος ανεξάρτητα από την εκπαίδευση.

Υπάρχουν τρεις «περιβαλλοντικές» θεωρίες σύμφωνα με τους Word και Burns. Η πρώτη, αφορά την θεωρία μάθησης του Skinner και σύμφωνα με αυτή, η απόκτηση της απόλυτης ακοής είναι αποτέλεσμα ενός κατάλληλου μοτίβου ενίσχυσης από το περιβάλλον. Η δεύτερη, (the unlearning theory) υποστηρίζει πως οι περισσότεροι άνθρωποι διαθέτουν μία έμφυτη τάση για την απόλυτη ακοή, αλλά η ανάπτυξή της παρεμποδίζεται από την μουσική εμπειρία. Οι άνθρωποι εκπαιδεύονται να αναγνωρίζουν μελωδίες σε διαφορετικές τονικότητες και να μελετούν τις νότες με διάφορα συστήματα. Η τρίτη και τελευταία θεωρία, είναι αυτή της αποτύπωσης (the imprinting theory) κατά την οποία υπάρχει μία κρίσιμη περίοδος στη διάρκεια της παιδικής ηλικίας, που είναι ζωτικής σημασίας για την δημιουργία κάποιων μαθησιακών εμπειριών, και φυσικά για την ανάπτυξη της απόλυτης ακοής (Μακροπούλου,2004:122).

Σχετική με τη θεωρία της αποτύπωσης, είναι η έρευνα των Sergeant και Roche (1973:122), οι οποίοι χρησιμοποίησαν δείγμα παιδιών τριών έως έξι ετών και τα εκπαίδευσαν να τραγουδήσουν συγκεκριμένες μελωδίες μέσα στο χρονικό διάστημα τριών εβδομάδων. Η απόδοση του τονικού ύψους μπορεί να είναι εντονότερη στα μικρότερα παιδιά. Έτσι εξηγούνται και τα αποτελέσματα που περιγράφηκαν ανωτέρω. «Με την πάροδο του χρόνου, η ικανότητα αυτή παραχωρεί την εξέχουσα θέση της στην ικανότητα για επεξεργασία και απομνημόνευση του γενικότερου σχήματος και της τονικότητας μιας μελωδίας» (Μακροπούλου, 2004:123).

Η Αναπτυξιακή Ψυχολογία της Μουσικής έχει επικεντρωθεί στην έρευνα των μουσικών ικανοτήτων του ατόμου. Θεωρίες και μοντέλα μάθησης, έχουν εστιάσει στην μουσική ανάπτυξη και στις γνωστικές διεργασίες που περιέχει. Οι βασικές μουσικές ικανότητες και δεξιότητες αναπτύσσονται τα πρώτα δέκα χρόνια ανάπτυξης του ανθρώπου. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, το ακουστικό σύστημα αναπτύσσεται σταδιακά, ενώ παράλληλα λαμβάνει χώρα και η πολιτισμική αφομοίωση του παιδιού στην κουλτούρα μέσα στην οποία ανήκει (Ρουμελιώτη, 2019).

Όπως καταγράφει η Σέργη (1994), σύμφωνα με τη Ρουμελιώτη (2019), μέσα από τα μουσικά παιχνίδια τα παιδιά αντιλαμβάνονται και κατανοούν όλα τα στοιχεία της μουσικής, ενώ παράλληλα προσπαθούν να εκφραστούν μέσα από πειράματα με το τραγούδι, την κίνηση, το λόγο, τα μουσικά όργανα και τον αυτοσχεδιασμό. Η μουσική ανάπτυξη του παιδιού περιλαμβάνει τη ψυχοκινητική και την νοητική του

ανάπτυξη. Ο όρος *ψυχοκινητική μουσική ανάπτυξη* αναφέρεται άλλωστε σε μουσικές δεξιότητες (όπως η φωνητική και οργανική εκτέλεση, η μουσικοκινητική ανταπόκριση, η ανταπόκριση στον ρυθμό με μέλη του σώματος, κ.ά.). Ο όρος *νοητική μουσική ανάπτυξη* αναφέρεται σε μουσικές έννοιες που αφορούν τις ιδιότητες του ήχου, όπως την ένταση, τη χροιά, τη διάρκεια του ήχου, την τονικότητα, τη μελωδία, το ρυθμό και την αρμονία.

Η μουσική συμβάλλει στην πνευματική ανάπτυξη των παιδιών και έχει την ίδια βαρύτητα με τα υπόλοιπα διδακτικά αντικείμενα ή θεματικά πεδία για το νηπιαγωγείο. Έχει τη δική της γλώσσα και φιλοσοφία γι' αυτό η κατανόηση, η ακρόαση, η δημιουργία και η εκτέλεση της απαιτούν πνευματική διεργασία και νοημοσύνη και ευφυΐα. Τα πραγματικά επιτεύγματα στη μουσική απαιτούν από τα νήπια τη χρησιμοποίηση διαφόρων ικανοτήτων, που στην πραγματικότητα αποτελούν λειτουργίες της νοημοσύνης και της ευστροφίας πνεύματος. Η μουσική εμπεριέχει στοιχεία που σχετίζονται με οπτική, κιναισθητική αίσθηση και φαντασία που εκδηλώνονται συνήθως στη μουσική, την κίνηση, τη μουσική ανάγνωση και με το παίξιμο των οργάνων. Για όλους αυτούς του λόγους η μουσική, άλλοτε αυτόνομα και άλλοτε διαθεματικά ή διεπιστημονικά, περιλαμβάνεται διαχρονικά σε κάθε ολοκληρωμένο πρόγραμμα σπουδών (Κουϊτζογλου, 2017).

Σύμφωνα με την έρευνα της Κοπαΐλα (2019), αποδεικνύεται πως τα μουσικά ερεθίσματα βοηθούν στην ανάπτυξη των νηπίων. Πιο συγκεκριμένα, η Susan Hallam (2010) εστίασε σε ένα σημαντικό πλεονέκτημα της ενασχόλησης με τη μουσική. Τονίζει, ότι η μουσική συνδράμει στην ανάπτυξη των γλωσσικών ικανοτήτων και επισημαίνει τη σχέση ανάμεσα στην ηλικία 4-5 ετών, που το παιδί ξεκινά να διαβάζει, και την "τονική μνήμη" (tonal memory). Βέβαια, είναι γεγονός πως η αλληλεπίδραση των ικανοτήτων αυτών, εξαρτάται και από την μουσική εμπειρία του κάθε παιδιού και διαφέρει κατά περίπτωση.

Η μουσική, επίσης, παροτρύνει τα παιδιά να εξασκήσουν τις κινητικές τους ικανότητες και αποτελεί, σε πολλές περιπτώσεις, έναυσμα για την προσπάθεια αντιμετώπισης προβλημάτων κινησιολογικής φύσεως. Για παράδειγμα, το τραγούδι μπορεί να βοηθήσει στην ανάπτυξη της ομιλίας των τυφλών παιδιών και η μουσική και κίνηση μπορούν να αποτελέσουν κινητική εξάσκηση των αισθήσεων. Ένας, ακόμα, τρόπος συμβολής της μουσικής στην κινητική ανάπτυξη των παιδιών με ιδιαιτερότητες, όπως σε περιπτώσεις κωφών, είναι η εισαγωγή ήχων, ως παλμικές

δονήσεις μέσω των χεριών και των ποδιών και άλλων κατάλληλων μερών του σώματος που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως καλοί αγωγοί για παλμικές δονήσεις (Κουϊτζογλου, 2017).

Τέλος, τα μουσικά ερεθίσματα αποτελούν μέσο κοινωνικοποίησης των παιδιών, ειδικά όταν προσφέρονται σε δημιουργικές δραστηριότητες, όπως το τραγούδι, το χορό και τα μουσικοκινητικά παιχνίδια, τα οποία βοηθούν στην ανάπτυξη της επικοινωνίας και της αλληλοκατανόησης των νηπίων μεταξύ τους. Η μεταξύ τους επικοινωνία, σε αυτή την ηλικία, συμβάλλει στην απόκτηση θάρρους και την καλλιέργεια του αισθήματος της συλλογικότητας, της ατομικής ευθύνης και του αυτοελέγχου. Τους μαθαίνει να συνεργάζονται, να μοιράζονται και να συνυπάρχουν αρμονικά σε μία ομάδα. Η μουσική αγωγή στοχεύει στην άνθηση της προσωπικότητας των νηπίων καθώς αναπτύσσει παράλληλα τόσο τις καλλιτεχνικές τους ανησυχίες όσο και την ανάγκη της έκφρασης, ενώ παράλληλα εκπληρώνει και ψυχοπαιδαγωγικούς σκοπούς (Ρουμελιώτη, 2019). Έτσι, παίζει σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση και ειδικότερα στην κοινωνική ωρίμανση των παιδιών.

1.5. Η πρόσληψη των ήχων στην Κοινωνικό-συναισθηματική ανάπτυξη του νηπίου

Το παιδί ήδη από το προγενετικό του περιβάλλον προσλαμβάνει ήχους και έχει την ικανότητα να ανταποκρίνεται σε αυτούς. Η επαφή που έχει με την ανθρώπινη φωνή συμβάλλει στο να συνηθίζει και να αποτυπώνει ήχους, τόνους, ρυθμούς της μητρικής του γλώσσας και κατ' επέκταση τη μουσική του κουλτούρα. Η μουσική ομιλία, την οποία παράγει η μητέρα όταν επικοινωνεί με το παιδί της, προετοιμάζει το βρέφος, το οποίο δημιουργεί ένα τρόπο επικοινωνίας και συναισθηματικής συναλλαγής με τη μητέρα του στην αρχή και αργότερα με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας (Σταμιστή, 2010).

Τα παιδιά, συνεπώς, όσο μεγαλώνουν αναπτύσσουν κοινωνικές και συναισθηματικές σχέσεις με τους ανθρώπους του περιβάλλοντός τους. Η κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξή τους θεμελιώνεται μέσα από τη σχέση με την οικογένειά τους αρχικά, ενώ μετέπειτα μέσα από τον κοινωνικό και πολιτιστικό περίγυρό τους, όπως το σχολείο. Η υγιής ανάπτυξη του παιδιού κατά την προσχολική

ηλικία είναι κρίσιμη και ουσιώδης μεταγενέστερα για την ενήλικη ζωή του και την ένταξή του στο κοινωνικό σύνολο.

Η συναισθηματική ανάπτυξη αφορά τόσο το άτομο ως μονάδα όσο και ως μέλος του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος. Η ανάπτυξη σε αυτούς τους δύο τομείς περιλαμβάνει την ανάπτυξη της εικόνας του εαυτού, της συναισθηματικής έκφρασης, της προσωπικότητας και της ιδιοσυγκρασίας καθώς και των σχέσεων τους άλλους. Ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία της κοινωνικοσυναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών αποτελεί η αυτοαντίληψη, η οποία αφυπνίζει συναισθήματα και κρίσεις για τον εαυτό τους και διαμορφώνει την αυτοπεποίθησή τους (Τσαουσίδου, 2015).

Σε έρευνα που πραγματοποίησε η Carla Giomo (1993) παιδιά πέντε και εννέα ετών άκουσαν δώδεκα επιλεγμένα κομμάτια κλασικής μουσικής, τα οποία είχαν κατηγοριοποιήσει σε ομάδες ανάλογα με τα συναισθήματα που δημιουργούσαν. Ως κοινό κώδικα επικοινωνίας, ώστε να μην υπάρξουν γλωσσικά θέματα λόγω της ηλικιακής απόστασης των παιδιών, χρησιμοποίησαν κάρτες τις οποίες έπρεπε τα παιδιά να αντιστοιχήσουν στο συναίσθημα που η μουσική αντιπροσωπεύει. Τα παιδιά που έλαβαν μέρος στην έρευνα, ανταποκρίθηκαν πολύ καλά στην αντιστοίχιση που τους ζητήθηκε να εφαρμόσουν. Αξιοσημείωτο, όμως, είναι το γεγονός ότι ακόμη και παιδιά πέντε χρονών ανταποκρίθηκαν εξίσου καλά με μεγαλύτερα παιδιά του πειράματος. Αυτό αποδεικνύει πως η συναισθηματική ευαισθησία των παιδιών είναι εμφανής ήδη από την ηλικία των πέντε και τα παιδιά κρίνονται ως προετοιμασμένα να δεχθούν μουσικά μηνύματα από πολύ μικρή ηλικία (Σακαλάκ 2004, οπ. αναφ. στην Μπακάτση 2008).

Η θεωρία του Erickson (1950), επίσης, υποστηρίζει ότι το άτομο έχει σε κάθε φάση της ζωής του διαφορετικές συναισθηματικές ανάγκες, τις οποίες και προσπαθεί να ικανοποιήσει. Σύμφωνα με έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί (Epstein, Bauer, Levkovitz Stern, et al, 2021· Savage, Tarr, Schachner, Glowacki, Mithen & Fitch, 2021) τα βρέφη διαθέτουν ενδογενείς μηχανισμούς ρύθμισης της συναισθηματικής τους κατάστασης, αφού από νωρίς έχουν διάφορες εκφράσεις του προσώπου τους. Το χαμόγελο, αρχικά, αποτελεί αντίδραση στο ανθρώπινο πρόσωπο και στην ανθρώπινη φωνή, ενώ αργότερα πρόκειται για αντίδραση στην αλληλεπίδραση με άλλους ανθρώπους. Στον 18ο μήνα, το παιδί αποκτά ενσυναίσθηση, τη δεξιότητα σύμφωνα με την οποία, έχει την ικανότητα όταν επικοινωνεί με τους γύρω του, η συναισθηματική κατάσταση του να επηρεάζει τον άλλον (Ζώγαλη, 2018).

Στην ηλικία των τριών, επίσης, αποκτούν την ικανότητα να κατανοούν τις αιτίες που τους προκαλούν τα διάφορα συναισθήματα. Μαθαίνουν σιγά-σιγά πρώτα με την ανάπτυξη της γλώσσας και έπειτα των νοητικών ικανοτήτων, πώς να ελέγχουν αρνητικά συναισθήματα. Παράγοντες που επηρεάζουν και διαμορφώνουν την αντίδραση των παιδιών προς τα συναισθήματα και τον έλεγχο αυτών είναι τόσο οι πολιτισμικοί όσο και οι ατομικές διαφορές που ο καθένας έχει.

Το παιχνίδι μέσα στο περιβάλλον της προσχολικής εκπαίδευσης, όπως στο νηπιαγωγείο, αποτελεί βασικό μέσο ώστε τα παιδιά να βιώσουν την εμπειρία της δόμησης σχέσεων και να δημιουργήσουν κοινωνικές αλληλεπιδράσεις με συνομήλικους και ενήλικες εκτός του οικογενειακού τους περιβάλλοντος. Αποτελεί το μέσο έκφρασης για τα παιδιά της ηλικίας αυτής και είναι ένας πιο ευχάριστος τρόπος για την ευαισθητοποίησή τους στη μουσική αγωγή. Τους παρέχει πολλές ευκαιρίες για τη συναισθηματική τους ανάπτυξη, μέσα από την κίνηση, το τραγούδι, τα μουσικά όργανα. Επίσης, μέσα από το παιχνίδι, μπορεί να αντιμετωπίζει τυχόν φόβους που έχει και να μάθει να αντιδρά θετικότερα. Η συζήτηση και η διαφωνία που προκύπτουν μέσα από το παιχνίδι, βοηθά τα παιδιά να κατανοήσουν τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις προθέσεις των άλλων. Αυτή η κατανόηση τους επιτρέπει να αντιληφθούν τις συνέπειες της συμπεριφοράς τους αλλά και να κατανοήσουν την έννοια της αυτοαντίληψης. Η πρώτη επαφή του παιδιού με ηχητικά ερεθίσματα που λαμβάνει καθορίζει την μουσική ως ευχάριστη διαδικασία. Το ένστικτο του παιδιού για άμεση συμμετοχή και δράση, του δίνει την ευκαιρία να πειραματιστεί και να εκφραστεί μέσω της κίνησης, της φαντασίας και του αυθορμητισμού (Ζώγαλη,2018).

1.6. Η επίδραση της μουσικοκινητικής αγωγής στη ρυθμική αντίληψη

Η μουσικοκινητική αγωγή βασίζεται σε δραστηριότητες που συνδυάζουν τη μουσική με την κίνηση. Για να εκφράσουμε τα στοιχεία της μουσικής που είναι η ταχύτητα, η ένταση, ο τονισμός, ο ρυθμός, το ρυθμικό μοτίβο και η ρυθμική φράση χρησιμοποιούμε τα στοιχεία της κίνησης, όπως τη συνειδητοποίηση των δυνατοτήτων του σώματος, το πού μπορεί να κινηθεί το σώμα καθώς αλλά και το πώς μπορεί να κινηθεί. Με άλλα λόγια, τα παιδιά μπορούν να εκφράσουν με την κίνηση ό,τι ακούν μέσα από την ανακάλυψη των κινητικών δυνατοτήτων του σώματος.

Ο ρυθμός βοηθάει τα παιδιά να αντιληφθούν και να κατανοήσουν ακόμα και έννοιες που δεν σχετίζονται αποκλειστικά με τη μουσική. Για παράδειγμα, η νηπιαγωγός χρησιμοποιεί το ρυθμό κατά τη διαδικασία αντίληψης των αριθμών 1, 2, 3, 4, 5 και των συμβόλων τους και τα παιδιά, με αυτό τον τρόπο, μαθαίνουν απλές μαθηματικές έννοιες. Με τη συμβολή του ρυθμού, τα παιδιά είναι σε θέση να ανακαλύψουν λεκτικά μοτίβα, τα οποία αντιστοιχούν σε ρυθμικά μοτίβα. Ο διαχωρισμός της μουσικοπαιδαγωγικής και της ρυθμικής, σε αυτή την ηλικία, είναι δυσδιάκριτος (Καλογηράτου & Παπαϊωάννου, 2008).

Η ρυθμική, ακόμη, αποτελεί μέσο μετάδοσης του ρυθμού και καλλιέργειας της ρυθμικής αντίληψης των παιδιών και των συμμετεχόντων γενικότερα. Είναι η μουσική εκπαίδευση, η οποία συνδέει το ρυθμό με την κίνηση, αποτυπώνει το καθένα μουσικό άκουσμα σε κάποια κινητική αντίδραση, καθώς και το αντίστροφο. Αποτελεί μέσο διδασκαλίας, το οποίο συμβάλλει καθοριστικά στην ανάπτυξη των κινητικών εννοιών, των δεξιοτήτων και την ενεργοποίηση των κινητικών αντιδράσεων. Η διδασκαλία της είναι ωφέλιμη για τα παιδιά, αφού μέσω αυτής είναι σε θέση να μάθουν και να αναγνωρίσουν τα βασικά χαρακτηριστικά της μουσικής διεξοδικότερα, να καλλιεργήσουν τον αυτοσχεδιασμό και τη φαντασία τους, να απελευθερωθούν σωματικά και ψυχικά. Εκδηλώνοντας τις πραγματικές τους ικανότητες, βιώνουν τη μουσική, επικοινωνούν μεταξύ τους και κοινωνικοποιούνται (Ζώγαλη, 2018).

Σύμφωνα με τον Dalcoze, η κίνηση οδηγεί στην κατανόηση των μουσικών εννοιών. Η χροιά των μουσικών ήχων παραλληλίζεται με την ποιότητα των κινήσεων, η αλλαγή στο τονικό ύψος με το βάρος της κίνησης, και η ένταση του ήχου με το βάρος της κίνησης. Οι μαθητές πρέπει να εξασκούν τις σωματικές τους κινήσεις ώστε να κατακτήσουν και τη νοητική αντίληψη της μουσικής. Θεωρεί, συνεπώς, πώς με ολόκληρο το σώμα του μπορεί να αντιληφθεί κάποιος το ρυθμό και να αποκτήσει μία ρυθμική ευαισθησία των μυών (Ζώγαλη, 2018).

Η μουσικοκινητική αγωγή δίνει στα παιδιά την ευκαιρία να έρθουν σε άμεση επαφή με τις αρχές της μουσικής, του λόγου, και του χορού, διαμέσου του σώματός τους. Κάθε παιδί, βέβαια, διαθέτει το δικό του προσωπικό ρυθμό και τον δικό του τρόπο για να αντιλαμβάνεται τα ερεθίσματα που δέχεται. Όταν συνδυάζονται το πνεύμα και το σώμα, η κινητική ανάπτυξη των παιδιών πραγματοποιείται με το σωστό τρόπο. Το παιδί, με αυτό τον τρόπο ενθαρρύνεται να κινηθεί αυθόρμητα και ελεύθερα, χωρίς να ακολουθεί μηχανικές κινήσεις και να μιμείται παθητικά, και

ανακαλύπτει τις κινητικές και δημιουργικές του ικανότητες, ώστε να μπορεί να εκφράζεται αυτοβούλως. Μέσα από τα μουσικά παιχνίδια ενισχύουν τη μνήμη, τον έλεγχο των κινήσεών τους, τη συγκέντρωση, μαθαίνουν να αναπτύσσουν τη μουσικότητα τους, την ευαισθησία τους, να έρχονται σε επαφή με άλλους ανθρώπους, και κυρίως να μαθαίνουν τον εαυτό τους. Όλες οι παραπάνω διεργασίες πραγματοποιούνται με έναν φυσικό τρόπο και ασυνείδητο τρόπο από τα παιδιά (Παπανικολάου, 2009, οπ. αναφ. στη Ζώγαλη, 2018).

Είναι φανερό, πως ο ρυθμός έχει ομοιότητες με τους οργανικούς ρυθμούς του ανθρώπου. Οι ρυθμικές δεξιότητες που αναπτύσσει το παιδί μεγαλώνοντας μοιάζουν να ακολουθούν τον παλμό της μουσικής και θα μπορούσαμε να καταλήξουμε πως όλα τα παιδιά μικρής ηλικίας είναι σε θέση να αισθάνονται το ρυθμό, χωρίς όμως να μπορούν να τον εξωτερικεύσουν. Αυτό συμβαίνει διότι δεν έχουν αναπτύξει ακόμα τον μυϊκό έλεγχο και τον συντονισμό που απαιτείται, με αποτέλεσμα να κινούνται αδέξια και χωρίς ρυθμό. Οι κινητικές αντιδράσεις στην προσχολική ηλικία είναι στο μεγαλύτερο μέρος τους αυθόρμητες και από συγκεκριμένα μέρη του σώματος, σε σύγκριση με την προηγούμενη περίοδο που οι κινήσεις συντελούνται από όλο το σώμα (Καλογηράτου & Παπαϊωάννου, 2008).

Συμπερασματικά, ο άνθρωπος διαθέτει, προγεννητικά, μια στοιχειώδη ρυθμική αντίληψη, η οποία με τη βοήθεια της μουσικής και των ηχητικών ερεθισμάτων που δέχεται, καλλιεργείται, καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του.

1.7. Η επιρροή της οικογένειας και του περιβάλλοντος στη μουσική ανάπτυξη του νηπίου

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην Τσαουσιδου (2015), «ο όρος “μουσική ανάπτυξη” καθιερώθηκε για να περιγράψει μια σειρά μεθοδικών αλλαγών κατά τη διάρκεια του χρόνου, όσον αφορά τις μουσικές δεξιότητες και τη μουσική αντίληψη του ατόμου» (Τσαουσιδου, 2015). Η πιο κρίσιμη περίοδος για την ανάπτυξη της μουσικής δεκτικότητας ενός ατόμου είναι από τη στιγμή της γέννησης έως την ηλικία των τριών, έπειτα πολύ σημαντική είναι η ηλικία τριών με πέντε ετών και στην τελευταία θέση αλλά εξίσου σημαντική η ηλικία των πέντε με οκτώ ετών. Γι' αυτό τότε το παιδί πρέπει να έχει όσο το δυνατόν περισσότερη τριβή με μουσικά ερεθίσματα (Χατζαρίδου, 2017).

Σύμφωνα με έρευνες του Mogg (1976), οι οποίες είχαν ως κεντρικό σημείο έρευνας τον πόλο των μουσικών εμπειριών στην ανάπτυξη των παιδιών, φαίνεται πως τα παιδιά τείνουν να συσχετίζουν τα ακουστικά ερεθίσματα που λαμβάνουν με αντικείμενα, γεγονότα και καταστάσεις που λαμβάνουν χώρα στο περιβάλλον τους (Παπουτσάκη, 2012).

Η επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος στην μουσική ανάπτυξη του παιδιού είναι σημαντική και πολύ καθοριστική. Η θέση που κατέχει η μουσική στο οικογενειακό περιβάλλον, αποτελεί την πρώτη επαφή του παιδιού με τα μουσικά ερεθίσματα. Ο πλούτος αυτής της εμπειρίας ή αντίστοιχα η έλλειψη αυτής, επηρεάζει τη μουσική ικανότητα και ανάπτυξη του παιδιού στην μετέπειτα ζωής του. Υποστηρίζεται πως η γονική συμπλοκή είναι κομβικής σημασίας για τη μουσική αγωγή του νηπίου. Σύμφωνα με έρευνες, η μουσική χρησιμοποιείται από τους γονείς για την μεταξύ τους επικοινωνία αλλά και την καλλιέργεια του συναισθηματικού τους δεσμού με τα παιδιά τους. Πολλές είναι οι παράμετροι που διαμορφώνουν τις μουσικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ γονέα και παιδιού, όπως και τη μουσική ανάπτυξη του παιδιού. Η ηλικία του παιδιού, το φύλο του γονέα, το επίπεδο εκπαίδευσης και συναισθηματικής δυσφορίας, οι αντιλήψεις και οι πεποιθήσεις των γονέων αποτελούν κάποιες από αυτές (Τρούλου, 2017).

Σε έρευνα της Σταμτσή (2010), έχει αποδειχθεί ότι η υποστηρικτική στάση των γονέων για την ενασχόληση των παιδιών τους με τη μουσική, καθορίζει την εμφάνιση υψηλών μουσικών επιδόσεων, έχοντας τις περισσότερες φορές ως υπόβαθρο τους γονείς τους. Σε αυτές τις περιπτώσεις δεν παρατηρήθηκε απαραίτητα κάποια στενή σχέση των γονέων με τη μουσική, όμως είναι γεγονός πως συνέβαλαν ενεργά στην εκμάθηση της, στο διάβασμα και στη μελέτη της.

Έρευνες των Στάμου & Θεοδωρίδη (2016), καταγράφουν ποικιλία στις μουσικές δραστηριότητες των γονέων με τα παιδιά τους στο σπίτι, είτε με τη μορφή τραγουδιού, χορού, κίνησης, είτε με την μουσική ακρόαση. Η πλειοψηφία, άλλωστε, των γονέων τραγουδά στα παιδιά τους ήδη από την προγεννητική περίοδο τόσο ως ένδειξη αγάπης όσο και ως ψυχαγωγική δραστηριότητα (Στάμου & Θεοδωρίδης, 2016). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα παιδιά να αποκτούν, αβίαστα, μουσικά ερεθίσματα μέσα από την καθημερινότητά τους καθώς μεγαλώνουν, προδιαθέτοντάς τα θετικά ως προς τη μουσική.

Σύμφωνα με τον Palmer (1993), οι οικογένειες είναι σε θέση να προσφέρουν ένα περιβάλλον με μουσικές εμπειρίες, στα παιδιά του, να θέτουν τις βάσεις για τη κατανόηση και την απόλαυση της μουσικής καθώς επίσης και να δίνουν το έναυσμα για να αναπτυχθεί η μουσικότητα τους (Τρούλου, 2017).

Σύμφωνα με την θεωρία των Hallam (2002) και Sichivitsa (2007) η υποστήριξη των γονέων για τη μουσική δραστηριότητα του παιδιού, όπως και οι προηγούμενες εμπειρίες που έχει αναπτύξει είναι δυνατόν να επηρεάσουν την αυτό-αντίληψη του για τη μουσική του ικανότητα. Η αυτό-αντίληψη αυτή, είναι πιθανό να επηρεάζει την ακαδημαϊκή του ένταξη στον μουσικό χώρο. Συνεπώς, ευθύνονται για την αξία που έχει η μουσική για το παιδί και κατ' επέκταση για το κίνητρο του παιδιού στη μουσική του εξέλιξη (Τρούλου, 2017).

Είναι αναγκαίο να αναφερθεί, πως εκτός από την οικογένεια, την μουσική ανάπτυξη του παιδιού επηρεάζει και ο «μουσικός πολιτισμός», η κουλτούρα στην οποία γεννιέται το κάθε παιδί. Το μουσικό υπόβαθρο που συμβάλλει στην σταδιακή κατανόηση της μουσικής, συντελείται από τα μουσικά του ακούσματα, τα οποία εντυπώνονται στον ψυχισμό του και διαμορφώνουν τη φωνολογική του ενημερότητα (Παπουτσάκη, 2012).

Επίλογος

Συμπερασματικά, σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν καθίσταται σαφές πως η *ακοή* αποτελεί μια εντελώς διαφορετική διαδικασία από την *ακρόαση*, με διαφορετικούς στόχους η καθεμία. Επισημαίνεται, επίσης, ότι το αυτί συμμετέχει σε πολλές ενέργειες του ανθρώπινου οργανισμού σε συνδυασμό με το κεντρικό νευρικό σύστημα. Το αυτί ανάλογα με τους ήχους και τα ερεθίσματα που δέχεται, μεταφέρει τα αντίστοιχα μηνύματα στον εγκέφαλο. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, διαπιστώσαμε επίσης ότι στη μουσική και την ανάπτυξη του παιδιού υπάρχει σχέση αλληλεπίδρασης καθώς έρευνες διαχρονικά υπερθεματίζουν για τη συμβολή της μουσικής στη διαμόρφωση του εσωτερικού εαυτού. Τέλος, η εξέλιξη της μουσικής αντίληψης και του ρυθμού του παιδιού εξαρτώνται και από τα προσφερόμενα ερεθίσματα αλλά και τις επιρροές, τα οποία δέχεται από την οικογένεια και τα άτομα που συναναστρέφεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Ηχητικά ερεθίσματα στο Ανθρωπογενές Περιβάλλον και η ένταξή τους στη Μουσική Παιδαγωγική

Εισαγωγή

Οι ήχοι και τα μουσικά ερεθίσματα που δέχεται ένας άνθρωπος ήδη από την προγεννητική ηλικία επηρεάζουν την ανάπτυξη του και μπορεί να αποδειχθούν καθοριστικά στην εξέλιξη του. Δέχεται μουσικές επιρροές με κάθε τρόπο, τόσο μέσα από το οικογενειακό και στενό του περιβάλλον όσο και από το σχολείο, τους συμμαθητές και τους φίλους που αποκτά στην πορεία. Ο τρόπος με τον οποίο λαμβάνει ο καθένας τα ηχητικά ερεθίσματα που υπάρχουν γύρω του αμβλύνει την κινητικότητα, τη μνήμη, τον τρόπο σκέψης και έκφρασης του. Τα παιδικά τραγούδια, τα νανουρίσματα και οι μουσικοκινητικές δραστηριότητες με τα οποία το παιδί έρχεται σε επαφή κατά την παιδική του ηλικία, τον βοηθούν να κατανοεί τον κόσμο γύρω του, να μαθαίνει να επικοινωνεί και να εκφράζεται, να μοιράζεται εμπειρίες καθώς και να εξασκεί τις συναισθηματικές του ικανότητες. Ακόμη, η ακρόαση των ήχων και των πληροφοριών που λαμβάνει από το περιβάλλον του, ή αλλιώς η συνειδητή κατανόηση όσων ακούει, αναπτύσσεται και καθίσταται πλέον απόλυτα «ενεργητική». Η ενεργητική ακρόαση έχει καθοριστική σημασία για την ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης και υγιούς προσωπικότητας, καθώς συμβάλλει στην ουσιαστική κατανόηση του εξωτερικού και εσωτερικού κόσμου.

Σε όλα τα παραπάνω, αποτελεί κομβικό σημείο η μουσική αγωγή στη νηπιακή ηλικία καθώς επίσης και η ένταξη της μουσικής και των ήχων σε δραστηριότητες των προγραμμάτων της προσχολικής αγωγής, ώστε να βοηθήσουν το παιδί να αποκτήσει περαιτέρω οικειότητα, να μάθει, να επικοινωνεί και να κοινωνικοποιείται. Τέλος, ανάλογα με την ηλικία στην οποία βρίσκεται κάθε παιδί, αντιδρά διαφορετικά στα ηχητικά ερεθίσματα που δέχεται γι' αυτό και παρατηρούνται διαφορές στις μουσικές συμπεριφορές της κάθε ηλικιακής ομάδας. Όλα τα παραπάνω αναπτύσσονται διεξοδικότερα στο δεύτερο συγκεκριμένο κεφάλαιο.

2.1. Ανθρωπογενές Περιβάλλον και Ήχοι

Ως «Περιβάλλον» θεωρείται το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες. Το περιβάλλον χωρίζεται σε φυσικό και ανθρωπογενές. Από την ανάλυση της έννοιας προκύπτει ότι ως περιβάλλον νοείται το φυσικό, και το ανθρωπογενές, στο οποίο περιλαμβάνεται το δομημένο και το πολιτιστικό περιβάλλον. Ανθρωπογενές, λοιπόν, είναι το περιβάλλον, το οποίο έχει επεξεργαστεί, έχει κατασκευάσει ή έχει διαμορφώσει ο ίδιος ο άνθρωπος. Το περιβάλλον μας είναι, κατά κανόνα, ανθρωπογενές, αφού ζούμε σε πόλεις, κατοικούμε σε κτίρια, μετακινούμαστε με αυτοκίνητα. Όλα αυτά είναι έργα του ανθρώπου και σπάνια θα βρεθούμε κάπου όπου δεν θα υπάρχουν παρόμοια έργα. Την πιο έκδηλη μορφή του αποτελεί το οικιστικό περιβάλλον, οι οικισμοί και οι πόλεις που ζούμε, καθώς και οι περιοχές στις οποίες ασκείται εντατική ανθρώπινη δραστηριότητα, όπως βιομηχανική παραγωγή, αγροτική καλλιέργεια, εξόρυξη. Επιπλέον, εκφάνσεις του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος αποτελούν τα διάφορα τεχνικά έργα (δρόμοι, λιμάνια, δίκτυα, φράγματα κτλ.), αλλά και οι κάθε μορφής ορατές επεμβάσεις του ανθρώπου στο φυσικό περιβάλλον.

Σύμφωνα με τη Βακασίρη (2016), στο Ανθρωπογενές Περιβάλλον συγκαταλέγονται οι αγροτικές εκτάσεις, οι τεχνητές λίμνες, οι ελεγχόμενες δασικές εκτάσεις, η κτηνοτροφία, η εξόρυξη ορυκτών κλπ., όλα όσα ο άνθρωπος εφαρμόζει με στόχο την δική του εξυπηρέτηση και την ικανοποίηση των αναγκών του.

Πιο συγκεκριμένα, το Ανθρωπογενές Περιβάλλον διακρίνεται σε:

- Τεχνολογικό, το οποίο αφορά στην τεχνογνωσία, στην τεχνολογία, στις υποδομές και περιλαμβάνει πόλεις, βιομηχανικά συγκροτήματα, συστήματα μεταφοράς κλπ.
- Κοινωνικό, το οποίο αφορά την αλληλεπίδραση του ατόμου με άλλους ανθρώπους. Το πώς προσαρμόζεται, ενεργεί και οι σχέσεις που συνάπτει είναι αυτά που συντελούν το κοινωνικό περιβάλλον. Μέσα σε αυτό δημιουργούνται κανόνες, οικονομικοί και κοινωνικοί θεσμοί, νόμοι, τα οποία μεταβάλλονται και εξελίσσονται.
- Πνευματικό, το οποίο είναι αλληλένδετο με την κοσμοθεωρία και τη σχέση με το θείο καθώς περιλαμβάνει και τη φιλοσοφία, τη μεταφυσική, τις θρησκείες και τις αναζητήσεις σε πνευματικό επίπεδο.
- Πολιτιστικό, το οποίο αφορά στη γνώση και την κουλτούρα των ανθρώπων, τις ιδέες που αναπτύσσει και περνούν από γενιά σε γενιά.

Οι ανθρωπογενείς ήχοι χωρίζονται σε βιολογικούς και μηχανικούς. Πιο συγκεκριμένα, οι βιολογικοί ήχοι απαιτούν τη δύναμη του ίδιου του ανθρώπου, ενώ οι μηχανικοί είναι οι ήχοι που παράγει με τα εργαλεία, τις κατασκευές και τα μηχανήματά του. Το ηχητικό περιβάλλον, το μελετά ο κλάδος της Ακουστικής Οικολογίας, ο οποίος έως σήμερα απασχόλησε μουσικούς, βιολόγους, εκπαιδευτικούς, αρχιτέκτονες και άλλους επιστήμονες από διάφορους κλάδους. τη σχέση που συνάπτει ο άνθρωπος με το περιβάλλον του μέσω του ήχου (Κουλού, 2019).

Διάφοροι ήχοι που αποτελούν μέρος της καθημερινότητας μας καταγράφονται ως προσωπική συλλογή ήχων στη μνήμη και μπορούν να μας βοηθήσουν στο άκουσμά τους να είμαστε προετοιμασμένοι για το τι να περιμένουμε, το πώς να αντιδράσουμε, ή αν για παράδειγμα το περιβάλλον είναι ασφαλές ή επικίνδυνο. Αυτοί οι ήχοι καταγράφονται στη μνήμη ύστερα από πολλές φορές που το άτομο τους έχει ακούσει και φυσικά αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι των εμπειριών που το άτομο έχει βιώσει. Ο ήχος εδώ και χρόνια έχει ενταχθεί στην εκπαίδευση με ποικίλες εφαρμογές και χρήσεις. Υπάρχουν κάποιες κλασικές χρήσεις του ήχου στην εκπαίδευση όπως η μουσική, οι σχολικές χορωδίες, η χρήση μουσικών οργάνων, το τραγούδι και άλλες (Κουλού, 2019).

Είναι γεγονός πως ο ήχος επηρεάζει τις εμπειρίες και την καταγραφή αυτών στη μνήμη. Αποτελεσματικά, μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι το ηχητικό ερέθισμα δύναται να λειτουργήσει και ως εργαλείο ανάκλησης της μνήμης. Αυτό σημαίνει ότι από τη στιγμή που ο ήχος έχει αποτελέσει μέρος ενός βιώματος, τότε μπορεί στην επανεμφάνιση του να ανακαλέσει τη μνήμη της εμπειρίας αυτής (Stocker, 2013) και να επηρεάζει επαγωγικά τη σχέση που αναπτύσσουν τα νήπια με το άμεσο περιβάλλον τους. Παρατηρείτε ότι δεν ασκούν επιρροή μόνο οι φυσικοί ή οι μηχανικοί ήχοι στην καταγραφή των εμπειριών αλλά και οι ανθρωπογενείς ήχοι που παράγουν τα σώματα των ίδιων των παιδιών. Όπως και ο Stocker (2013) συμφωνεί, η υποκειμενική αντίληψη που εκλαμβάνει ο καθένας μας για το περιβάλλον του πηγάζει και από τους ήχους που το δικό μας σώμα παράγει στον τόπο αυτό, αλλά και από τους υπόλοιπους ήχους του ηχοτοπίου όπου πρησκόμαστε. Στην υποκειμενικότητα της προσωπικής αντίληψης και σχέσης που αναπτύσσουμε με το άμεσο περιβάλλον μας, βασικά στοιχεία είναι τα συναισθήματα που μας δημιουργούν οι εμπειρίες που βιώνουν σε αυτό (Κουλού, 2019).

Στην υποκειμενικότητα της προσωπικής αντίληψης και σχέσης που αναπτύσσουμε με το άμεσο περιβάλλον μας, βασικά στοιχεία είναι τα συναισθήματα που μας δημιουργούν οι εμπειρίες που βιώνουν σε αυτό. Οι ήχοι δεν μπορούν να μη συνοδεύονται από συναισθήματα, δεν μπορεί το άκουσμά τους, είτε πρόκειται για ένα μεμονωμένο ήχο είτε για πολλούς ήχους μαζί, να μην κινητοποιούν κύματα συναισθημάτων, τα οποία μπορεί να είναι ανάμεικτα (Κουλού, 2019).

Από την άλλη, οι θόρυβοι που προέρχονται τόσο από ανθρώπινες εργασίες, οχήματα, όσο και από παραγωγικές δραστηριότητες και εγκαταστάσεις προκαλούν πολλές φορές σύγχυση στο ανθρώπινο αυτί αλλά και γενικά στον ανθρώπινο οργανισμό. Αυτές οι βλάβες της υγείας μπορεί να είναι παροδικές ή μόνιμες. Περιλαμβάνουν βλάβες στην ακοή, που μπορεί να φτάσουν μέχρι και σε απώλειά της, καρδιαγγειακές δυσλειτουργίες, πεπτικές διαταραχές, ορμονικές αντιδράσεις, με πιθανές συνέπειες στο μεταβολισμό και το ανοσοποιητικό σύστημα, κ.ά. Έχει διαπιστωθεί ότι παρατεταμένη έκθεση σε επίπεδα θορύβου μεγαλύτερα των 85 dB(A) οδηγεί σε μείωση της ακουστικής οξύτητας, ως συνέπεια μη αναστρέψιμης βλάβης των νευρικών κυττάρων στο εσωτερικό του αυτιού (Παπαμανώλης, 2015).

2.2. Κοινωνικό Περιβάλλον και Ήχοι

Όπως αναφέρεται και παραπάνω, το κοινωνικό περιβάλλον αφορά τόσο στις ανθρώπινες σχέσεις μέσα στην κοινωνία όσο και στα ήθη, τα έθιμα, τους νόμους και κανόνες ενός τόπου. Είναι όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που συνήθως ξεχωρίζουν αλλά και χαρακτηρίζουν τους ανθρώπους ενός τόπου, μιας κοινωνίας. Από την άλλη, η οικογένεια, οι συγγενείς, οι γείτονες, το σχολείο και οι φίλοι είναι ο άμεσος και στενός κοινωνικός περίγυρος του ανθρώπου. Η συναναστροφή αυτή κρίνεται σημαντική κυρίως διότι συμβάλει στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου, αναπτύσσει την αμοιβαιότητα, την αλληλοκατανόηση, διαμορφώνει υποχρεώσεις και δικαιώματα, μεταδίδει αξίες και γνώσεις καθώς και διευρύνει και τα ενδιαφέροντα των ατόμων.

Οι άνθρωποι ως κοινωνικά όντα συναναστρέφονται από βρέφη κιόλας, με άτομα εκτός του στενού οικογενειακού τους κύκλου. Έτσι, κατά κοινή ομολογία το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο μεγαλώνουν τα παιδιά παίζει το δικό του ρόλο στην ανάπτυξη ή μη της κοινωνικότητάς του. Το έλλειμμα επικοινωνίας μεταξύ των συγγενών, δηλαδή η αδυναμία της οικογένειας να συνδέεται με αγαπητικούς και ισχυρούς δεσμούς με το συγγενικό περιβάλλον και να μην κυριαρχεί η αγάπη, ο σεβασμός και η αλήθεια μέσα στο σπίτι και να επικρατούν οι κοινωνικές ανισότητες ή ακόμα και οι αδικίες εις βάρος κάποιων συγκεκριμένων προσώπων μέσα στην οικογένεια του παιδιού και στους συγγενείς, γεννούν το αρνητικό φαινόμενο της αντικοινωνικότητας των παιδιών. Συνεπώς, τα ηχητικά ερεθίσματα που λαμβάνει μέσα σε αυτό το περιβάλλον και μέσα από αυτές τις σχέσεις της οικογένειας του ατόμου είναι καθοριστικά γι αυτό.

Ο ανθρώπινος λόγος, τα μουσικά έργα ή τα αστικά ηχητικά τοπία δεν είναι απλώς κειμενικές διαμεσολαβήσεις, αλλά ηχητικές εκφράσεις συναισθημάτων, σκέψεων, αξιών και κανόνων. Με άλλα λόγια, η επικοινωνιακή σημασία του ακουστικού ήχου δεν περιορίζεται στην περιγραφή, την απόδοση και την προσοχή, όπως η ένταση, η χαρά ή η δύναμη, αλλά έγκειται στο γεγονός ότι ο ήχος είναι δυνατός, δημιουργώντας ευτυχία και καταπίεση. Έντονα ηχητικά ερεθίσματα μπορεί να δημιουργήσουν διαφορετικά αλλά και πολύ προσωπικά και υποκειμενικά συναισθήματα, τα οποία ασκούν διαφορετική επιρροή στον καθένα (Μπουμπάρης, 2003). Η τηλεόραση, για παράδειγμα, αποτελεί πράγματι ένα διαφορετικό από τα παραδοσιακά οπτικά μέσα (εφημερίδες, βιβλία κ.λπ.), τα οποία προκάλεσαν και ενίσχυσαν τη διαδικασία του

αισθητηριακού διαχωρισμού και τόσο τα οπτικά, όσο και τα ηχητικά της μηνύματα καλλιεργούν χαρακτηριστικά όπως εκείνα της εγκράτειας, της αποξένωσης και της εσωστρέφειας.

Χαρακτηριστικά και πολύ βασικά ηχητικά ερεθίσματα μεταδίδουν και η οικογένεια αλλά και το σχολείο, τα οποία απορρέουν από τις καταβολές, τον τρόπο σκέψης και λειτουργίας αλλά και τις παραδόσεις του. Οι ήχοι που προέρχονται από αυτό το περιβάλλον μπορεί να είναι συνειδητοί, ασυνειδητοί, μουσικοί, εκπαιδευτικοί, μέσα από επιφωνήματα, αντιδράσεις, συζητήσεις, παιχνίδια. Καθετί με το οποίο έρχεται σε επαφή ο άνθρωπος, ήδη από την εμβρυακή του ηλικία κρίνεται βασικό για την εξέλιξή του.

Τέλος, οι ήχοι και η μουσική ενός τόπου συχνά είναι συνδεδεμένη με την ιδέα του λαού, της φτώχειας, της έλλειψης ή της ύπαρξης πολιτισμού, με τον τρόπο που ενεργεί και σκέφτεται ένας λαός. Μέσα στη μουσική συνήθως αποτυπώνονται οι παραδόσεις αλλά και οι συνήθειες των ανθρώπων, όπως επίσης οι ήχοι μιας περιοχής που γίνονται αντιληπτοί από τα άτομα ή από ένα κοινωνικό σύνολο λειτουργούν ως πληροφοριοδότες μιας κοινωνίας, αναδεικνύοντας τα χαρακτηριστικά και τους παράγοντες που την καθορίζουν.

2.3. Σχέση φωνολογικής ενημερότητας και μουσικής στην προσχολική ηλικία

2.3.1. Ορισμός φωνολογικής ενημερότητας

Η φωνολογική ενημερότητα ή αλλιώς φωνολογική επίγνωση αποτελεί μια μεταγλωσσική δεξιότητα και αναφέρεται συγκεκριμένα στην κατανόηση ότι οι λέξεις συγκροτούνται από δύο διακριτά μέρη, τις συλλαβές και τα φωνήματα. Μέχρι το 1990, η φωνολογική ενημερότητα αποτελούσε έναν όρο που συνδεόταν σχεδόν αποκλειστικά με τη γλωσσολογία. Στη συνέχεια, όμως, η αύξηση του ερευνητικού ενδιαφέροντος γύρω από τη συγκεκριμένη δεξιότητα μαγνήτισε το ενδιαφέρον και άλλων επιστημόνων, εκπαιδευτικών και ψυχολόγων και ο όρος και η σύνδεσή του με την εκπαιδευτική πράξη αποτέλεσαν ενασχόλησή τους (Τροκάνα, 2011).

Ο ορισμός της φωνολογικής ενημερότητας δεν εμφανίζει σημαντικές διαφοροποιήσεις στην ξενόγλωσση αλλά και στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφική

έρευνα. Οι περισσότεροι ερευνητές συμφωνούν ότι η κατανομή του προφορικού λόγου σε μονάδες αποτελεί το βασικό συστατικό του όρου «φωνολογική ενημερότητα», ενώ αρκετοί είναι εκείνοι που υποστηρίζουν ότι η φωνολογική ενημερότητα αποτελεί μια σημαντική ικανότητα του ατόμου να κατανοήσει την εσωτερική δομή της γλώσσας και να την αντιληφθεί πέρα από τα επικοινωνιακά της πλαίσια καθώς επίσης και να συνειδητοποιήσει πως ο προφορικός λόγος μπορεί να καταταμηθεί σε μεμονωμένες λέξεις κι αυτές με τη σειρά τους σε συλλαβές και φωνήματα (Τροκάνα, 2011). Η φωνολογική ενημερότητα δεν είναι μονοδιάστατη γνωστική δεξιότητα αλλά αποτελείται από επιμέρους δεξιότητες διαφορετικών επιπέδων επεξεργασίας και χειρισμού του λόγου και διαφορετικού βαθμού δυσκολίας. Μέσω της φωνολογικής ενημερότητας αναδεικνύονται δεξιότητες με κύρια συστατικά την ανάλυση, τη σύνθεση, τη διάκριση, την απομόνωση, την αφαίρεση και την αντιστροφή των φωνολογικών μονάδων (Παναγούλη, 2013).

2.3.2. Νήπιο και φωνολογική ενημερότητα

Όταν ένα παιδί φτάσει στην ηλικία τεσσάρων με πέντε ετών, μπορεί να αντιληφθεί ότι η λέξη είναι δυνατόν να διασπαστεί σε επιμέρους τμήματα (συλλαβές-φωνήματα). Για να επιτευχθεί και να κατακτηθεί ο τομέας της φωνολογικής ενημερότητας, είναι απαραίτητη η εξοικείωση του παιδιού με τους ήχους μιας λέξης. Για να ανταπεξέλθουν στις διαδικασίες γραφής και ανάγνωσης πρέπει να έχουν κατανοήσει ότι οι λέξεις αποτελούνται από φωνήματα και ότι για το σχηματισμό λέξεων χρειάζεται ένας αριθμός φωνημάτων (Παναγούλη, 2013).

Η φωνολογική ενημερότητα συγκροτείται από τρεις βασικούς τομείς: α) τη φωνημική επίγνωση, β) τη συλλαβική επίγνωση και γ) την επίγνωση για τα τμήματα συλλαβής. Μέσα από έρευνες έχει διαπιστωθεί πως η φωνημική επίγνωση (συνειδητοποίηση ενός ατόμου, πως οι λέξεις αποτελούνται από φωνημικά δομικά στοιχεία) είναι ένας τομέας που κατακτάται ιδιαίτερα δύσκολα από παιδιά προσχολικής ηλικίας. Τα παιδιά στην ηλικία των τεσσάρων ετών, ενώ μπορούν να αντιλαμβάνονται τις φωνημικές διαφορές των λέξεων, τόσο στον προσληπτικό όσο και στον εκφραστικό λόγο, αδυνατούν να επιτελέσουν τη φωνημική δομή των λέξεων. Στα παιδιά αυτής της ηλικίας η φωνολογική ευαισθητοποίηση του προφορικού λόγου αναπτύσσεται αρκετά γρήγορα. Κάποιες μετα-φωνολογικές δεξιότητες κάνουν την εμφάνισή τους και κάποιες τελειοποιούνται και η αναγνώριση της ομοιοκαταληξίας εδραιώνεται. Ένα παιδί τεσσάρων ετών μπορεί να οδηγηθεί

στην κατάτμηση μιας λέξης σε συλλαβές αλλά όχι στα επιμέρους φωνήματα αυτής. Η διαδικασία αυτή, της φωνημικής κατάτμησης είναι ιδιαίτερα δύσκολη για τα παιδιά αυτής της ηλικίας. Στη συνέχεια, από την ηλικία πέντε και πάνω τα παιδιά είναι σε θέση να ελέγχουν και να χειρίζονται συνειδητά τη φωνολογική δομή της γλώσσας τους. Μπορούν να ξεχωρίζουν, να αφαιρούν, να συνθέτουν και να απομονώνουν τα φωνήματα των λέξεων (Παναγούλη, 2013).

2.3.3. Φωνολογική ενημερότητα και μουσική

Πολλές είναι οι έρευνες και οι απόψεις που έχουν διατυπωθεί για τη σχέση της μουσικής και της γλώσσας. Για παράδειγμα, η Γουναροπούλου (2017) παραθέτει ότι ο Aitchison (2000) υποστήριξε πως η προέλευση της γλώσσας εντοπίζεται στη μουσική καθώς και η δημιουργία της γλώσσας στηρίζεται περισσότερο σε μελωδία παρά σε λέξεις. Ακόμη, μέσα από τις έρευνες των Vaneechoutte και Skoyles (1998), οι άνθρωποι χαρακτηρίζονται ως μουσικά όντα και καταγράφεται πως τόσο στη διαδικασία της ομιλίας, όσο και σε αυτή του τραγουδιού πραγματοποιούνται οι ίδιες φυσικές και νευροαναπνευστικές διεργασίες. Επίσης, γνωστοποιείται πως ήδη από όταν είναι βρέφος, ο άνθρωπος αναγνωρίζει τις λέξεις μέσω της ακρόασης της μελωδίας, του ρυθμού και της τονικότητας της φωνής, γεγονός που αποδεικνύει ότι η μουσικότητα και η μουσική αντίληψη του ατόμου αναπτύσσεται από τη νηπιακή κιόλας ηλικία (Γουναροπούλου, 2017).

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με την Τροκάνα (2011), οι Bolduc και Montesinos-Gelet (2005) εξέτασαν τη συσχέτιση της φωνολογικής ενημερότητας, της τονικής και ρυθμικής μουσικής ακουστικότητας 13 γαλλοκαναδών παιδιών προσχολικής ηλικίας. Οι ερευνητές παρατήρησαν ότι υπάρχει σχέση μεταξύ της τονικής μουσικής ακουστικότητας και της φωνολογικής ενημερότητας των παιδιών, ενώ δεν υπάρχει καμία σχέση μεταξύ της ρυθμικής μουσικής ακουστικότητας και της φωνολογικής τους ενημερότητας.

Επιπλέον, σε έρευνα των Anvari, Trainor, Woodside και Levy (2002) μελετήθηκε η σχέση της μουσικής αντίληψης, της φωνολογικής ενημερότητας και της πρώιμης αναγνωστικής ικανότητας 100 παιδιών ηλικίας 4 και 5 ετών. Οι ερευνητές επέλεξαν αυτές τις ηλικίες, γιατί κατά τη διάρκεια αυτών των ετών οι μουσικές και αναγνωστικές ικανότητες αναπτύσσονται με πολύ γρήγορο ρυθμό. Στην έρευνά τους με τα παιδιά ηλικίας 4 ετών βρήκαν ότι η ικανότητα διάκρισης και παραγωγής

ρυθμικών μοτίβων σχετίζεται με την τονική αντίληψη των παιδιών και την ανάγνωση. Αντίθετα, στα παιδιά ηλικίας 5 χρόνων δε βρέθηκε συσχέτιση ρυθμικής και τονικής αντίληψης ούτε συσχέτιση ρυθμικής αντίληψης με την ανάγνωση. Παρ' όλα αυτά, παρατηρήθηκε ότι η τονική αντίληψη των παιδιών σχετίζεται με τη φωνολογική ενημερότητα των παιδιών και την ανάγνωση (Τροκάνα, 2011).

Σε έρευνα των Jones, Lucker, Zalewski, Brewer και Drayna (2009) βρέθηκε σχέση της φωνολογικής ενημερότητας και της διάκρισης του μουσικού τόνου. Οι ερευνητές, αρχικά, έλεγξαν έναν μεγάλο αριθμό δείγματος ηλικίας 15 έως 60 χρόνων με το τεστ Distorted Tunes Test, το οποίο ζητούσε από τους συμμετέχοντες να αναγνωρίσουν τις λανθασμένες νότες σε 26 γνωστές μελωδίες. Στη συνέχεια, επιλέχθηκαν 35 άτομα που είχαν πολύ χαμηλά αποτελέσματα στο τεστ, 18 και κάτω και χαρακτηρίστηκαν ως τονικά κωφοί (tune deaf) και 34 άτομα με σκορ 24 και πάνω, που αποτέλεσαν την ομάδα ελέγχου. Η κώφωση τόνου (tune deafness) αποτελεί μια διαταραχή του ακουστικού συστήματος ατόμων με κανονική ακοή. Η συγκεκριμένη διαταραχή, που συχνά συναντάται ως αμουσία ή μουσική αγνωσία, δεν επιτρέπει στο άτομο να αντιλαμβάνεται, να διακρίνει και να αναπαραγάγει τονικές μουσικές αλλαγές.

Και οι δύο ομάδες, αν και διέφεραν σημαντικά στην ικανότητα διάκρισης μουσικού τόνου, ωστόσο ήταν παρόμοιες ως προς την ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο. Στη συνέχεια, σε όλους τους συμμετέχοντες χορηγήθηκαν τεστ, προκειμένου να αξιολογηθεί η φωνημική και φωνολογική του ενημερότητα. Οι ερευνητές κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι τα άτομα που παρουσιάζουν δυσκολίες στη διάκριση του μουσικού τόνου υστερούν σημαντικά και στην ικανότητα φωνολογικής και φωνημικής ενημερότητας. Το συγκεκριμένο εύρημα συμβαδίζει με την έρευνα των Anvari, Trainor, Woodside & Levy (2002), καθώς και οι δυο συμφωνούν ότι η φωνολογική ενημερότητα και η μουσική αντίληψη μοιράζονται κάποιους κοινούς ακουστικούς μηχανισμούς (Τροκάνα, 2011). Συνεπώς, μέσα από όσες έρευνες έχουν διεξαχθεί στο πέρασμα των χρόνων γίνεται φανερή η σχέση και ειδικότερα η επίδραση της μουσικής στην φωνολογική ενημερότητα.

2.4. Έμφυτα Κίνητρα για Επικοινωνία

Τα βρέφη, ήδη από τη γέννησή τους, αναζητούν τρόπους για να επικοινωνήσουν με τους γύρω τους και κυρίως με τη μητέρα τους. Ο δεσμός που αναπτύσσουν με τη

μητέρα τους είναι καθοριστικός για την προσπάθεια αλλά και την επίτευξη της επικοινωνίας τους καθώς και παρουσιάζουν φανερή προτίμηση στην φωνή της μητέρας, αφού είναι αυτή που ακούν ήδη από τη μήτρα και στη συνέχεια αναγνωρίζουν αυτόματα. Τα έμβρυα, εκτός του ότι ακούν τον μητρικό καρδιακό παλμό, μαθαίνουν στη συνέχεια ως νεογνά πια, να αναγνωρίζουν και να προτιμούν τη μητρική ομιλία. Είναι σε θέση να την αναγνωρίσουν ανάμεσα σε άλλες καθώς ηχεί στα αφτιά τους σε μεγαλύτερη ένταση σε σύγκριση με άλλων. Εκτός, όμως, από την εξωτερική ακοή, έχουν τη δυνατότητα να την αισθάνονται εσωτερικά μέσω των δονούμενων ιστών και οστών του σώματος (Αντωνακάκης, 2012).

Όπως αναφέρει η Κωνσταντινίδου (2019), σύμφωνα με έρευνα του Berry Brazelton (1973,1979), παρατηρήθηκε, καθώς εξέταζε από νευρολογική σκοπιά τα νεογέννητα, ότι μπορούσαν να δίνουν μεγάλη προσοχή στο ανθρώπινο πρόσωπο και την ανθρώπινη φωνή και ότι χρησιμοποιούσαν την ομιλία και τα χάρδια της μητέρας για να ρυθμίσουν το επίπεδο της εγρήγορσης τους. Επίσης, από έρευνα του και καταγραφή περιπτώσεων ιδιαίτερα σε οικογένειες μουσικών, προκύπτει ότι τα νεογνά έχουν την τάση να θυμούνται τη μουσική την οποία άκουγαν ως έμβρυα καθώς και σε κάποιες περιπτώσεις αναγνώριζαν το μουσικό θέμα της τηλεοπτικής σειράς που έβλεπαν οι μητέρες τους τους τελευταίους δύο μήνες της κύησης (Αντωνακάκης, 2012).

Μελέτες του Γιάννη Κουγιουμουτζάκη (1985), έδειξαν ότι τα νεογέννητα έχουν την τάση να μιμούνται αμέσως μετά τον τοκετό, λαμβάνοντας χώρα στην φυσική αλληλεπίδραση μητέρων και νεογνών. Μιμούνται φωνοποιήσεις και εκφράσεις του προσώπου ώστε να αποδώσουν συναισθήματα, οπτικά μοντέλα όπως το άνοιγμα τους στόματος και η προβολή της γλώσσας, καθώς και απλές κινήσεις των χεριών. Τα νεογέννητα αναγνωρίζουν και στρέφονται επιλεκτικά προς την ξεχωριστή μυρωδιά της μητέρας, το ιδιαίτερο άγγιγμα, ύψος και την απαλή αχνάδα της φωνής της, που μεταφέρει το έντονο συναίσθημα τρυφερότητας που της εμπνέει το νεογέννητο βρέφος της (Κωνσταντινίδου, 2019).

Με το πέρασμα του χρόνου διατυπώνεται ότι η ψυχολογική γέννηση προηγείται της βιολογικής, αφού το βρέφος ήδη από τη γέννησή του πετυχαίνει να επικοινωνεί, και να δημιουργεί σχέσεις δεσμού και αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον του, αρχικά με τη μητέρα του και στη συνέχεια με το υπόλοιπο περιβάλλον. Η ανάπτυξη της ψυχολογίας αναλύεται και μέσα από τη θεωρία της έμφυτης Δωποκειμενικότητας,

που αναπτύχθηκε από τον C. Trevarthen. Πρόκειται για μία αναπτυξιακή θεωρία, η οποία βασίζεται στην αξιοποίηση ενός θεωρητικού μοντέλου, που περιγράφει το πόσο έτοιμα είναι τα βρέφη μετά τη γέννηση τους να εκδηλώσουν συναισθήματα, προθέσεις και συνείδηση (Trevarthen, 1993a). Καθοριστικής σημασίας είναι και η ικανότητα τους να αναπτύξουν με επικοινωνιακό τρόπο μία αλληλεπίδραση με πρόσωπα του ευρύτερου οικογενειακού τους περιβάλλοντος, αποδεικνύοντας έτσι ότι στον εγκέφαλο αναπτύσσονται ανώτερες ψυχολογικές λειτουργίες, ενώ από την περίοδο κιάλας της εγκυμοσύνης επιτυγχάνεται η ανάπτυξη του νου. Κύριο χαρακτηριστικό αυτής της θεωρίας είναι, επίσης, όπως αναφέρουν οι Gergely & Watson, (1999), η αναφορά σε δύο μορφές συντονισμού, οι οποίες αναπτύσσονται στη μητέρα και στο έμβρυο κατά τη διάρκεια της κύησης (Κωνσταντινίδου, 2019).

Είναι γεγονός, ότι οι πρώτες εκφράσεις της μητέρας προς το νεογέννητο βρέφος της αποτελούν ένα είδος τραγουδιού, ένα επαινετικό τραγούδι, το οποίο φαίνεται ότι το βρέφος προτιμά και μπορεί να ανταποκριθεί με μουσική δεξιότητα φτιάχνοντας μουσικές αλληλουχίες, που μέσα από την επανάληψη και τη διαρκή αναζήτηση οδηγούν σε ένα αίσθημα συμπάθειας και εμπιστοσύνης στον αναπτυσσόμενο νου. Το βρέφος λίγους μήνες μετά τη γέννηση του, γίνεται έντονα εκφραστικό και είναι σε θέση να περιπλέκει το παιχνίδι της συνομιλίας, όπως επίσης αντιδρά θετικά στη δοκιμή μιας διαφορετικής, πιο ζωντανής προσέγγισης, από τη μητέρα του.

2.4.1. Επικοινωνιακή Μουσικότητα

Όπως παραθέτει η Κωνσταντινίδου (2019), ο Trevarthen, (1999a) περιγράφει τη μουσικότητα ως μια ψυχοβιολογική ποιότητα της μουσικής, που πηγάζει από τον εγγενή κινητήριο παλμό ('Intrinsic Motive Pulse') της ανθρώπινης δράσης και κίνησης, καθώς και από τη συγκινησιακή ποιότητα που παράγεται και βιώνεται μέσω αυτού του παλμού. Συνεχίζοντας, υποθέτει ότι ο εγγενής αυτός κινητήριος παλμός, που αποτελεί τη βαθύτερη πηγή των παραμέτρων της μουσικότητας, θα πρέπει να ανάγεται κάτω από τον εγκεφαλικό φλοιό, στον πυρήνα των μηχανισμών του εγκεφάλου που καθορίζουν τους ρυθμούς και την ενέργεια της κίνησης.

Ο χορός, η μουσική, τα τραγούδια της μητέρας, τα μουσικά παιχνίδια, οι ρυθμικές κινήσεις εμφανίζονται, κινούν το ενδιαφέρον των βρεφών και τα χαροποιούν, πολλούς μήνες πριν οι λέξεις αποκτήσουν νόημα. Όλες οι παραπάνω εμπειρίες, λοιπόν, εκφράζουν την ανθρώπινη ανάγκη για επικοινωνία και μετάδοση γνώσεων και συγκινήσεων μέσω των μουσικών ήχων. Είναι γεγονός ότι τα βρέφη, δεν είναι σε

θέση να εκφράσουν τι τους αρέσει και τι όχι, τι προτιμούν αλλά και να ακολουθήσουν εντολές. Μεγαλώνουν σε ένα περιβάλλον γεμάτο με ηχητικές μεταβαλλόμενες παραμέτρους και βασικός ρυθμιστής αυτών των μεταβολών είναι ο ρυθμός και ο χρόνος. Στην προσπάθεια τους λοιπόν να αναπτυχθούν και να επικοινωνήσουν, και μη έχοντας γλωσσική ικανότητα, χρησιμοποιούν ρυθμικά οργανωμένες συμπεριφορές. Ακόμη, είναι σε θέση να διακρίνουν χρονικές διάρκειες ακουστικών ερεθισμάτων αλλά και να ομαδοποιήσουν τους τόνους ηχητικών σχημάτων σε σχέση με την ομοιομορφία του τονικού τους ύψους, σε ένταση και χροιά (Αντωνακάκης, 2012).

2.5. Η αλληλεπίδραση του μουσικού και του γλωσσικού κώδικα του νανουρίσματος

Το μικρό παιδί λαμβάνει τους ήχους που υπάρχουν στο περιβάλλον του και καθώς μεγαλώνει και έρχεται σε επαφή με τα τραγούδια και την ποίηση, γοητεύεται από αυτά ακόμα και όταν δεν καταλαβαίνει πολλές λέξεις, αισθάνεται τους ήχους, μαγεύεται με το ρυθμό. Απολαμβάνει τους στίχους, την ομοιοκαταληξία και χαίρεται με την μουσικότητα. Μια κατηγορία του λαϊκού ποιήματος είναι τα νανουρίσματα (Ρουμελιώτη, 2019). Τα νανουρίσματα αποτελούν μέρος της πρώτης επαφής του ανθρώπου με το λόγο, που αναδύεται από το τραγούδι της μητέρας του. Με τον όρο νανούρισμα εννοούμε το απαλό και σιγανό τραγούδι που τραγουδάμε συνήθως σε βρέφη ή σε μικρά παιδιά για να αποκοιμηθούν και διαθέτει ανεξαρτήτως πολιτισμού ή γλώσσας κάποια κοινά μουσικά χαρακτηριστικά: κινείται σε υψηλότερους τόνους, είναι αργό, μονότονο, με καθοδικές μουσικές φράσεις χωρίς μεγάλες διασπάσεις στο ρυθμό και στη μελωδία. Το γεγονός ότι παρουσιάζεται σε όλους τους πολιτισμούς με παρόμοια χαρακτηριστικά ερμηνεύεται από το ότι εξυπηρετεί κοινό σκοπό, να κοιμίσει και να ηρεμίσει δηλαδή το παιδί, φανερώνοντας την σπουδαιότητα του (Χούλη, 2013).

Τα νανουρίσματα και το μητρικό τραγούδι αποτελούν ένα μέσω έκφρασης των συναισθημάτων της μητέρας προς το παιδί της. Το βρεφικό τραγούδι μεταφέρει προς το βρέφος διάφορες πληροφορίες για τη μητρική του γλώσσα, αλλά και οδηγίες για τη ρύθμιση και την προσαρμογή της συμπεριφοράς του. Σύμφωνα με τους Reddy και Trevanthen (2004), τα βρεφικά τραγούδια συμβάλλουν στην μετέπειτα ανάπτυξη της

γλώσσας, διότι μέσα από την παιγνιώδη δομή τους, το παιδί διευρύνει το φωνητικό του ρεπερτόριο (Αντωνακάκης, 2012).

Η μουσική του νανουρίσματος προκαλεί στο βρέφος έντονα συναισθήματα και επηρεάζει τόσο τη διάθεση, όσο και την ψυχосύνθεσή του. Η έλξη που βιώνει το βρέφος είναι σωματική και συναισθηματική μαζί. Σωματική, γιατί τα ωστικά κύματα που αποστέλλει γίνονται αισθητά σε σωματικό επίπεδο και συναισθηματικό, γιατί δημιουργεί ένα περιβάλλον που υποβάλλει διαθέσεις στις οποίες το βρέφος αποκρίνεται σε υποσυνείδητο, μη λεκτικό επίπεδο. Οι ήχοι που εκπέμπει ένα νανούρισμα μετατρέπονται σε ερεθίσματα που μεταφέρονται από τα ακουστικά νεύρα στο θάλαμο του εγκεφάλου, το σταθμό αναμετάδοσης των συναισθημάτων και των αισθήσεων (Καραβίδας, 2003).

Λαμβάνοντας υπ' όψη τις διαπιστώσεις από τις έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί, μπορούμε να διατυπώσουμε, πως το νανούρισμα:

- Δεν προκαλεί σημαντικές αλλαγές του καρδιακού ρυθμού.
- Επηρεάζει το ρυθμό της αναπνοής, μειώνοντάς τον.
- Το νανούρισμα, ως ηρεμιστική μουσική, είτε προκαλεί αύξηση της γαλβανικής αντίδρασης του δέρματος είτε δεν προκαλεί καμία μεταβολή.
- Προκαλεί μείωση της πίεσης του αίματος.
- Μειώνει, ως ηρεμιστική μουσική, τον μεταβολισμό του σώματος.
- Επηρεάζει τη μυϊκή ενέργεια και μπορεί να μειώσει ή να επιβραδύνει την εμφάνιση στρες.

Η πρώτη μελωδική δοκιμή γίνεται ακόμα χωρίς να συνειδητοποιούν τη διαφορά του τονικού ύψους και την ακριβή ρυθμό της μελωδίας. Μιμούνται και προσπαθούν να συμμετέχουν (κατά τη βρεφική ηλικία συμμετέχουν κατά προσέγγιση) σε τραγούδια, στηριζόμενα στον λόγο και το ρυθμό του. Το τραγούδι αποτελεί τη πιο άμεση εκφραστική μας ικανότητα, αναπτύσσει τη μουσικότητα, εκτονώνει το συναίσθημά μας και μας ηρεμεί. Όταν λειτουργεί μαζί με τα μουσικά όργανα βοηθάει στην απόκτηση ανεξαρτησίας της φωνής και των χεριών.

Αν και η μουσική και η γλώσσα εξετάζονται ξεχωριστά, παρόλα αυτά παρουσιάζουν πολλά κοινά σημεία. Όσο περισσότερο έρχονται τα παιδιά σε επαφή με τη γλώσσα και με ανθρώπους γύρω τους που ανταποκρίνονται στις λεκτικές τους

προσπάθειες, τόσο περισσότερο θα προσπαθούν να χρησιμοποιούν και τα ίδια τη γλώσσα. Στη βρεφική ηλικία τα άτομα του στενού περιβάλλοντος του παιδιού, όπως η μητέρα, είναι σε θέση να παρέχει στο παιδί τις πρώτες επαφές και εμπειρίες με τη γλώσσα. Καταλήγουμε, λοιπόν, στο συμπέρασμα ότι είναι πολύ σημαντικό για τα βρέφη να ακούν οικείες φωνές, να τους μιλάνε και να τους τραγουδάνε (Χούλη, 2013).

Από την άλλη μεριά, το βρέφος δεν έχει αναπτύξει ακόμα την ικανότητα να αντιλαμβάνεται το εννοιολογικό σύστημα της γλώσσας και έτσι βασίζεται πολύ στο περιεχόμενο των ήχων που ακούει, όπως ένταση, ρυθμός, τονικό ύψος και χροιά, καθώς και στα μουσικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται στον μητρικό λόγο, ο οποίος συγκροτείται από σύντομες αλλά γραμματικά ορθές προτάσεις, με απλό λεξιλόγιο και αργό τόνο. Συνεπώς, αυτό που καθιστά ένα νανούρισμα αναγνωρίσιμο από ένα βρέφος, είναι ότι περιέχει πολλά στοιχεία από τον «μητρικό λόγο» (Χούλη, 2013).

Η ίδια η γλώσσα διαθέτει μουσικά στοιχεία τα οποία είναι καταλυτικά για την κατανόηση και την εκμάθηση της γλώσσας. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι αν τα βρέφη ακούσουν μια άλλη γλώσσα άγνωστη προς αυτά, μπορεί να εμφανίσουν αλλαγές στο ρυθμό ομιλίας τους. Από όλα τα παραπάνω γίνεται αντιληπτή η σημασία που έχει για το βρέφος και το παιδί η συνύπαρξη της μουσικής και της γλώσσας στα νανουρίσματα αφού οι δύο αυτοί παράγοντες είναι καθοριστικοί για την γνωστική και συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού.

2.6. Ενεργητική ακρόαση και προσχολική μουσική αγωγή

Η ενεργητική ακρόαση είναι μέρος κάθε δραστηριότητας που συνεισφέρει στη μουσική κατανόηση και ανάπτυξη. Θεωρείται το θεμέλιο για κάθε μουσική εμπειρία. Η ακρόαση προϋποθέτει ικανότητες που επικεντρώνονται στις πηγές του ήχου και στην ανταπόκριση σε αυτές. Η ικανότητα της ακρόασης δεν σχετίζεται μόνο με το να ακούμε μόνο, αλλά προϋποθέτει να συγκεντρωθούν τα παιδιά στους παραγόμενους ήχους. Η ικανότητα να εστιάζουν την προσοχή τους αποκλειστικά σε ένα μουσικό άκουσμα δεν είναι έμφυτη, αλλά είναι μια δυνατότητα που μαθαίνεται και τα μικρά παιδιά χρειάζονται εξάσκηση και βοήθεια για να την αποκτήσουν (Κουϊτζογλου, 2017).

Σύμφωνα με τον Paul Madaule (1998), «Το διάστημα που το παιδί πηγαίνει στον παιδικό σταθμό και στο νηπιαγωγείο είναι η περίοδος κατά την οποία η ενεργητική ακρόαση είναι περισσότερο ευέλικτη και όπου το παιδί μαθαίνει γρηγορότερα και με μεγαλύτερη επιτυχία.[...] Η εκπαίδευση του παιδιού προσχολικής ηλικίας στην ενεργητική ακρόαση απαιτεί μεγάλη έμφαση σε δραστηριότητες όπως η ενεργητική ακρόαση μουσικής, το τραγούδι, η ομιλία, η απαγγελία, η υποκριτική, δραστηριότητες οι οποίες συνδυάζουν τη χρήση ήχων με κινήσεις του σώματος» (Madaule, 1998, οπ. αναφ. στην Τσαουσίδου).

Μέσα από έρευνες πολλών ετών τονίζεται η αξία των πρώτων βιωμάτων για τη ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης και ισορροπημένης προσωπικότητας του παιδιού. Η περίοδος της προσχολικής αγωγής, λοιπόν, συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στην εκπαίδευση και την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων του παιδιού. Η μουσική αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι των ειδικά διαμορφωμένων προγραμμάτων της προσχολικής εκπαίδευσης και εφόσον έχει αποδειχθεί πως η ηλικία τριών με πέντε ετών είναι η δεύτερη πιο κρίσιμη περίοδος ανάπτυξης της μουσικής δεκτικότητας, είναι αναγκαίο να έρχονται σε συχνή επαφή τα νήπια με μουσικές δραστηριότητες, αφού συμβάλλουν στην ανάπτυξη της ακροαστικής δυνατότητας των παιδιών (Τσαουσίδου, 2015).

Σύμφωνα με τη Σέργη (2003), «Η πρώτη εκπαίδευση των παιδιών [...], επιδιώκει την απόκτηση δεξιοτήτων που είναι απαραίτητες για τη μάθηση, όπως η ικανότητα για διάκριση και ερμηνεία συμβόλων, η ικανότητα για σχηματισμό λέξεων στην προφορική έκφραση, ο μυϊκός-κινητικός συντονισμός, η χαλιναγώγηση της φαντασίας, το ακόνισμα της αντίληψης και η ικανότητα κατανόησης των βασικών στοιχείων της πολιτισμικής παράδοσης» (οπ. αναφ. στην Τσαουσίδου, 2015).

Ο συνδυασμός της μουσικής με άλλες τέχνες επιδρά στο παιδί, διαμορφώνοντας το μουσικό εγκέφαλο και μεταβάλλοντας νευρωτικά δίκτυα του εγκεφάλου του, συμβάλλει στην γλωσσική, γνωστική, κινητική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού καθώς και ενισχύει τις συμπεριφορικές του δεξιότητες. Η μουσική εκπαίδευση στην προσχολική ηλικία προσφέρει ερεθίσματα στο νήπιο, το βοηθά στην αντιληπτική ικανότητα του χώρου και του χρόνου, στην ακουστική διάκριση και στην ακουστικοφωνητική αντίληψη. Βελτιώνει τη μνήμη, την προσοχή και την ικανότητα συγκέντρωσης του παιδιού.

Αν και η σύνδεση των τεχνών και των αισθήσεων επιφέρει μια ολοκληρωμένη αισθητική εμπειρία, σύμφωνη με τον πολυδιάστατο και ρευστό τρόπο αντίληψης των παιδιών, η αίσθηση της ακοής και της ακρόασης αποτελεί τη βάση για την ανάπτυξη και τη ψυχοσωματική υγεία του ατόμου. Συνεπώς, η μουσική ως αισθητικό και αισθητηριακό-ηχητικό ερέθισμα, ως εκπαιδευτική διαδικασία και ως τέχνη, κατέχει απαραίτητη θέση για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη και τη συνολική ευημερία του ανθρώπου.

Όταν αναφερόμαστε στη μουσική αγωγή στην προσχολική ηλικία, εννοούμε και την ενθάρρυνση της διαμόρφωσης της προσωπικότητας του παιδιού. Αναπτύσσει, ακόμα, τον εσωτερικό κόσμο και καθορίζει την ψυχοσωματική του εξέλιξη. Σύμφωνα με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΕΠΣ) και τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (ΑΠΣ) νηπιαγωγείου του 2003, η μουσική στο νηπιαγωγείο καλλιεργεί την ευαισθησία, την κατανόηση και την απόλαυση της μουσικής, την αισθητική και δημιουργική ικανότητα του παιδιού. Σε συνδυασμό με τα προσωπικά βιώματα που φέρει το κάθε παιδί στην τάξη, αλληλεπιδρά μέσα από μουσικές δραστηριότητες με τα υπόλοιπα νήπια και μοιράζεται εμπειρίες.

Η μουσική αγωγή στην προσχολική ηλικία προδιαθέτει τα παιδιά θετικά ή αρνητικά, ανάλογα με τα ερεθίσματα και τις δραστηριότητες που πραγματοποιούνται. Με το σωστό χειρισμό προκαλεί όμορφα συναισθήματα και αποτελεί τρόπο έκφρασης και επικοινωνίας, ηρεμεί και διευρύνει τους πνευματικούς ορίζοντες του παιδιού καθώς επίσης μαθαίνει να ελέγχει το σώμα και τις κινήσεις του. Μέσω της μουσικής δίνουμε τη δυνατότητα στο παιδί να αναπτύξει το συναισθηματικό του κόσμο που σε αυτή την ηλικία είναι εύκολο να μεταβληθεί. Τα μουσικά παιχνίδια και τραγούδια το βοηθούν να εξωτερικεύσει την εσωτερική του ενέργεια, να εκφράσει τα συναισθήματά του, θετικά ή αρνητικά, γεγονός που βοηθάει στη διάπλαση μιας ισορροπημένης προσωπικότητας (Χατζαρίδου, 2017).

Μέσα από τα μουσικά προγράμματα το νήπιο μαθαίνει να πειθαρχεί με τη συμμετοχή του στις ομαδικές μουσικές δραστηριότητες, γίνεται ενεργό μέλος της ομάδας και αναπτύσσει σχέσεις με τους συμμαθητές του και το περιβάλλον. Κοινωνικοποιείται μέσω του ομαδικού τραγουδιού, της κίνησης, και τις ομαδικές εκτελέσεις ενόργανης μουσικής. Η εκμάθηση ενός οργάνου, η κίνηση, τα παιχνίδια και οι δραστηριότητες με τραγούδι βοηθούν στην αυτοπειθαρχία του και στην απόκτηση συντονισμού (Βολονάκη, 2009).

Οι σύγχρονες μουσικοπαιδαγωγικές δραστηριότητες προσχολικής αγωγής έχουν διαμορφωθεί σύμφωνα την παιδοκεντρική αντίληψη και διδασκαλία κατά την οποία το παιδί εκφράζεται ελεύθερα και συμμετέχει ενεργά, σε διαφορετικές δραστηριότητες που σχετίζονται με τις εμπειρίες του, τις ικανότητές του, τις ανάγκες του αλλά και τα ενδιαφέροντά του. Τέλος, αυτές οι δραστηριότητες επιδρούν στην ανάπτυξη του σώματος, της νόησης, των συναισθημάτων και της γλώσσας, αξιοποιώντας το αντιληπτικό, κινητικό και ακουστικό δυναμικό της προσχολικής ηλικίας.

2.7. Μουσικές συμπεριφορές σε νήπια τριών έως πέντε ετών

Τα παιδιά δέχονται μουσικά ερεθίσματα προγεννητικά και κυρίως μετά από τη γέννησή τους. Σύμφωνα με τις εμπειρίες τους αποκτούν μουσική κατανόηση, επικοινωνία και μουσική δεκτικότητα. Οι πρώτες μουσικές εμπειρίες τους αλλά και τα τραγούδια με τα οποία μεγαλώνουν, δομούν τη σκέψη τους, εξοικειώνουν τα παιδιά με τη φωνή τους αλλά και τους μαθαίνουν να εκφράζονται.

Στις πρώτα χρόνια ζωής του παιδιού και συγκεκριμένα μέχρι την ηλικία των τεσσάρων τα ακούσματά του πρέπει να έχουν ποικιλομορφία στο ρυθμό και τη μελωδία, πρέπει να έχουν περισσότερο παιγνιώδες χαρακτήρα, ώστε να προκαλούν το ενδιαφέρον του. Με την επανάληψη των μουσικών μοτίβων αρχίζει το παιδί να εξοικειώνεται με τα συγκεκριμένα ερεθίσματα και σταδιακά να συμμετέχει αλλά και να εμπλέκεται το ίδιο στην εκτέλεση ενός τραγουδιού.

Είναι γεγονός ότι ανάλογα με την ηλικία στην οποία βρίσκεται το κάθε παιδί παρουσιάζει και ανάλογες μουσικές συμπεριφορές. Πιο συγκεκριμένα, στη βρεφική ηλικία τα βρέφη εστιάζουν με μεγάλη προσοχή στην κίνηση, τη μίμηση και την εξερεύνηση ήχων. Με μεγάλο ενδιαφέρον παρακολουθούν και τραγούδια έντονα που περιέχουν το στοιχείο της έκπληξης αλλά και αντίθετα, τραγούδια πιο ήρεμα όπως τα νανουρίσματα. Χρησιμοποιούν αρκετά την αφή (αγγίγματα χειλιών) και πειραματίζονται με ήχους των χεριών και των δακτύλων και με παιχνίδια ή αντικείμενα, τα οποία κάνουν έντονους και διαφορετικούς ήχους. Ακόμη, ανταποκρίνονται θετικά σε ρυθμικά παιχνίδια, τα οποία περιέχουν και σωματική επαφή, την οποία συνήθως καθοδηγεί κάποιος ενήλικας καθώς και στο άκουσμα ενός τραγουδιού κινούνται ρυθμικά, αναπηδούν και παίζουν. Είναι, τέλος, πολύ δεκτικά

στην ακρόαση διαφορετικών και πολυπολιτισμικών ήχων και τραγουδιών (Παπουτσάκη, 2012).

Λίγο πριν την ηλικία των τριών, τα παιδιά αρχίζουν και χρησιμοποιούν μικρές προτάσεις και το λεξιλόγιό τους εμπλουτίζεται με μεγάλους ρυθμούς. Σταδιακά αρχίζει και η επικοινωνία με τους γύρω του. Κατά την ομιλία τους χρησιμοποιούν κινήσεις και στις περιπτώσεις που δυσκολεύονται να εξηγήσουν κάτι με λέξεις κάνουν χειρονομίες. Επίσης, συνδυάζουν το άκουσμα μιας ιστορίας με διάφορα αντικείμενα που επιλέγουν να κρατούν. Παρατηρείται πως σε αυτή την ηλικία ανταποκρίνονται αυθόρμητα σε ήχους και ερεθίσματα, χορεύουν και συνθέτουν τραγούδια κατά την ενασχόλησή τους με άλλα παιχνίδια. Τις περισσότερες φορές αυτά τα τραγούδια αποτελούνται από δύο με τρεις λέξεις και μπορεί να περιέχουν επανάληψη λέξεων. Εκτιμούν ιδιαίτερα τραγούδια με τονικές αλλαγές και διακυμάνσεις της φωνής αλλά και εκείνα τα μουσικοκινητικά ρυθμικά στιχάκια με τα οποία αγγίζουν και ονομάζουν διάφορα μέρη του σώματός τους (Παπουτσάκη, 2012).

Όταν τα παιδιά βρίσκονται στην ηλικία των τριών ετών έχουν μάθει να χρησιμοποιούν τη γλώσσα με μεγαλύτερη ευχέρεια και πλέον διαθέτουν ένα πιο εμπλουτισμένο λεξιλόγιο. Παρ' όλα αυτά πολύ συχνά κατηγοριοποιούν τα περισσότερα αντικείμενα με βάση τις γνώσεις που έχουν (π.χ. χρησιμοποιούν τη λέξη σκύλος για όλα τα ζώα που έχουν κοινά χαρακτηριστικά με τους σκύλους). Επιπλέον, σε αυτή την περίοδο, η σκέψη τους έχει αναπτύξει μεγαλύτερη ταχύτητα σε σύγκριση με την ικανότητα τους να διαχειρίζονται τις λέξεις, γι' αυτό και συχνά μπερδεύονται. Είναι προφανές, όμως, πως πλέον μπορούν να θυμούνται και να αναπαράγουν ένα γνωστό τραγούδι και είναι σε θέση να μάθουν ένα απλό τραγούδι. Βέβαια, είναι πιθανό να χρησιμοποιήσουν τον τόνο που εκείνοι επιθυμούν και να χρειάζονται μία καθοδήγηση για να καταλάβουν τη σωστή εκτέλεση του τραγουδιού.

Έντονο είναι και το στοιχείο του αυτοσχεδιασμού σε αυτή την περίοδο. Πιο αναλυτικά, το παιδί επιλέγει ήδη γνωστά τραγούδια, τα οποία τα συνδυάζει με δικές του μελωδίες και ήχους και τα χρησιμοποιεί σε διάφορες περιστάσεις που τις θεωρεί κατάλληλες. Συνηθίζει να δημιουργεί νέους ήχους και τραγούδια κατά το παιχνίδι του και του αρέσει να συμμετέχει σε ομαδικές μουσικές δραστηριότητες. Τέλος, είναι αναγκαίο να αναφερθεί ότι σε αυτή την ηλικία δύσκολα ένα παιδί ξεχωρίζει τα διαφορετικά στοιχεία της μουσικής και των ήχων που ακούει.

Η περίοδος των τεσσάρων ετών είναι αρκετά κρίσιμη για ένα παιδί. Είναι η ηλικία κατά την οποία προσπαθούν να ξεχωρίσουν την πραγματικότητα από την φαντασία και το τί είναι αληθινό και τι όχι. Τους αρέσουν οι περίεργες λέξεις με ομοιοκαταληξία ή διαφορετικό ήχο, τις θεωρούν αστείες και γελούν με αυτές. Επίσης, η αντίληψή και οι ικανότητες τους έχουν αναπτυχθεί και πλέον μπορούν να κατανοήσουν την μουσική με πολλούς τρόπους. Αντιλαμβάνονται έννοιες όπως τον παλμό, το τέμπο, την ένταση, το τονικό ύψος ενός μουσικού κομματιού. Τους αρέσουν, τα τραγούδια που περιέχουν κίνηση, τα τραγούδια για το ανθρώπινο σώμα, για τη φύση αλλά και αυτά που σχετίζονται με παιχνίδια. Έχουν την ικανότητα να τραγουδούν τραγούδια μεγαλύτερης φωνητικής έκτασης, με πολλά λόγια και και πολύπλοκη ρυθμική και μελωδική δομή (Παπουτσάκη, 2012). Ακόμη, ξεχωρίζουν, τα όργανα μίας ορχήστρας, μπορούν να αναγνωρίζουν ένα μουσικό όργανο από τον ήχο του αλλά και να παίξουν απλές νότες σε μουσικά όργανα όπως το ξυλόφωνο. Σε αυτή την ηλικία, επίσης, έχουν αποκτήσει μουσικό λεξιλόγιο και μπορούν να περιγράψουν και να εξηγήσουν τη μουσική. Η συμμετοχή τους σε μουσικοκινητικές δραστηριότητες γίνεται με μεγάλο ενθουσιασμό.

Στην προσχολική ηλικία η μουσική συμπεριφορά των παιδιών χαρακτηρίζεται από αυθόρμητους μουσικούς και φωνητικούς αυτοσχεδιασμούς, σταδιακή ανάπτυξη του ρυθμικού συντονισμού αλλά και τη μίμηση ήχων και τραγουδιών που προέρχονται από το κοντινό οικείο περιβάλλον τους. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον δείχνουν για τη δραματοποίηση, την εξερεύνηση ήχων, τις μιμήσεις των κινήσεων και των ήχων και τη δημιουργία αυτοσχέδιων τραγουδιών, συνδυάζοντας όλες τις γνώσεις τους. Επιπρόσθετα, χρησιμοποιούν αντικείμενα που δημιουργούν ήχους ή διαθέτουν τραγούδια ενσωματώνοντάς τα στο παιχνίδι τους (Σταμτσή, 2010). Πλέον διαθέτουν μεγάλο ρεπερτόριο τραγουδιών, μπορούν να συνοδεύσουν ένα τραγούδι με ένα μουσικό όργανο με μεγαλύτερη ευκολία και τηρούν κατά γράμμα τις μουσικές ιδέες και δραστηριότητες, με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι. Μπορούν, επίσης, να μιμούνται φωνές και νότες καθώς και να συμμετέχουν σε ορχήστρα. Τον μουσικό ρυθμό μπορεί να ακολουθήσει και το σώμα τους με διάφορες χορευτικές κινήσεις. Τέλος, έχουν κατανοήσει αρκετά τις μουσικές έννοιες, τα βασικά μουσικά στοιχεία και ξεχωρίζουν τα μουσικά από τα μη μουσικά κομμάτια. Όπως είναι φυσικό στην ηλικία αυτή αναζητούν περισσότερο τις ομαδικές δραστηριότητες, υπακούν σε

κανόνες, ακολουθούν την ομάδα αλλά και αυτοσχεδιάζουν όταν τους επιτρέπεται (Παπουτσάκη, 2012).

2.8. Μουσική και Κοινωνικές δεξιότητες

Η μουσική εμπειρία είναι μια εμπειρία ευχάριστη είτε κάποιος συμμετέχει μόνο μέσω της ακρόασης είτε συμμετέχει ενεργά στη σύνθεσή της και οι κύριοι λόγοι που οδηγούν το άτομο να στραφεί προς τη μουσική είναι κυρίως συναισθητικοί. Η μουσική επιτελεί ψυχολογικές λειτουργίες στην καθημερινότητά μας και συγκεκριμένα στον αντιληπτικό, συναισθητικό και κοινωνικό τομέα. Οι ερευνητές αναφέρουν ότι οι κοινωνικές λειτουργίες της μουσικής εκφράζονται με τρεις τρόπους για το άτομο: τη διαχείριση της προσωπικής ταυτότητας, τις διαπροσωπικές σχέσεις και τη διάθεση.

Από ορισμένα ερευνητικά αποτελέσματα έχει επισημανθεί ότι η μουσική μπορεί να ενθαρρύνει κοινωνικά και πολιτισμικά στοιχεία ανθρώπινης συμπεριφοράς, ακόμη και σε ένα πολύ πρώιμο ηλικιακό στάδιο, κάτι το οποίο ερευνήθηκε από τους Gerry, Uhrau και Trainor (2012), οι οποίοι εξέτασαν την κοινωνική επικοινωνία σε μωρά 6 μηνών, τα οποία εκτέθηκαν σε δυο είδη μουσικής εκπαίδευσης- το πρώτο με ενεργή συμμετοχή και το δεύτερο με παθητική έκθεση στη μουσική. Στα μωρά τα οποία έλαβαν ενεργή μουσική εκπαίδευση, αναφέρθηκε μια ταχύτερη βελτίωση των διαπροσωπικών δεξιοτήτων, ενώ το αποτέλεσμα αυτό δεν προέκυψε στην ομάδα των μωρών με παθητική έκθεση. Υπάρχουν, ακόμη, στοιχεία τα οποία δείχνουν ότι η μουσική διδασκαλία θα μπορούσε να αποφέρει ευεργετικά αποτελέσματα σε ψυχολογικούς παράγοντες, όπως την αυτό-εκτίμηση (Τσαρή, 2020).

Όπως αναφέρει η Τσαρή (2020), οι παθητικές μουσικές δραστηριότητες (π.χ. η ακρόαση μουσικής με εμφανή συναισθηματικά νοήματα) παράγουν μια μεταφορά συναισθηματικής αναγνώρισης σε οπτικά και γλωσσικά ερεθίσματα, ενώ οι ενεργές μουσικές πρόβες προωθούν την επίτευξη μιας ευρύτερης γκάμας επικοινωνιακών, κοινωνικών και πολιτισμικών δεξιοτήτων. Οι δεξιότητες αυτές επηρεάζουν τη διαχείριση των ανθρώπινων σχέσεων.

Άμεσα συνδεδεμένες με την ανάπτυξη της γλώσσας και της νόησης είναι και οι αλλαγές που πραγματοποιούνται στον συναισθηματικό και κοινωνικό τομέα μέσα από την επαφή του παιδιού με τη μουσική. Η ανάπτυξη στον κοινωνικό αλλά και

συναισθηματικό τομέα εξαρτάται από την ανάπτυξη και τη διαμόρφωση της εικόνας του εαυτού, της συναισθηματικής έκφρασης, της προσωπικότητας και της ιδιοσυγκρασίας καθώς και των σχέσεων με τρίτους.

Η ανάληψη, λοιπόν, πρωτοβουλιών και ενεργητικών ρόλων από τα παιδιά μέσα από πολλές μουσικές –ατομικές ή ομαδικές- δραστηριότητες και παιχνίδια, προωθεί την απόκτηση αυτοελέγχου και αυτογνωσίας, την έκφραση συναισθημάτων καθώς και τις θετικές κοινωνικές σχέσεις. Η μουσική αποτελεί μια μοναδική μορφή μη γλωσσικής επικοινωνίας, μέσα από την οποία το παιδί μπορεί να εκφράσει αυτά που ξέρει και νιώθει αλλά δε μπορεί για οποιοδήποτε λόγο να εκφράσει. Οι ομαδικές μουσικές δραστηριότητες παρέχουν στο παιδί την ευκαιρία για συλλογική συμμετοχή, αλληλεπίδραση και ευθύνη, συμβάλλοντας στην κοινωνική ωρίμανσή του (Τσαουσίδου, 2015).

Επίλογος

Με βάση όλων όσων αναλύθηκαν στις προηγούμενες ενότητες συμπεραίνουμε ότι κάθε ερέθισμα που δέχεται ο άνθρωπος ήδη από την προγεννητική περίοδο και κυρίως μέχρι τη νηπιακή του ηλικία επιδρά στην εξελικτική πορεία της ζωής του. Ανάλογα με την ηλικιακή περίοδο που βρίσκεται το παιδί, τα μουσικά ερεθίσματα προκαλούν διαφορετικές αντιδράσεις και διαμορφώνουν συμπεριφορές. Αναφορικά με την κατανόηση της μουσικής αλλά και την αναγκαιότητα ενίσχυσης της μουσικής αντίληψης των νηπίων, αποπειραθήκαμε να εστιάσουμε σε μία επιχειρηματολογία που προσφέρθηκαν μέσα από ερευνητικά ευρήματα με σκοπό να αναδειχθεί πόσο είναι απαραίτητη η καλλιέργεια της ακουστικής δεξιότητας και της κριτικής σκέψης των νηπίων, μέσα από ανάλογες παιδαγωγικές δραστηριότητες στα προγράμματα σπουδών για την προσχολική ηλικία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Ηχητικά ερεθίσματα στο Φυσικό Περιβάλλον και η ένταξή τους στη Μουσική Παιδαγωγική

Εισαγωγή

Από τα πρώτα κεφάλαια της εργασίας, διαπιστώσαμε ότι το περιβάλλον συστήνει «το σύνολο όλων των εξωτερικών συνθηκών που περιβάλλουν ένα σύστημα, έναν οργανισμό, μια κοινότητα ή ένα αντικείμενο» και διακρίνεται σε ανθρωπογενές και φυσικό περιβάλλον. Το πρώτο εμπεριέχει τα συστήματα που κατασκεύασε ο άνθρωπος, ενώ το δεύτερο περιλαμβάνει όλα τα φυσικά οικοσυστήματα (όπ.αναφ στη Μαλλιαρού, 2019:25).

Η Μουσική, από την άλλη, είναι «η τέχνη και η επιστήμη που ασχολείται με τους ήχους και σκοπός της είναι να εκφράζει, με κατάλληλους συνδυασμούς ήχων, ανθρώπινες ιδέες και συναισθήματα» (Σέργη, 1993). Από δομική άποψη είναι «η οργάνωση των ήχων κατά τέτοιο τρόπο ώστε να συνδυάζονται η μελωδία, η αρμονία, ο ρυθμός και το ηχόχρωμα». Η μουσική είναι η τέχνη των ήχων, οι οποίοι συνδέονται μεταξύ τους βάσει συγκεκριμένων χαρακτηριστικών και ιδιοτήτων. Ο ήχος μπορεί να παραχθεί από τον ίδιο τον άνθρωπο, από κάποιο μουσικό όργανο ή από την ίδια την φύση. Στο παρελθόν, ο Paul Hindemith (όπ.αναφ στον Αμαραντίδη, 1990), από την μεριά του ακροατή εξέφρασε ότι: «η μουσική οποιουδήποτε ήχου και κατασκευής, αν δεν αγγίζει ένα δεκτικό μυαλό δεν είναι τίποτα παρά μόνο ένας θόρυβος χωρίς έννοια».

Συνεπώς, η μουσική ήταν, είναι και θα είναι, ο συνδεδετικός κρίκος των πολιτισμών, καθώς αποτελεί μέσο επικοινωνίας και είναι αναπόσπαστο κομμάτι στην ζωή του ανθρώπου ήδη από την δημιουργία του. Ως εκ τούτου, η μουσική και ο άνθρωπος συνυπάρχουν και εξελίσσονται διαρκώς (Μαλλιαρού, 2019:45).

Το φυσικό περιβάλλον και τα ερεθίσματα που δεχόμαστε από αυτό ασκούν επιρροή στην ανθρώπινη ψυχοσύνθεση. Τα παιδιά μόλις αρχίζουν να

αντιλαμβάνονται τον κόσμο και τις αλλαγές που συμβαίνουν γύρω τους εμφανίζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη φύση και αναζητούν απαντήσεις. Στη ανακαλυπτική αυτή πορεία του νηπίου, εκτός από τις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου, κομβικό ρόλο αποκτά ο/η νηπιαγωγός στη διεύρυνση των γνώσεων του νηπίου για το περιβάλλον που το αγκαλιάζει.

Στον πυρήνα της Διδακτικής της Μουσικής βρίσκεται ο/η εκπαιδευτικός με την ευρεία και ανθρωπιστική διάστασή του όρου, ως ένας αντανάκλαστικός ασκούμενος της πράξης και διευκολυντής της μάθησης. Η Διδακτική της Μουσικής έρχεται για να βοηθήσει τους σύγχρονους παιδαγωγούς – νηπιαγωγούς να αποφασίσουν ποιοι τρόποι μάθησης θα μπορούσαν να είναι οι πιο αποτελεσματικοί όσον αφορά τους στόχους, το περιεχόμενο και τις μεθόδους τους. Το σημαντικότερο ζήτημα στο οποίο εστιάζει η Διδακτική της Μουσικής είναι το ίδιο το εκπαιδευτικό περιεχόμενο της διδασκαλίας ώστε να είναι τόσο σημαντικό για τους μαθητές/τριες ώστε να συμβάλλει στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους (Αργυρίου, 2021).

3.1. Ήχοι στο νηπιαγωγείο

Ο ήχος και ο ρυθμός που αποτελούν βασικά στοιχεία της μουσικής, υπάρχουν στη φύση (στον ήχο της βροχής, της θάλασσας, στο θρόισμα των φύλλων, στο κελήδισμα ενός πουλιού). Η σχέση των παιδιών με τη φύση οικοδομείται πριν από την πρωτοσχολική ηλικία και τροφοδοτείται σε μεγάλο βαθμό στο νηπιαγωγείο. Φαίνεται από τις ζωγραφιές και τις περιγραφές τους ότι γνωρίζουν τι συνιστά το φυσικό περιβάλλον, γιατί για παράδειγμα αναφέρονται σε ουρανό, χρώμα, θάλασσα και ζώα, όμως μεγαλώνοντας τους γεννιέται μια βαθύτερη περιέργεια για το περιβάλλον στο οποίο ζουν και μεγαλώνουν. Τους αρέσει να παρατηρούν όπως και να επεξεργάζονται καθετί που τους προσελκύει την προσοχή και καθετί νέο που ανακαλύπτουν. Η γνωριμία των παιδιών με τη φύση πραγματοποιείται με τη βοήθεια των κινήσεων, των αισθήσεων, των αλληλεπιδράσεων και των δραστηριοτήτων του νηπιαγωγείου (Ετμεκτσόγλου, 2003).

Στο χώρο του νηπιαγωγείου, τα νήπια γνωρίζουν το φυσικό περιβάλλον μέσα από την παρατήρηση και τη διερεύνηση. Βασικό ρόλο σε αυτή την διαδικασία κατανόησης και εκμάθησης έχουν οι αισθήσεις και ιδιαίτερα η ακοή και η όραση. Η έκθεσή τους, είτε σε ήχους που ήδη γνωρίζουν, είτε σε εκείνους που ακούν για πρώτη

φορά ή, ακόμη, και σε αυτούς που ακούν συνέχεια, τους δημιουργεί εικόνες και συναισθήματα, πρωτόγνωρα και μη. Οι εικόνες που συνδυάζουν με τους ήχους που είναι γνώριμοι αγγίζουν την πραγματικότητα, στους ήχους όμως που τους είναι άγνωστοι χρησιμοποιούν τη φαντασία τους και σύμφωνα με τα συναισθήματα που τους δημιουργούν, σκιαγραφούν τη δική τους εικόνα. Τα συναισθήματα που τους προξενεί το άκουσμα αυτών των ήχων εξαρτώνται από πολλούς παράγοντες. Συνήθως τείνουν να είναι θετικά και δείχνουν ότι τα παιδιά ακούγοντας τα ηχοτόπια της φύσης νιώθουν όμορφα και χαλαρωτικά συναισθήματα, κάτι που φαίνεται και στην έκφραση του προσώπου τους κατά τη διάρκεια της ακρόασης. Παρ' όλα αυτά δεν λείπουν και τα αρνητικά συναισθήματα, τα οποία δημιουργούνται ανάλογα με τα βιώματα και τη συναισθηματική κατάσταση στην οποία βρίσκεται ή έχει βρεθεί το κάθε παιδί (Οδηγός σπουδών Νηπιαγωγείου, 2011).

Επιπλέον, οι ήχοι της φύσης επιδρούν με ιδιαίτερο τρόπο στον εγκέφαλο του ανθρώπου. Οι πρωτογενείς ήχοι της φύσης σηματοδοτούν μια ή πολλές εμπειρίες του ανθρώπου για την υπόλοιπη ζωή του. Για την Ετμεκτσόγλου, η προσωπική μας συναισθηματική φόρτιση σε σχέση με τους ήχους, τους μετουσιώνει σε συνδετικούς ιστούς γύρω από την κάθε εμπειρία μας κατά την εγγραφή της στη μνήμη μας. Έτσι η ενθύμηση ή ακόμα και η τυχαία ακρόαση ενός κομματιού από συγκεκριμένους ήχους της φύσης, είναι δυνατόν να ξαναφέρει στη μνήμη μας παλιές ξεχασμένες εμπειρίες (Ετμεκτσόγλου, 2003).

Ο Tomatis (1988) τονίζει τη σημαντική λειτουργία του εγκεφάλου, που είναι η ενεργοποίηση του εγκεφαλικού φλοιού με νευρικό δυναμικό καθώς ένας εγκέφαλος, για χάρη της λειτουργίας αυτής πρέπει να δεχθεί κάποια ηχητικά ερεθίσματα. Οι ήχοι έχουν τελείως διαφορετικά αποτελέσματα, ανάλογα με τη ζώνη του αυτιού που θίγουν. Είτε επιδρούν στο σώμα χωρίς να το φορτίσουν, είτε δραστηριοποιούν τον εγκεφαλικό φλοιό με σκοπό να του επιτρέψουν να σκεφτεί (Μαλλιαρού, 2019).

Μέσα από τις ηχητικές δραστηριότητες και τις ακροάσεις των ήχων του περιβάλλοντος τα παιδιά -εκτός από τα φυτά, τα ζώα και τα φυσικά φαινόμενα- κατανοούν με λεπτομέρεια τις οικολογικές διεργασίες που υπάρχουν πίσω από τους ήχους της φύσης, μαθαίνουν να εμπλέκονται σε προβληματισμούς και να αποκτούν κριτική σκέψη.

Σταδιακά, λοιπόν, αρχίζουν να διαμορφώνουν απόψεις, να μπορούν να περιγράφουν και να εξηγούν όσα λαμβάνουν χώρα γύρω τους. Συχνά αυτή η μελέτη ξεκινά από ένα έναυσμα που δίνουν τα παιδιά (πχ. κάποιος ήχος που άκουσαν ή κάτι που παρατήρησαν στη φύση ή στο περιβάλλον τους), ενώ άλλες φορές πρόκειται για μια δραστηριότητα σχεδιασμένη από τον εκπαιδευτικό και αποσκοπεί σε έναν προσδιορισμένο μαθησιακό στόχο (Οδηγός σπουδών Νηπιαγωγείου, 2011).

Ο/η νηπιαγωγός επιλέγει σε κάθε περίπτωση τα υλικά που θα χρειαστούν στην κάθε δραστηριότητα και συμβάλλει στην εξοικείωση των παιδιών με αυτά προτού ξεκινήσει τη δραστηριότητα, όταν το θεωρεί αναγκαίο. Με τα κατάλληλα ερωτήματα, τα οποία είναι προσαρμοσμένα στις γνώσεις που έχουν τα παιδιά δημιουργεί ένα μαθησιακά κατάλληλο περιβάλλον για να ολοκληρωθεί με επιτυχία η δραστηριότητα. Παροτρύνει τα παιδιά να εκφράζουν τις δικές τους θεωρίες και απόψεις και τους αφήνει να πειραματίζονται, ώστε να σκέφτονται, να αναζητούν και να απαντούν στις δικές τους απορίες.

3.2. Ο ρόλος του/της νηπιαγωγού στην ενίσχυση της σχέσης παιδιού και φύσης

Οι επιρροές που δέχονται τα παιδιά από τον/την εκπαιδευτικό στην προσχολική ηλικία είναι καθοριστικές για την ανάπτυξη και τη δράση τους. Πρωταρχικός στόχος ενός/μιας νηπιαγωγού είναι να μπορέσει να διαμορφώσει τα κατάλληλα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα, ώστε να μεταδίδει τα ερεθίσματα και τις γνώσεις που έχει ως στόχο. Ο τρόπος διδασκαλίας και οι δραστηριότητες του/της απαιτείται να παρακινούν τα παιδιά να συμμετέχουν ενεργά στο μάθημα, να τους δημιουργούνται θετικά συναισθήματα, να δημιουργούν συνθήκες που να διευρύνουν τους πνευματικούς τους ορίζοντες και να εξελίσσουν τις δεξιότητές τους, να δουλεύουν μέσα σε πνεύμα συνεργασίας, ενθάρρυνσης, εμπιστοσύνης, αποδοχής και αγάπης (Οδηγός Νηπιαγωγού, 2011).

Ο/η νηπιαγωγός μέσα από τις δραστηριότητες των προγραμμάτων σπουδών που υλοποιεί, βοηθά το παιδί να έρθει σε στενή επαφή με τη φύση και να διευρύνει τις γνώσεις του σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον, να το ανακαλύψει και να πειραματιστεί σε/με αυτό. Οι περιβαλλοντικές – οικολογικές δραστηριότητες υποστηρίζουν την προσέγγιση της γνώσης μέσα από το παιχνίδι, την έρευνα, την

αξιοποίηση διαφόρων πηγών πληροφόρησης, τη συζήτηση, την ανταλλαγή απόψεων, τη δημιουργία, αλλά και την παρουσίαση ιδεών.

Σύμφωνα με τα Δ.Ε.Ε.Π.Σ. και τα Α.Π.Σ. του νηπιαγωγείου (2003) στη Μελέτη Περιβάλλοντος εντάσσονται ως αντικείμενο έρευνας όλα όσα υπάρχουν γύρω από τον άνθρωπο: ο άνθρωπος και τα δημιουργήματά του, οι κοινωνικές δομές και σχέσεις, τα ζώα και τα φυτά, οι τόποι, τα φυσικά και καιρικά φαινόμενα και οι καταστάσεις. Μέσα από τις δραστηριότητες που πραγματοποιούνται στο νηπιαγωγείο δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά να κατανοήσουν τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ τους αλλά και με όλο το περιβάλλον γύρω τους. Κάθε παιδί μεταφέρει τα προσωπικά του βιώματα και τις γνώσεις που διαθέτει στην τάξη και τα μοιράζεται με τα υπόλοιπα νήπια, δημιουργώντας νέα μαθησιακά περιβάλλοντα και προβληματισμούς στους συμμαθητές του. Ο/η εκπαιδευτικός έχει βοηθητικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία, ώστε οι μεταβιβάσεις των γνώσεων να γίνονται με ευκολία και να μην υπάρχουν ασάφειες.

Οφείλει επίσης, να δίνει κίνητρο στα παιδιά ώστε να εμπλέκονται σε προβληματικές καταστάσεις που δομούνται γύρω τους από «κατασκευασμένα» κομμάτια του φυσικού κόσμου, να παρατηρούν και να περιγράφουν όσες αλλαγές συμβαίνουν στη φύση, να επιχειρούν να απαντούν στις ερωτήσεις και στις απορίες που τα ίδια έχουν αλλά να συνηθίσουν να διαφωνούν με όσα ακούνε όταν έχουν διαφορετική άποψη (Οδηγός Σπουδών Νηπιαγωγείου, 2011).

Τέλος, οι δραστηριότητες που αναπτύσσονται στο νηπιαγωγείο οφείλουν να συνδέονται με το χώρο των φυσικών επιστημών και να είναι όσο το δυνατόν πιο άμεσες. Πιο συγκεκριμένα, τα υλικά που θα χρειαστούν για τις δραστηριότητες πρέπει να είναι φυσικά και να μπορούν να έρχονται τα παιδιά σε επαφή μαζί τους.

3.3. Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Π.Ε.)

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση έχει ως βασικό σκοπό της, την ενημέρωση των πολιτών σχετικά με τα περιβαλλοντικά ζητήματα, καθώς και την κατάρτιση των κατάλληλων ικανοτήτων και γνώσεων για την προστασία και την βελτίωση του περιβάλλοντος (UNESCO, 1978, οπ. ανάφ.στη Μαλλιάρου, 2019). Κατασκευάζει νέα πρότυπα συμπεριφοράς, στα άτομα και στις κοινωνικές ομάδες, με επίκεντρο το

περιβάλλον, κυρίως σε τοπικό επίπεδο αλλά και σε διεθνές και εθνικό, καθώς τα τοπικά ζητήματα συνδέονται άμεσα με τα παγκόσμια.

Καθώς το περιβαλλοντικό πρόβλημα διογκωνόταν κατά τις δεκαετίες '60 και '70 και έπαιρνε παγκόσμια τροπή, η αναζήτηση μιας θεσμοθετημένης περιγραφής της Π.Ε. ήταν πλέον γεγονός. Στη διάσκεψη της Τιφλίδας, το 1977 συντάχθηκε το βασικό θεωρητικό πλαίσιο της Π.Ε. και δόθηκε ο παρακάτω ορισμός: «Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση είναι μια διαδικασία διαμόρφωσης ενός παγκόσμιου πληθυσμού, που να είναι ενήμερος και να ενδιαφέρεται για το περιβάλλον και τα προβλήματα του και να έχει την γνώση, τις δεξιότητες, τις στάσεις και τη διάθεση να εργάζεται ατομικά και συλλογικά, για την επίλυση τρεχόντων περιβαλλοντικών προβλημάτων και πρόληψη νέων». Γίνεται λόγος, δηλαδή, για μία συνεχόμενη, διά βίου διαδικασία εκπαίδευσης, η οποία προορίζεται για άτομα ανεξαρτήτου ηλικίας ή τομέα δραστηριοποίησης και αυξάνεται σε όλα τα στάδια της ζωής τους. Αργότερα το 1980, δόθηκε ένας άλλος ορισμός από τους Hungerford, Peyton & Wilke, ο οποίος είναι ο εξής: «Π.Ε. είναι η διαδικασία η οποία θα βοηθήσει τους πολίτες να αποκτήσουν γνώση του περιβάλλοντος και πάνω από όλα να γίνουν ικανοί και αποφασισμένοι, να έχουν διάθεση να εργαστούν ατομικά και συλλογικά για την επίτευξη και τη διατήρηση μιας δυναμικής ισορροπίας μεταξύ της ποιότητας της ζωής και της ποιότητας του περιβάλλοντος». Αλλά, η Π.Ε. θεωρείται κάτι παραπάνω από μια εκπαίδευση σχετική με το περιβάλλον. Η διαδικασία της εκπαίδευσης εστιάζει στην έρευνα, στην μελέτη συμπεριφορών και αξιών, καθώς και στην απόκτηση και την ανάπτυξη γνώσεων και δεξιοτήτων, ώστε οι πολίτες να έχουν ενεργή συμμετοχή για την λήψη αποφάσεων που διαμορφώνουν τον κόσμο όπου ζουν (Μαλλιαρού, 2019).

Για τον όρο «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση», αναπτύσσονται διαφορετικές απόψεις, οι οποίες μπορεί σε γενικές γραμμές να μην ταυτίζονται, όμως διαθέτουν ένα κοινό σημείο, την επανεξέταση των σχέσεων μεταξύ των πολιτών και του περιβάλλοντος, ύστερα από την περιβαλλοντική κρίση. Η Π.Ε. θεωρείται μια διαδικασία που στοχεύει στην περιβαλλοντική αλλαγή και εξέλιξη, η οποία μπορεί να συντελέσει στην βελτίωση των σχέσεων, τόσο μεταξύ των ανθρώπων, όσο και των ανθρώπων με το περιβάλλον.

Άλλη μια άποψη είναι ότι η Π.Ε. πρέπει να οδηγήσει στην ανάπτυξη αυτόνομης σκέψης για τα θέματα που επιβαρύνουν την ποιότητα ζωής των ανθρώπων, των ζώων και όλων των άλλων ειδών. Επίσης, θεωρείται ότι η προσπάθεια για οικονομική

ανάπτυξη, η άνιση κατανομή πλούτου και η ανεπαρκής εκπαίδευση αποτελούν τα αίτια των περιβαλλοντικών προβλημάτων (Μαλλιαρού, 2019). Συνεπώς, η Π.Ε. δεν είναι στάσιμη μέσα στον χρόνο, αλλά αντίθετα, μετατρέπεται μέσα από την αφομοίωση των οικονομικών, κοινωνικών και τεχνολογικών αλλαγών, με τέτοιο τρόπο ώστε να ανταποκρίνεται σε όλες τις προκλήσεις.

Η Π.Ε., λοιπόν, είναι μια εκπαιδευτική προσέγγιση που δύναται να δημιουργήσει ευσυνείδητους πολίτες με γνώσεις και κατανόηση των σχέσεων που τους συνδέουν με το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον, για να είναι ικανοί να βρίσκουν και να προτείνουν λύσεις αλλά και να πάρουν μέρος στη λήψη και εκτέλεση των αποφάσεων. Παρέχει τις γνώσεις, τις αξίες, τις στάσεις και τις ικανότητες, που είναι απαραίτητες για την προστασία του περιβάλλοντος, ενώ παράλληλα δημιουργεί νέα πρότυπα συμπεριφοράς ατόμων, ομάδων και κοινωνιών προς σ' αυτό (Μαλλιαρού, 2019).

Τρεις είναι οι διαστάσεις της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης που καθορίστηκαν, ώστε να είναι ολοκληρωμένη η εκπαίδευση και να επιτυγχάνει τους στόχους της (Χαλκιά, 2005):

- *«Εκπαίδευση γύρω από το περιβάλλον.* Πρόκειται για την απόκτηση γνώσεων σχετικών με το περιβάλλον και τα περιβαλλοντικά ζητήματα, με ακαδημαϊκό τρόπο, χωρίς την άμεση επαφή του εκπαιδευόμενου με το αντικείμενο μάθησής του, το περιβάλλον».
- *«Εκπαίδευση μέσα στο περιβάλλον.* Το περιβάλλον εκτός από το αντικείμενο μάθησης αποτελεί και το μέσο κατάκτησης της γνώσης και της εξέλιξης των δεξιοτήτων. Η γνώση αποκτάται μέσα από την εμπειρία και την άμεση επαφή με το περιβάλλον. Ο εκπαιδευτικός έχει άμεση σχέση με τα φαινόμενα και το περιβάλλον ».
- *«Εκπαίδευση για το περιβάλλον.* Προσδίδει κοινωνικό και πολιτικό βάθος στη ΠΕ, με επίκεντρο την ευθύνη του πολίτη για την ποιότητα του περιβάλλοντος και της ζωής του».

3.4. Ακουστική οικολογία και Οικολογικός Εγγραμματισμός

Η Ακουστική Οικολογία είναι απόλυτα συνδεδεμένη με τη φύση και στοχεύει στην εξάλειψη των θορύβων, ενισχύοντας τους ήχους της φύσης. Με την πάροδο των χρόνων, το τοπίο του κόσμου αλλάζει, καθώς ο άνθρωπος επιλέγει τον αστικό τρόπο ζωής. Κατοικεί πλέον σε ένα εντελώς διαφορετικό ηχητικό περιβάλλον από αυτό του παρελθόντος, θέτοντας, έτσι, την ρύπανση του θορύβου ως παγκόσμιο πρόβλημα. Παρεμβαίνει, λοιπόν και καταστρέφει το φυσικό περιβάλλον καθώς επίσης και υποβαθμίζει τα φυσικά οικοσυστήματα αλλά και το ηχοτόπιο τους.

Ο Schafer (1994) εισήγαγε την Ακουστική Οικολογία και τον όρο «ηχοτόπιο» με απώτερο σκοπό την ενεργοποίηση της ακοής και την ανάπτυξη της, συγκριτικά με τις υπόλοιπες αισθήσεις, ώστε να έρθει ο άνθρωπος πιο κοντά στην φύση και να γεφυρώσει την σχέση μεταξύ τους δια μέσω του ήχου (Μαλλιαρού, 2019).

Θα αποτυπώσουμε στη συνέχεια, ενδεικτικές παιδαγωγικές δράσεις όπου περιλαμβάνονται στις πρακτικές της Μουσικής Παιδαγωγικής για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και την Ακουστική Οικολογία, με έμφαση στην αξιοποίησή τους με παιδαγωγικούς όρους από τον/την νηπιαγωγό.

3.4.1. Τράπεζες ήχου (Sound banks)

Καθημερινά ερχόμαστε σε επαφή με πολλούς διαφορετικούς τύπους ήχων. Οι άνθρωποι μπορούν αποτελεσματικά να τους διαφοροποιήσουν με χαρακτηριστική ευκολία χρησιμοποιώντας μόνο την ακουστική τους αίσθηση. Σκεφτείτε για παράδειγμα την κατάσταση κατά την οποία κάποιος στέκεται δίπλα σε έναν φωτεινό σηματοδότη. Χρησιμοποιώντας μόνο τους εισερχόμενους ήχους, είναι σε θέση να καταλάβει ότι ένα αυτοκίνητο περνά, ένας σκύλος γαυγίζει ενώ ακούγεται μία κόρνα. Ο γενικός στόχος της τράπεζας ήχου με παιδαγωγική διάσταση είναι η ανάπτυξη ενός «αποθηκευτικού χώρου» με ήχους που έχει τη δυνατότητα αυτόματα υποδέχεται εγγραφές, να τις επεξεργάζεται και να τις κατηγοριοποιεί με τη χρήση ενός μικροφώνου. Ο τομέας της υπολογιστικής ακρόασης (computer audition) αντιμετωπίζει μια αυξανόμενη ζήτηση σε πολυάριθμες εφαρμογές (ρομποτική συνειδητοποίηση (robot awareness), περιβαλλοντικός έλεγχος, επισημείωση δεδομένων κ.λπ.) και έχει πλέον εξελιχθεί σε έναν ερευνητικό τομέα μεγάλου ενδιαφέροντος (Νταλαμπίρας, 2010).

Οι συγκεκριμένες τράπεζες ήχων σχετίζονται με τα ακουστικά χαρακτηριστικά των ήχων. Η φάση εξαγωγής των ακουστικών χαρακτηριστικών είναι το πρώτο βήμα της διαδικασίας ταξινόμησης τους και αποτελείται από τη μετατροπή του ακουστικού σήματος σε μια σειρά διανυσμάτων μικρών διαστάσεων, όπου κάθε ένα συνοψίζει ένα τμήμα του σήματος. Ιδανικά, τα χαρακτηριστικά πρέπει να αντιπροσωπεύσουν όλες τις πληροφορίες που είναι σχετικές με την εφαρμογή ταξινόμησης και να απορρίπτουν τις άσχετες πληροφορίες. Η επιλογή των χαρακτηριστικών εξαρτάται από τη συγκεκριμένη εφαρμογή. Χαρακτηριστικά τα οποία περιλαμβάνονται σε μια εφαρμογή μπορούν να οδηγήσουν σε μείωση της απόδοσης αναγνώρισης εάν χρησιμοποιηθούν σε άλλη εφαρμογή.

Σε μουσικές εφαρμογές, οι πληροφορίες που έχουν να κάνουν με το ρυθμό καθώς επίσης και οι δυναμικές ιδιότητες του σήματος είναι πολύ σημαντικές, ενώ σε άλλες δε βρίσκουν χρησιμότητα. Η διαδικασία εξαγωγής χαρακτηριστικών αποτελείται από έναν αριθμό διαδοχικών επιπέδων (Νταλαμπίρας, 2010).

3.4.2. *Ηχοπερίπατοι – Ακουστικοί Περίπατοι* (*Sound / listening walks - Outdoor activities*)

Ο ακουστικός περίπατος αφορά μια επιλεγμένη μαθησιακή διαδικασία με έντονα χαρακτηριστικά την εμπειρία και την πρακτική καθώς στοχεύει στην οικολογική ευαισθητοποίηση με μουσικούς όρους, αφού ο ήχος ως κρίσιμος περιβαλλοντικός σηματοδότης και διαμεσολαβητής μεταξύ του ατόμου και του περιβάλλοντος την προωθεί. Σε αυτή την πρακτική άσκηση επιχειρείται μια διεπιστημονική προσέγγιση δια μέσου της *Μουσικής* (σύνθεση ηχοτοπίου, κατηγοριοποίηση ήχων), της *Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης* (μελέτη του ηχητικού περιβάλλοντος και απόκτηση γνώσεων για την βελτίωση του περιβάλλοντος) και της *Φυσικής* (ακουστική), με στόχο την ηχητική ενσυναίσθηση και ευαισθητοποίηση των μαθητών/τριών σχετικά με το ηχητικά ρυπογόνο περιβάλλον (Παπαδόπουλος, 2019). Σε συνάρτηση με την τέχνη των ήχων και των νέων μέσων οι σύγχρονοι παιδαγωγοί μπορούν να διαμορφώσουν μια ακουστική αντιληπτική ευαισθησία, που θα ενεργοποιήσει τα νήπια ώστε να υπερασπιστούν το ηχητικό αλλά και το ευρύτερο περιβάλλον.

Ειδικότερα, οι μέθοδοι που αξιοποιούν οι ακουστικοί περίπατοι είναι οι βιωματικές εμπειρίες. Κατά την πορεία μιας τέτοιας μελέτης πεδίου, είναι δυνατόν εκ μέρους των νηπιαγωγών να δημιουργήσουν μικρές ομάδες έρευνας ώστε να κινηθούν

κινούνται ομαδικά μέσα σε μια οριοθετημένη γεωγραφική περιοχή (περιβαλλοντικό πάρκο, βοτανικό κήπο, φάρμα, κτήμα, θαλάσσιο πάρκο, αστικοί χώροι) στην οποία καταγράφουν και αναλύουν όλους τους ήχους που αναγνωρίζουν μέσα στο φυσικό ή το αστικό ηχοτοπίο. Με την χρήση της μνήμης και της αντίληψης, τα νήπια είναι σε θέση να αντιληφθούν τους ήχους, ως μια ακουστική πληροφορία και τους μεταφράσουν σε περιβάλλον με βάση τα χαρακτηριστικά τους κατηγοριοποιώντας τους και μετουσιώνοντας, με αυτόν τον τρόπο, το βίωμα σε γνώση. Καταλήγουμε, ως εκ τούτου, στην καλλιέργεια με παιγνιώδη προσέγγιση της καταγραφής και της κατηγοριοποίησης των ήχων (σύμφωνα με τον Schaffer, 1994) σε έξι βασικές κατηγορίες βάσει των οποίων τα νήπια είναι σε θέση πλέον να ομαδοποιήσουν τους ήχους:

1. *φυσικοί ήχοι* (όπως ο ήχος του νερού, της φωτιάς, του αέρα, της γης και όλων των ζώων),
2. *ανθρώπινοι ήχοι* (όπως αυτοί της φωνής, του ανθρώπινου σώματος, των ρούχων, των παπουτσιών κ.ά.),
3. *μηχανικοί ήχοι* (π.χ. οι ήχοι των μηχανών όλων των ειδών),
4. *ήχοι της κοινωνίας* (οι ήχοι των πόλεων, των λιμανιών, του σπιτιού, της μουσικής, της ψυχαγωγίας, των πάρκων, των εκδηλώσεων κ.ά.),
5. *ήχοι σήματα* (όπως ο ήχος από τις καμπάνες, των τηλεφώνων, των σειρήνων, της κόρνας κ.ά.)
6. *ήχος της σιωπής και της ησυχίας.*

Ως ενδεικτικά φύλλα εργασία για ανάλογες δραστηριότητες νηπίων προσφέρονται τα παρακάτω:

Εικόνα 3. Φύλλο Εργασίας 1 για Ηχοπεριπάτους

**A Listening Walk
Spring Sounds Checklist**

*Listen for these spring sounds. When you hear it check the box.
Can you hear them all?*

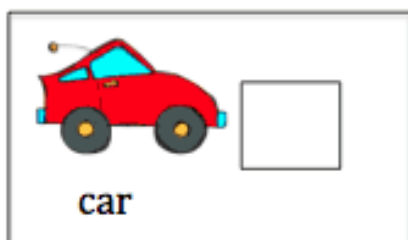
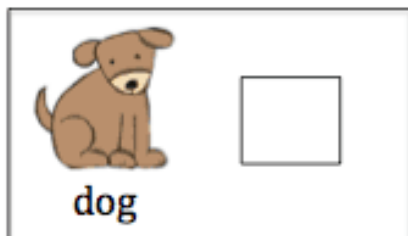
	☐		☐
	☐		☐
	☐		☐

Εικόνα 4. Φύλλο Εργασίας 2 για Ηχοπεριπάτους

What do you hear outside?

Put an 'x' next to things you hear on your sound walk. Use the extra rectangles to draw other things you hear. Have fun!

@2013 Buggy and Buddy <http://buggyandbuddy.com>

Graphics by KPM Doodles <http://www.etsy.com/shop/kpmdoodles>

Εικόνα 5. Φύλλο Εργασίας 3 για Ηχοπεριπάτους

Επιπρόσθετα, η αίσθηση της ακοής μπορεί να μεταφέρει πληροφορίες και να προκαλέσει συναισθήματα που διαμορφώνουν τις αξίες και τις στάσεις. Τα χαρακτηριστικά των ήχων, είναι εκείνα που δομούν την ηχητική ταυτότητα των οικοσυστημάτων ενός τόπου. Η σχέση μεταξύ ήχου, μνήμης, αντίληψης και η ταύτιση τους με τα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος, επιδιώκονται μέσα από την πρακτική του υλικού της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Οι αποκτώμενες βιωματικές εμπειρίες κατέχουν σημαντικό ρόλο στην καλλιέργεια μιας δημιουργικής σχέσης τόσο με την φύση όσο και με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, καλλιεργώντας την εν συναίσθηση και την ευθύνη, δεξιότητες αναγκαίες για τον ενεργό πολίτη του 21^{ου} αιώνα.

3.4.3. Ηχοχάρτες – Ηχητικοί Χάρτες (Sound maps)

Οι ηχητικοί χάρτες με παιδαγωγική διάσταση, αφορούν χάρτες οι οποίοι δίνουν έμφαση στην ηχητική απεικόνιση μιας συγκεκριμένης τοποθεσίας. Σύμφωνα με τον Μυριούνη (2016:13), Οι ηχητικοί χάρτες δημιουργούνται συσχετίζοντας ήχους – ορόσημα, χώρους ενδιαφέροντος των νηπίων αλλά και ηχοτοπία. Οι χάρτες ήχου σε πολλές περιπτώσεις αποτελούν το πιο αποτελεσματικό ακουστικό αρχείο ενός περιβάλλοντος και είναι παρόμοιοι με τους ηχητικούς περιπάτους (Soundwalks) που είναι μια μορφή ενεργού συμμετοχής στο ηχοτοπίο. Και οι δύο ενθαρρύνουν τους συμμετέχοντες να ακούσουν διακριτικά, και επιπλέον να εκφέρουν κρίση σχετικά με τους ήχους που ακούγονται καθώς και την συμβολή τους στην ισορροπία ή ανισορροπία του ηχητικού περιβάλλοντος. Ωστόσο, οι ηχητικοί περίπατοι θα προσχεδιάσουν μια διαδρομή την οποία θα ακολουθήσει ο χρήστης και θα δοθούν κατευθύνσεις ως προς το τι μπορεί να ακούσει ο χρήστης σε κάθε σημείο ελέγχου (checkpoint). Οι χάρτες ήχου, από την άλλη πλευρά, έχουν καταγεγραμμένα συγκεκριμένα ηχοτοπία τα οποία οι χρήστες μπορούν να ακούσουν (εφαρμογή τους παρατηρείται σε εικονιστικά περιβάλλοντα μουσείων).

Σήμερα, οι ηχητικοί χάρτες κάνουν χρήση νέων τεχνολογιών εντοπισμού μέσω υπολογιστών για την επίτευξη του σκοπού της διατήρησης των ηχοτοπίων τοποθεσιών ενδιαφέροντος με διαφορά όμως τον τρόπο παρουσίασης των πληροφοριών της βάσης. Έτσι μέσω ψηφιακών τεχνολογιών όπως λογισμικό χαρτογράφησης και κωδικοποίηση ηχητικών αρχείων, ο σκοπός χρήσης ενός ηχητικού χάρτη εν μέρει είναι η κατασκευή και η διάθεση στο κοινό μιας βάσης ηχοτοπίων με ολοκληρωμένο τρόπο, με φόρτωμα κάθε ηχοτοπίου (site-specific) σε έναν ψηφιακό χάρτη, καθώς επίσης και η διάθεση του τελικού προϊόντος προς δημόσια συνεργασία. Οι χρήστες είναι σε θέση να φορτώσουν τον ηχητικό χάρτη μιας πόλης και πατώντας στα εκάστοτε ηχητικά εικονίδια (σημάδια, κουκκίδες κτλ) να ακούσουν το ηχοτοπίο μιας συγκεκριμένης τοποθεσίας (Μυριούνης, 2016:14).

Οι ηχητικοί χάρτες δίνουν στους ανθρώπους έναν νέο τρόπο να βλέπουν την γεωγραφία και τον κόσμο γύρω τους. Επιτρέπουν στους χρήστες να επανασυνδεθούν με το άμεσο περιβάλλον τους, πράγμα που οι σημερινές γενιές αγνοούν σχεδόν παντελώς (αρκεί να σκεφτούμε πόσο συχνά βλέπουμε νέους ανθρώπους να παραμελούν το άμεσο ηχητικό περιβάλλον έχοντας συνεχώς ακουστικά στα αυτιά τους).

Οι χάρτες ήχου έχουν επίσης τεράστια ιστορική σημασία, δεδομένου ότι δίνουν σε μελλοντικές γενιές μια ιδέα του πώς ακουγόταν μια συγκεκριμένη τοποθεσία, σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Πράγματι, όπως επισημαίνεται και στο ερευνητικό έργο του ηχητικού χάρτη του Μόντρεαλ, οι χάρτες ήχου μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως ηχητικές χρονοκάψουλες με σκοπό την διαφύλαξη ήχων, πριν αυτοί εξαφανιστούν. Σήμερα, διαθέτουμε ιστορικούς χάρτες και εικόνες που απεικονίζουν τον τρόπο με τον οποίο έζησαν παλαιότερες κοινωνίες παρόλο που δεν έχουμε ιδέα όσον αφορά το πώς αυτές οι κοινωνίες ακούγονταν. Οι ηχητικοί χάρτες μας δίνουν την δυνατότητα να έχουμε πρόσβαση σε αυτά τα ζωτικής σημασίας ιστορικά ντοκουμέντα (Μυριούνης, 2016:18).

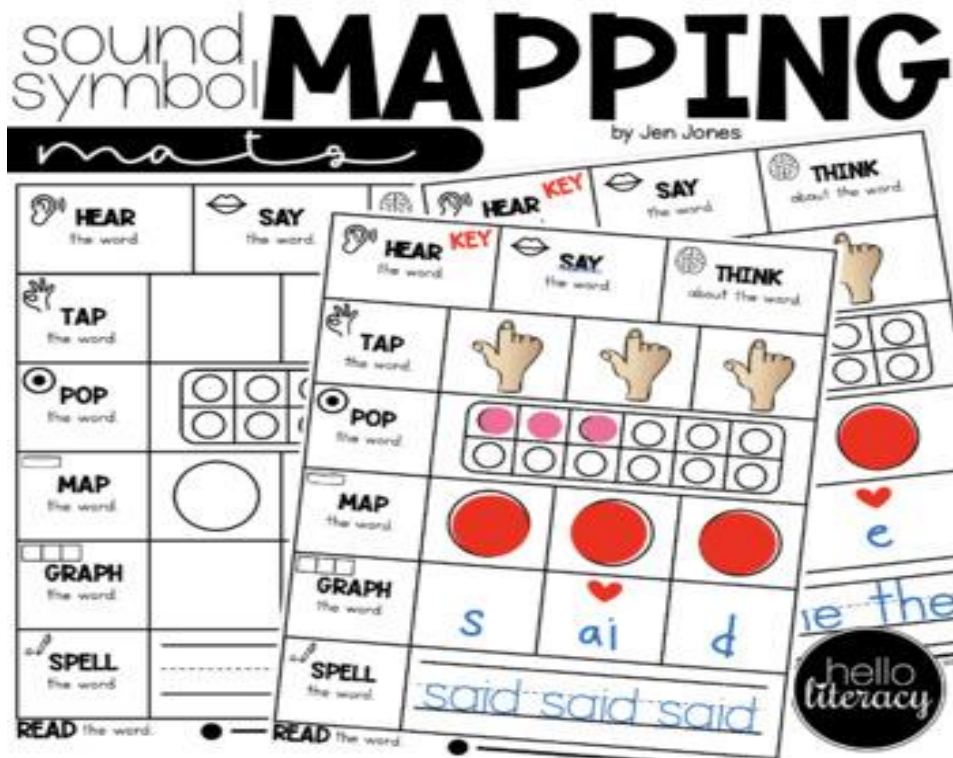
Εικόνα 6. Γραφική αναπαράσταση Ηχοχάρτη από νήπια

Εικόνα 7. Ηχο-καρτέλες και αξιοποίηση τους για φωνολογική ενημερότητα

Εικόνα 8. Εκπαιδευτικό Υλικό με Ηχοχάρτες

Εικόνα 9. Αυτοσχέδια κατασκευή Ηχοχάρτη

3.4.4. Ηχοτόπια

Σύμφωνα με τη φιλοσοφία της ακουστικής οικολογίας, η σύνθεση του ηχητικού περιβάλλοντος που αποδίδεται μέσω του ηχοτοπίου, παρέχει στον ακροατή τη δυνατότητα να μελετήσει τη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ των έμβιων όντων και του περιβάλλοντος γύρω του. Έτσι, οι ήχοι μιας περιοχής που γίνονται αντιληπτοί από τα άτομα της κοινωνίας, μεταδίδουν τα χαρακτηριστικά και τους παράγοντες που τους καθορίζουν (Schafer 1994, οπ. αναφ. στη Νικολαΐδου, 2017).

Το ηχοτόπιο είναι άμεσα σχετιζόμενο, με τα στοιχεία της φύσης κυρίως τους ήχους γι' αυτό τον λόγο μέχρι και σήμερα, δεδομένου των μεγάλων περιβαλλοντικών προβλημάτων, η φιλοσοφία της Ακουστικής Οικολογίας έχει ενταχθεί στον κλάδο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Αποτελεί εργαλείο και ισχυρό πεδίο έρευνας που μέσω της προσέγγισης του ήχου μπορεί να καλλιεργήσει την οικολογική συνείδηση (Μαλλιάρου, 2019). Σύμφωνα με τον Παπαδόπουλο (2020:35-37), σε κάθε ηχοτοπίο απαντώνται ηχητικά γεγονότα, των οποίων η διάρκεια είναι μεγάλη και συνεχόμενη, με αποτέλεσμα να μην έλκουν την προσοχή του ατόμου, παρά μόνο παραμένουν χαμηλά στα επίπεδα της αντίληψής του μέσω της ακοής. Αυτοί οι ήχοι ονομάζονται βασικοί ή τονικοί ήχοι και παρομοιάζονται με τη βασική νότα μιας κλίμακας σε μια μουσική σύνθεση, όπου η ύπαρξη του μουσικού κλειδιού αποτελεί τη βάση γύρω από την οποία αυτή κινείται και διαμορφώνεται.

Κάθε τόπος διαθέτει μια μοναδική «ακουστική ταυτότητα», η οποία επηρεάζεται σύμφωνα με τους ήχους που δημιουργούνται εκεί λόγω της μορφολογίας, των φυσικών φαινομένων και των δραστηριοτήτων των ζωντανών οργανισμών. Αυτό ο Schafer (1994) το όρισε ως «ηχοτοπίο», το οποίο συγκροτείται από διάφορους ήχους που παράγονται από ποικίλες ηχητικές πηγές και οι οποίοι περιέχουν πληροφορίες απαραίτητες για την ολοκληρωμένη κατανόηση ενός τόπου.

Το ηχοτοπίο ως βασική έννοια της ακουστικής οικολογίας, περιγράφει την ακουσματική-ακουστική σχέση που διαμορφώνεται μεταξύ ενός/μιας παρατηρητή/τριας και του περιβάλλοντος, στην κλίμακα την οποία αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος. Το ηχητικό υπόβαθρο που αποτελεί αντικείμενο αυτού του κλάδου ορίζεται ως το ακουστικό πλαίσιο που προκύπτει από φυσικούς και ανθρώπινους ήχους και θεωρείται σχετική περιβαλλοντική εξάρτηση για τη ζωική και ανθρώπινη ζωή. Το ηχοτόπιο είναι δυνατόν να αναφέρεται είτε σε πραγματικά περιβάλλοντα, είτε σε κατασκευές ήχου που δεν είναι τόσο συγκεκριμένες, όπως μουσικές συνθέσεις ή μοντάζ, ιδιαίτερα όταν θεωρηθούν ως ένα περιβάλλον (Μαλλιαρού, 2019).

Κάθε ηχοτόπιο αποτελεί ένα δυναμικό σύστημα, το οποίο διαμορφώνεται από ένα σύνολο φυσικών και πολιτισμικών διεργασιών που διαδραματίζονται στο περιβάλλον, αναπτύσσοντας σχέσεις αλληλεπίδρασης. Παρ' όλα αυτά, αν και το ηχοτόπιο έχει οικολογικές ρίζες, επειδή σχετίζεται με το φυσικό περιβάλλον και τις αμοιβαίες σχέσεις του με τους ζωντανούς οργανισμούς, έχει χρησιμοποιηθεί και ως όρος σε διάφορους επιστημονικούς κλάδους (πχ. των φυσικών και κοινωνικών επιστημών) και της τέχνης. Τόσο από φυσιοκεντρικής όσο και από ανθρωποκεντρικής άποψης, η έννοια του ηχοτοπίου θεωρείται διαθεματική, εφόσον έχει ενσωματωθεί σε πολλαπλές επιστημονικές μελέτες μέσα στο πέρασμα των χρόνων (Νικολαΐδου, 2017).

Τα ηχοτοπία δίνουν τη δυνατότητα στα νήπια να συνθέτουν (βασικός μουσικοπαιδαγωγικός στόχος των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών της Μουσικής για το Νηπιαγωγείο) καθώς, πέρα από την ακουστική μελέτη ενός πραγματικού περιβάλλοντος, γεγονός που το ορίζει ως ένα πραγματικό ηχοτοπίο με όλα τα ακούσματα ήχων που προέρχονται από τους έμβιους οργανισμούς σε ένα συγκεκριμένο μέρος, (Παπαδόπουλος, 2020), ενδέχεται να αποτελεί και ένα φανταστικό δημιούργημα, όπως οι μουσικές συνθέσεις, οπότε γίνεται λόγος για φανταστικά ηχοτοπία (Schafer, 1994/1977, όπ.αναφ στον Παπαδόπουλο, 2020). Στις

ενέργειες αυτές προστίθενται η δυνατότητα εξέλιξης μιας δικής τους σύνθεσης σε ανάλογα περιβάλλοντα, ενσωματώνοντας και αυτοσχέδιες μουσικές κατασκευές αλλά και ηχητικές κατασκευές (installations). Ένα ηχοτοπίο με όλα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που το απαρτίζουν αποτυπώνει την ανάγκη πρόταξης της αισθητηριακής ικανότητας της ακοής σε σχέση με αυτήν της όρασης, έτσι ώστε μέσα από αυτήν την εμπειρία να φτάσουμε στην απόλυτη γνώση και κατανόησή του (Krause, 1993).

Η λειτουργία του ηχοτοπίου με μεγάλη ακουστική διαφάνεια σε φυσικούς χώρους λειτουργεί προσομοιωτικά με φυσικό studio, και αυτό συμβαίνει γιατί οι βιολογικοί και γεωφυσικοί ήχοι δεν καλύπτονται από τους ανθρωπογενείς (μηχανικούς και μη). Έτσι, μπορούμε να διακρίνουμε αρκετούς διαφορετικούς ήχους μέσα σε αυτό, οι οποίοι δεν αλληλεπικαλύπτονται τόσο συχνά. Παρατηρείται, λοιπόν, εδώ μια ομοιότητα με τα συστήματα hi-fi. Ως ανάλογα ηχοτοπία θεωρούνται εκείνα της φύσης (Schafer, 1969). Αντιθέτως, όταν σε ένα ηχοτοπίο οι ανθρωπογενείς ήχοι υπερκαλύπτουν τους βιολογικούς και τους γεωφυσικούς, τότε το αποτέλεσμα που παίρνουμε δεν είναι διαυγές, αλλά αντίστοιχο με αυτό των μηχανημάτων χαμηλής πιστότητας (lo-fi), αφού οι ήχοι αναμειγνύονται μεταξύ τους. Τότε κάνουμε λόγο για ηχοτοπία πολιτισμού (Ετμεκτσόγλου, 2014, όπ.αναφ στον Παπαδόπουλο, 2020).

Αντιλαμβανόμαστε από όσα αναφέρθηκαν, ότι αξιοποιώντας πλέον οι σύγχρονοι νηπιαγωγοί την τεχνολογία είναι σε θέση να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο στις ηχογραφήσεις ηχοτοπίου από νήπια προσφέροντας μοναδικές εμπειρίες μουσικής παιδαγωγίας (Εικόνες 10 & 11).

Επίλογος

Στην ανθρωποκεντρική προσέγγιση, οι έρευνες εστιάζουν στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι το ηχοτόπιο. Ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες, όπως η ψυχολογία, η κοινωνιολογία, η ανθρωπολογία κ.ά. εντάσσουν το ηχοτόπιο στα ερευνητικά τους αντικείμενα και το συνδέουν με τις πολιτισμικές και κοινωνικές ανάγκες και τα ανθρώπινα ιδεώδη, όπως την πολιτιστική κληρονομιά, την εκπαίδευση κ.λπ. Αξιοσημείωτες είναι και οι επιπτώσεις του ακουστικού περιβάλλοντος στην ποιότητα ζωής των ανθρώπων, καθώς μια περιοχή που είναι εκτεθειμένη σε έντονο θόρυβο μπορεί να προκαλέσει σωματικά και ψυχολογικά προβλήματα στους κατοίκους της. Από τη φυσιοκεντρική πλευρά, το ηχοτόπιο προσφέρει πληροφορίες σχετικά με τη συμπεριφορά και την επικοινωνία των ζώων, μέσα από τους ήχους που παράγουν.

Σύμφωνα με τη Μαλλιαρού (2019), η Ακουστική Οικολογία. συνεισφέρει σε ένα σημαντικό πεδίο έρευνας για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση ως μια μορφή μη τυπικής εκπαίδευσης, που μπορεί να λειτουργεί ανεξάρτητα από το πλαίσιο του καθιερωμένου αναλυτικού προγράμματος του νηπιαγωγείου και μπορεί να καθοδηγήσει ακόμα και τα νήπια στην εύρεση αυτοσχέδιων μουσικών εργαλείων για την καλλιέργεια της οικολογικής συνείδησης. Ειδικότερα, μέσα από τις βιωματικές μαθησιακές δραστηριότητες των νηπίων, οι οποίες μπορούν να πάρουν μορφή μελετών σε περιβαλλοντικά πάρκα και χώρους/κέντρα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης

με τη μορφή ηχοπεριπάτων/ακουστικών περιπάτων και ηχοχαρτών τόσο σε φυσικά όσο και σε αστικά πεδία, δίνουν τη δυνατότητα μελέτης και καταγραφής των σχέσεων μεταξύ έμβιων και άβιων όντων, χρησιμοποιώντας ως μέσο τον ήχο. Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι η ακρόαση – ακουστική πρόσληψη αποτελεί το επίκεντρο των εκπαιδευτικών δράσεων των νηπιαγωγών καθώς δεν περιορίζεται στο στενό πλαίσιο της σχολικής αίθουσας ή ενός συναυλιακού χώρου.

Η μουσική τέχνη προσεγγίζει τους στόχους της Π.Ε, αφού διεγείρει το ενδιαφέρον των μαθητών, αυξάνει την ικανότητα μάθησης (απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων), ενεργοποιεί τη δημιουργικότητα, την παρατηρητικότητα, τη φαντασία, την επινοητικότητα, την αίσθηση αποτελεσματικότητας και τη γνωστική οργάνωση (Καραδήμου-Λιάτσου, 2003· Σταυρίδης, 2001). Στο πεδίο της Π.Ε, οι καλλιτεχνικές δημιουργίες των εκπαιδευομένων ή ακόμα και γνωστών έργων τέχνης μπορούν να αποτελέσουν κίνητρο για μάθηση, να προκαλέσουν το ενδιαφέρον και να οδηγήσουν στην ανακάλυψη της νέας γνώσης (Παπαβασιλείου, 2011).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

Συμπεράσματα-Επίλογος

Η Anny von Lange (1992) σημειώνει πως «χωρίς αμφιβολία, η μουσική –δίνοντας μια καλή παράσταση- έχει τη δύναμη να ξυπνήσει την ψυχή ενός γήινου ατόμου και να την οδηγήσει στην ανώτερη φύση του». Αποτελεί, λοιπόν, μια αξιοσημείωτη δήλωση που αποδεικνύει ότι η μουσική έχει τη δυνατότητα να ενώνει τα δύο διαφορετικά πρότυπα, τα κοσμογονικά και τα ανθρωπολογικά και να βελτιώνει τον κόσμο (Cates, 2013).

Οι άνθρωποι αποτελούν εύπλαστα όντα, τα οποία επιδέχονται βελτίωση μέσω των ερεθισμάτων που λαμβάνουν πριν ακόμα κι από τη γέννησή τους. Οι ήχοι και ιδιαίτερα η μουσική αποτελούν χωρίς αμφιβολία αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής και της δραστηριότητας των ανθρώπων. Η μουσική συνοδεύει ουσιαστικά τον άνθρωπο σε κάθε στιγμή της ζωής του και ανάλογα την κατάσταση στην οποία βρίσκεται τον ωφελεί. Για παράδειγμα, η σημασία και η επιρροή της μουσικής στα παιδιά, όπως αποδείχθηκε, είναι καθοριστική για την ανάπτυξη, την ψυχική τους υγεία αλλά και τη διαμόρφωση μιας ισορροπημένης προσωπικότητας. Τα παιδιά που μαθαίνουν από πολύ μικρά μουσική, έχουν την τάση να συγκεντρώνονται και να διαβάζουν πιο εύκολα, να κινούνται ευέλικτα, να επικοινωνούν και να οικειοποιούνται τη συνεργατικότητα και την ομαδική δουλειά. Η χαλαρωτική μουσική κατορθώνει να μειώσει το άγχος, να χαλαρώνει τα παιδιά ενώ, παράλληλα, αυξάνει το αίσθημα της αυτοπεποίθησης.

Η μουσική αγωγή βοηθάει τα παιδιά να αναπτύξουν και τις συναισθηματικές τους δεξιότητες. Τους δίνεται η δυνατότητα να απελευθερώνουν τα συναισθήματά τους, να ακούν και να αισθάνονται τη μουσική, καθώς και να εκφράζονται και να επικοινωνούν μέσω αυτής. Με αυτό τον τρόπο ο ψυχοσυναισθηματικός τους κόσμος εμπλουτίζεται και εξελίσσεται. Η έκθεση των παιδιών στους μουσικούς ήχους οδηγεί στη δημιουργία ποικίλων εγκεφαλικών δραστηριοτήτων. Έτσι, αναπτύσσονται η ομιλία τους, η μνήμη τους, η οπτικο-χωρική νοημοσύνη τους, οι ικανότητές τους ανάγνωσης και γραφής, καθώς και η αναγνώριση του περιβάλλοντός τους.

Μέσα από τις διάφορες μουσικές δραστηριότητες στις οποίες συμμετέχουν τα παιδιά, καλλιεργείται η ακουστική τους ευαισθησία, αποκτούν περισσότερη συγκέντρωση, εξασκούν την ικανότητα συγχρονισμού τους και μαθαίνουν να έχουν τις αρετές της υπομονής και επιμονής, προσπαθώντας να αυξήσουν το κίνητρο της αυτοβελτίωσης. Μέσω της μουσικής γεφυρώνεται το συναίσθημα με τη σκέψη, τον εσωτερικό με τον εξωτερικό κόσμο του παιδιού, μπορούν πιο εύκολα να επικοινωνήσουν τα συναισθήματα και σκέψεις που είναι δύσκολο να εκφραστούν με λόγια.

Η μουσική διαχρονικά έχει δεχθεί επιρροές από τους λαούς, τις κουλτούρες των ανθρώπων αλλά και από τη φύση. Ο άνθρωπος από τη βρεφική κιόλας ηλικία βιώνει τη μουσική μέσα από τους ήχους και τα ερεθίσματα που λαμβάνει τόσο από την οικογένεια του και το περιβάλλον στο οποίο μεγαλώνει, όσο και από το φυσικό περιβάλλον με το οποίο έρχεται σε επαφή. Το κάθε παιδί μεγαλώνει με διαφορετικό τρόπο και ηχητικά ερεθίσματα, διαθέτει διαφορετικές μουσικές εμπειρίες, λόγω της διαπαιδαγώγησης που λαμβάνει από την οικογένειά του, το ευρύτερο συγγενικό του κύκλο και το ηχητικό πλούτο της φύσης. Αντίστοιχα, λοιπόν, το παιδί θα αποκτήσει τις θετικές επιρροές της μουσικής (πχ. θα επικοινωνεί και θα εκφράζεται πιο εύκολα, θα αποκτήσει ακουστική ευαισθησία και συγκέντρωση, θα εξασκεί τις δεξιότητες που θα αναπτύσσει).

Παρόλα αυτά, κάθε παιδί είναι μοναδικό. Διαθέτει μια στοιχειώδη έμφυτη μουσική αντίληψη και επεξεργάζεται με διαφορετικό τρόπο τα ερεθίσματα που δέχεται. Έχει ένα δικό του ρυθμό με τον οποίον μαθαίνει και αντιδρά, χρησιμοποιεί τα προσωπικά του βιώματα, για να κατανοήσει όσα ακούει, ώστε να μπορέσει να αναπτύξει τις νοητικές του ικανότητες και να δημιουργήσει τη δική του προσωπικότητα και αντίληψη του κόσμου. Η επιρροή των ηχητικών ακουσμάτων από το Ανθρωπογενές και το Φυσικό Περιβάλλον είναι σίγουρα μεγάλη και αποτελεί την αφετηρία της σχέσης του παιδιού με τη μουσική, όμως το παιδί είναι αυτό που θα καθορίσει την πορεία αυτής της σχέσης.

Η μουσική αποτελεί μια μορφή αισθητικής αγωγής και καλλιτεχνικής έκφρασης και σύμφωνα με το αρχαίο ιδεώδες πρόκειται για ένα από τα καταλληλότερα μέσα εκπαίδευσης του ανθρώπου. Η ικανοποίηση που γεννάται από τη συναισθηματική και πνευματική ενασχόληση με τη μουσική αποδεικνύουν την αισθητική της αξία (Αργυρίου, 2018). Ο Cady (1967) τονίζει τη σημασία της Μουσικής Παιδείας, καθώς

η δημιουργία μουσικής είναι μια ανθρώπινη συμπεριφορά που διέπεται από αξίες, βασίζεται σε ενέργειες αλλά και συγκεκριμένες μουσικές εμπειρίες (Αργυρίου, 2018).

Η επίσημη γενική εκπαίδευση αναφέρει ότι η μουσική αγωγή έχει ως πρώτο και βασικό σκοπό της την ανάπτυξη και την καλλιέργεια της ικανότητας για αισθητική απόλαυση του/της μαθητή/τριας κατά την ακρόαση. Από την άλλη, η εκμάθηση της μουσικής εκτέλεσης και της μουσικής δημιουργίας, αποτελούν διδακτικούς σκοπούς μείζονος σημασίας. Οι στόχοι της μουσικής αγωγής ταυτίζονται συχνά με τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, του/της εκπαιδευτικού μέσα από τις μουσικές διαδικασίες (Περακάκη, 2008,οπ. αναφ. στην Αργυρίου, 2018).

Ο όρος «μουσική αγωγή», με μια ευρύτερη έννοια, μπορεί να συμπεριλάβει τις επιδράσεις που συνειδητά ή ασυνείδητα ασκούνται στην μουσική ανάπτυξη του παιδιού από το κοινωνικό περιβάλλον. Ακόμη, σύμφωνα με τη Μαγαλιού (2007), ο όρος «μουσική αγωγή» αναφέρεται στη σκόπιμη και συνειδητή προσπάθεια για την ανάπτυξη των μουσικών δεξιοτήτων και της μουσικής αντίληψης του παιδιού αλλά και στη διαμόρφωση θετικής στάσης απέναντι στη μουσική και τα μουσικά φαινόμενα (οπ. αναφ. στην Αργυρίου, 2018).

Σύμφωνα με τη Σέργη (1994), η μουσική αγωγή στοχεύει αρχικά, στη συναισθηματική ανταπόκριση του εσωτερικού – συναισθηματικού κόσμου του ανθρώπου (η οποία εξωτερικεύεται μέσα από την αλληλεπίδραση του ήχου και του συναισθήματος) αλλά και στην απόκτηση δεξιοτήτων μουσικής έκφρασης (μέσα από τη χρήση του σώματος, της φωνής και των μουσικών οργάνων). Επιπλέον επιδιώκει την αντίληψη των μουσικών εννοιών (μέσα από διαδικασίες ανακάλυψης και δημιουργίας) καθώς επίσης και τα στοιχεία της μουσικής καθώς και στους συσχετισμοί / διαπλοκές τους (Αργυρίου, 2018). Έχοντας, λοιπόν, διατυπώσει κάποιες θεωρίες για τη μουσική αγωγή κρίνεται εύλογη η ανάλυση της μουσικής εκπαίδευσης. Πιο αναλυτικά, κατά την Αργυρίου (2018), οι Grafton και Jardine (1986), υποστηρίζουν ότι η ερμηνεία της μουσικής εκπαίδευσης πραγματοποιείται μέσα από πολιτισμικές παραδόσεις και ενσωματώνει διάφορες εκπαιδευτικές ιδεολογίες στο αναλυτικό πρόγραμμα.

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τον Tunks (1992) διαπιστώνεται ότι η μεταφορά μάθησης μουσικών δεξιοτήτων σε γενικές δεξιότητες μπορεί να επιτευχθεί, μόνο όταν οι συγκεκριμένες μουσικές δραστηριότητες έχουν σχεδιαστεί με συγκεκριμένους

παιδαγωγικούς στόχους σε αντίστοιχο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών για το συγκεκριμένο αντικείμενο. Άλλη μια θεωρία προκύπτει από τον Humphreys (2002), που υποστηρίζει ότι η μουσική εκπαιδευτική πράξη πραγματοποιείται όταν αξιοποιούνται διάφορα μέσα, όπως οικονομικά, πολιτικά, φιλοσοφικά και θεωρητικά. Η μουσική εκπαίδευση αποτελεί πρακτική που έχει επηρεαστεί από σχολικές κουλτούρες διαμορφωμένες από νέες γενικές θεωρίες της εκπαίδευσης αλλά και της πολιτικής της (Humphreys, 2002, οπ. αναφ. Αργυρίου, 2018).

Η Μουσική Εκπαίδευση διαθέτει όλα εκείνα τα στοιχεία που τροφοδοτούν τη φαντασία και εξελίσσουν τον ψυχισμό του παιδιού και αποτελεί εργαλείο της Μουσικής Παιδείας, η οποία χρησιμοποιεί τη μουσική διδασκαλία ως μέσο μετάδοσης μουσικών γνώσεων, καλλιέργειας της μουσικής σκέψης αλλά και διαμόρφωσης της προσωπικότητας των μαθητών/τριών. Κατ' επέκταση, η μουσική διδασκαλία, είναι ένα σύνολο προγραμματισμένων και σκόπιμων ενεργειών που γίνονται με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού μουσικής αγωγής και σε συνεργασία με τον/την μαθητή/τρια, θέτοντας στόχους ώστε να τον/την να ανταποκριθεί στις ανάγκες της κοινωνικοπολιτισμικής σύγχρονης ζωής (Αργυρίου, 2018).

Στο πλαίσιο των παραπάνω, και μέσα από την ηχητική διερεύνηση του ηχοτοπίου αλλά και τη διερευνητική θέασή του, αφενός ως πεδίο μουσικής σύνθεσης και αφετέρου ως πεδίο δράσης του ανθρώπου, ο οποίος θεωρείται υπεύθυνος ως ένα βαθμό για την διαμόρφωσή του (Ετμεκτσόγλου, 2009· Wrightson, 2000), τόσο η ακουστική οικολογία όσο και η οικομουσικολογία, συμβάλλουν στην κατανόηση της αλληλεξάρτησης της σχέσης μεταξύ ανθρώπου και περιβάλλοντος (Kinnear, 2014). Έτσι, καθίσταται δυνατό μέσα από την εξερεύνηση και την ενεργητική ακρόαση ενός ηχοτοπίου, οι μαθητές να αναπτύξουν τις ακουστικές τους δεξιότητες και, ταυτόχρονα, να ισχυροποιήσουν την αντίληψή τους για την άρρηκτη σύνδεση του περιβάλλοντος και του ανθρώπου και την ανάγκη προστασίας του, αναπτύσσοντας με αυτόν τον τρόπο περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση (Truax & Barrett, 2011). Συνεπώς, δημιουργείται ένας ισχυρός δεσμός με το ηχοτοπίο και την ιστορία της τοπικής κοινότητας στην οποία ανήκουν, γεγονός που στοχεύει πέρα από την ευαισθητοποίηση και στην ανάπτυξη θετικών στάσεων, συμπεριφορών και δράσεων για τη βελτίωση του περιβάλλοντος (Kudryavtsev, Stedman, & Krasny, 2012). Επιπλέον, οι μαθητές είναι σε θέση να κατανοήσουν τη φύση αυτή καθ' αυτή ως μουσική και έχουν την ευκαιρία να ευαισθητοποιηθούν σε περιβαλλοντικά θέματα

μέσα από τα μηνύματα και τις ιδέες που μεταφέρονται μέσω των στίχων, ενδυναμώνοντας έτσι την άποψή τους ως προς τη σπουδαιότητα του φυσικού περιβάλλοντος και των προβλημάτων που άπτονται αυτού (Shevock, 2015· Turner & Freedman, 2004). Στο παραπάνω πλαίσιο, μέσω της μουσικής προσεγγίζεται και η έννοια της αειφορίας και καταδεικνύεται η χρήση της συναισθηματικής επίδρασής της με στόχο την εσωτερική αλλαγή στις αντιλήψεις και τις στάσεις των μαθητών απέναντι σε περιβαλλοντικά ζητήματα και την ανάδειξη ενός νέου ηθικού αξιακού κώδικα που θα αποτελέσει γνώμονα για τις επόμενες γενιές (Ετμεκτσόγλου, 2009· Jacobson, Mcduff, & Monroe, 2007).

Συνοψίζοντας, αξίζει να σημειωθεί πως η σύνδεση του περιβάλλοντος και της μουσικής διαθέτει μεγάλη ισχύ σε κάθε έκφανση της ανθρώπινης δράσης, έχοντας διαχρονικό χαρακτήρα, αφού ενυπάρχει σε παραδόσεις, τραγούδια, έθιμα, μουσικά όργανα, τελετουργίες, πρακτικές κ.ά., προσφέροντας το μέσο κατανόησης και σύνδεσης των ζητημάτων της τοπικής κοινότητας με παγκόσμια περιβαλλοντικά θέματα. Μια χαρακτηριστική λειτουργία της οικομουσικολογίας αποτελεί η επίκληση στο συναίσθημα της νοσταλγίας, η οποία ενεργοποιεί τη δύναμη της μνήμης όπως ακριβώς και η μουσική. Κατά τον Schama (1995), τα διάφορα τοπία αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτισμικής μας ταυτότητας και αποτυπώνονται στο παρόν μέσα από την ατομική και τη συλλογική πολιτισμική μας μνήμη. Ιστορίες και μύθοι που βασίζονται στο περιβάλλον μπορούν να μεταδοθούν προφορικά μέσω της μουσικής από γενιά σε γενιά, οδηγώντας σε μια συνεκτικότητα και συμπόρευση αυτών για διατήρηση της πολιτιστικής τους κληρονομιάς. Επίσης, το δημοτικό τραγούδι με όλη του τη φυσιολατρία, στο οποίο διαφαίνονται στοιχεία της φύσης που θέτουν προβληματισμούς σχετικά με τον τρόπο διαχείρισής της από τον άνθρωπο, εμπνέει τον σεβασμό προς το περιβάλλον, προκαλεί ευαισθητοποίηση και έμμεσα παρουσιάζει την ανάγκη του ανθρώπου να συνυπάρξει αρμονικά με αυτό (Αποστολοπούλου & Τρικούπης, 2009).

Ποιος όμως είναι πραγματικά ο ρόλος του οικολογικού πολιτισμού στην εκπαιδευτική διαδικασία; Σ' αυτό το ερώτημα απαντούν πολλοί εκπαιδευτικοί, χωρίς να έχουν πάντα ταυτιζόμενες απόψεις. Κατά την άποψη πολλών εκπαιδευτικών, η αλληλεπίδραση των μαθητών/-τριών με διάφορες μορφές περιβαλλοντικής εκπαίδευσης μέσα στο σχολικό πλαίσιο αποτελεί θετικό έναυσμα ενεργοποίησης της οικολογικής σκέψης αλλά και της οικολογικής ευαισθητοποίησης. Μέσα από

κατάλληλες διδακτικές προσεγγίσεις δίνεται η δυνατότητα για βαθιά στοχαστική ενεργοποίηση (ερμηνεία συμβόλων, εντοπισμό μηνυμάτων, ανάκληση εμπειριών, ανάλυση και σύγκριση περιβαλλοντικών εννοιών, εύρεση εναλλακτικών προοπτικών). Έτσι, ο ρόλος του οικολογικού πολιτισμού στην εκπαίδευση μετατρέπεται σε εκπαιδευτικό πλεονέκτημα που έχει την δυνατότητα να ενεργοποιεί ολιστικά τον/την μαθητή/-τρια ειδικά στην βαθμίδα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να υποστηρίξουμε ότι ο οικολογικός πολιτισμός σε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα αλλά και στην κοινωνία υποστηρίζει ότι η ενεργή συμμετοχή σε οικολογικές διαδικασίες αλλά και η εισαγωγή στα οικοσυστήματα καθιστά κάθε/-μία μαθητή/-τρια φορέα οικολογικών πολιτισμικών αξιών. Το σχολείο άλλωστε προσφέρει μια ποικιλία γνώσης για τη λειτουργία της κοινωνίας και μπορεί να εμπλουτίσει πολιτιστικά και καλλιεργήσει τις ανθρώπινες δυνατότητες, εφοδιάζοντας όλους/-ες τους μαθητές/-τριες με οικολογικά πολιτισμικά εργαλεία που μπορούν να τους καταστήσουν πλήρως αποτελεσματικούς αξιοποιώντας την κριτική σκέψη, τη φαντασία και ενισχύοντας τη δημιουργικότητα.

Το σχολείο προάγει οικολογικό πολιτισμό, καθώς προσφέρει, τα διανοητικά εργαλεία και τις τεχνικές για την κατανόηση και τη διαχείριση των πηγών του φυσικού αλλά και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Σε αυτές τις περιπτώσεις, οι εκπαιδευτικοί καλούνται να διαμορφώσουν το πρόσφορο πλαίσιο κατανόησης, έρευνας και διαπαιδαγώγησης των νηπίων, το οποίο να προστατεύει τη γνησιότητα του περιβάλλοντος και την δική τους αμεσότητα και πρόσβαση σε αυτό, προτρέποντας και διευκολύνοντας την προσωπική συμμετοχή των νηπίων σε περιβαλλοντικές δράσεις, μετασχηματίζοντας την μουσική πράξη ως πολύμορφη και βαθιά οικολογικά πολιτισμική.

Τέλος, σύμφωνα με αυτές τις απόψεις, αποδεικνύεται ότι τα σχολεία διαμορφώνονται από πολιτισμικές πρακτικές και αξίες, αντικατοπτρίζοντας τους κανόνες της κοινωνίας (Αργυρίου, 2013). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα πολιτισμικό περιβάλλον, το οποίο τροφοδοτεί και επηρεάζει τη σκέψη, τη γνώση ακόμα και το συναίσθημα. Οι νοητικές και μαθησιακές δραστηριότητες προέρχονται από το πολιτισμικό περιβάλλον ενισχυμένες από τη συμμετοχή των μαθητών. Έτσι, ο πολιτισμός επηρεάζει όσα καταγράφονται στο νου και η μάθηση μετατρέπεται σε δημιουργική διαδικασία δίνοντας νόημα στις εμπειρίες και προσφέροντας τη δυνατότητα για ανακάλυψη νέας γνώσης (Αργυρίου, 2018).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Αναστασιάδου, Ξ., & Τσαλίκη, Μ. *Η μουσική ως μέθοδος πρόληψης και ως εργαλείο ενάντια στο σχολικό εκφοβισμό*. Περιφερειακή Διεύθυνση Εκπαίδευσης Κεντρικής Μακεδονίας.

Αμαραντίδης, Α. (1990). *Μορφολογία της Μουσικής*. Αθήνα: Μουσικός Εκδοτικός Οίκος Παπαρηγορίου Κ. & Νάκας Χ.

Αντωννάκης, Δ., (2012). *Επικοινωνιακή μουσικότητα: ρυθμικές μιμήσεις και συρρυθμίες στις αλληλεπιδράσεις βρεφών – μητέρων*. Διδακτορική Διατριβή. Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών, Εργαστήριο Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης. Διαθέσιμο στο: <https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/31621?lang=el#page/166/mode/1up>

Αποστολοπούλου, Μ. Β., & Τρικούπης, Α. (2009). *Το δημοτικό τραγούδι στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Ενδεικτικές αναφορές στο δάσος και στο δέντρο. Η Τέχνη ως εργαλείο εκπαίδευσης για το περιβάλλον. Παιδαγωγικές, Εκπαιδευτικές προσεγγίσεις για το Δάσος, Δέντρο και την Ανακύκλωση*. Αθήνα: 1ο Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο Τέχνης και Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.

Αργυρίου, Μ. (2021). *Εφαρμοσμένη Μουσική Παιδαγωγική, Το Πλαίσιο και ο Σχεδιασμός Διδασκαλίας για την Προσχολική και Πρωτοσχολική Αγωγή*, 2η Έκδοση. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις ΔιΣΗΓΜΑ.

Αργυρίου, Μ. (2018). *Η Μουσική Παιδεία ως εφαρμοσμένη πολιτιστική πολιτική και πρακτική στο χώρο της εκπαίδευσης*. Θεσ/κη: Εκδ.Γράφημα

Βακασίρη, (2016). *Γνώσεις, αντιλήψεις, στάσεις των βρεφονηπιοκόμων, των δημοτικών βρεφονηπιακών σταθμών της Ρόδου για θέματα περιβάλλοντος και αειφορίας*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών. Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού. Διαθέσιμο στο: <https://hellenicus.lib.aegean.gr/bitstream/handle/11610/17170/%20%20%20%20%20%20%20%20%20%20%20%20%20%20%20.pdf?sequence=3>

Βολονάκη, Ε. (2009). *Η καλλιέργεια της δημιουργικής σκέψης- συμπεριφοράς με τη βοήθεια ενός μουσικοκινητικού προγράμματος: Μελέτη σε παιδιά δημοτικού*. Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών. Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού. Διαθέσιμο στο:

<http://hellenicus.lib.aegean.gr/bitstream/handle/11610/14413/file0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Γουναροπούλου, Σ. (2017). *Η σχέση της μουσικής ακουστικότητας και της φωνημικής διάκρισης σε παιδιά τυπικής ανάπτυξης και παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*. Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Σχολή Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών. Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής. Διαθέσιμο στο: <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/20208/3/GounaropoulouSpyridoulaMsc2017.pdf>

Δαφέρμου, Χ., Κουλούρη, Π., & Μπασαγιάννη, Ε. (2011). Οδηγός Νηπιαγωγού Εκπαιδευτικοί σχεδιασμοί Δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης. Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας Και Θρησκευμάτων-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΕΠΣ) και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (ΑΠΣ) νηπιαγωγείου, (2003). Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας Και Θρησκευμάτων-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Ετμεκτσόγλου, Ι. (2014). *Βασική ορολογία ακουστικής οικολογίας για παιδιά και ενήλικες: Το ηχοτόπιο και οι σημασίες των ήχων του* (σσ. 1-15). Κέρκυρα: Ελληνική Εταιρεία Ακουστικής Οικολογίας.

Ετμεκτσόγλου, Ι. (2014). *Εκπαίδευση στην Ακουστική Οικολογία για Παιδιά και Νέους με έμφαση σε θέματα Αισθητικής και Ηθικής του Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένου Ήχου*. 3ο Συνέδριο Ακουστικής Οικολογίας "Ακουστική Οικολογία και Εκπαίδευση". Αθήνα.

Ετμεκτσόγλου, Ι. (2009). *Η Ακουστική Οικολογία στο σχολείο: Το δάσος ως πηγή και διαμορφωτής των ήχων του περιβάλλοντος*. Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Διεπιστημονικού Συνεδρίου Τέχνης και Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.

Ετμεκτσόγλου, Ι. (2018). *Ακουστική Οικολογία και Βιοακουστική: Η Φυσιολογία της Ακοής του Ανθρώπου και Άλλων Έμβιων Όντων ως Προσαρμογή στο Περιβάλλον*.

Ετμεκτσόγλου, Ι. (2003). *Η επίδραση των ήχων της φύσης στον άνθρωπο: Μια θεωρητική προσέγγιση με εκπαιδευτικές προεκτάσεις*. 2ο Πανελλήνιο Σεμινάριο «Ήχος και Φύση», Σέρρες: Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Ποροΐων Σερρών. Διαθέσιμο στο http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/4368/1263_01_%CE%99%CE%95%CF%84%CE%B%CE%B5%CE%BA%CF%84%CF%83%CF%8C%CE%B3%CE%BB%CE%BF%CF%85%20%CE%97%20%CE%B5%CF%80%CE%AF%CE%B4%CF%81%20%CE%AE%CF%87%CF%89%CE%BD%20%CF%86%CF%8D%CF%83%CE%B7%CF%82%20%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BD%20%CE%AC%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B%20%282004%29.pdf

Ζώγαλη, Μ. (2018). *Οι επιδράσεις της μουσικής ακρόασης στην ανάπτυξη του παιδιού*. Πτυχιακή εργασία. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας Παιδαγωγικής Σχολής Φλώρινας Τμήμα Νηπιαγωγών. Διαθέσιμο στο:

<https://dspace.uowm.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/1097/%CE%9C%CE%B1%CF%81%CE%AF%CE%BD%CE%B1%20%CE%96%CF%8E%CE%B3%CE%B1%CE%BB%CE%B7.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Καλογηράτου, Α., & Παπαιωάννου, Ε. (2008). *Η επίδραση της πρώιμης μουσικοκινητικής αγωγής στη μουσική ανάπτυξη των νηπίων και ειδικότερα στην αντίληψη του ρυθμού*. Διπλωματική εργασία. Ανώτατο τεχνολογικό εκπαιδευτικό ίδρυμα (ΤΕΙ) Κρήτης. Παράρτημα Ρεθύμνου, Τμήμα Μουσικής Τεχνολογίας και Ακουστικής. Διαθέσιμο στο: https://apothesis.lib.teicrete.gr/bitstream/handle/11713/2476/Kalogiratou_Papaioannou.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Καμηνιώτη, Α. (2011). *Ο ρόλος της Μουσικής στην Ανάπτυξη των Νοητικών Ικανοτήτων του Παιδιού*. Πτυχιακή Εργασία: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Καραδήμου-Λιάτσου, Π. (2003). *Η μουσικοπαιδαγωγική τον 20ο αιώνα. Οι σημαντικότερες απόψεις για την προσχολική ηλικία*. Αθήνα: Orpheus- Νικολαΐδης & ΣΙΑ Ο.Ε.

Καραβίδας, Δ.Δ. (2003). *Η διαδική σχέση μάνας-παιδιού και τα νανουρίσματα*. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων Σχολή Επιστημών Αγωγής. Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών. Διαθέσιμο στο :
<http://195.251.197.192/jspui/bitstream/123456789/25075/1/%CE%94.%CE%94.%CE%9A%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%B2%CE%AF%CE%B4%CE%B1%CF%82%20%CE%9A.pdf>

Κοπαΐλα, Π (2019). *Για ένα πλαίσιο της αναπτυξιακής ψυχολογίας της μουσικής στην προσχολική αγωγή: Μια κριτική τοποθέτηση στις απόψεις του David Hargreves*. Ερευνητική εργασία Χειμερινού Εξαμήνου. Ρόδος: ΤΕΠΑΕΣ, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών. Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού.

Κουϊτζογλου, Σ. (2017). *Μουσική ακρόαση και οπτικοεικαστικός γραμματισμός/ παιδαγωγική αξία, μελέτη κατά περίπτωση*. Πτυχιακή εργασία. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Παιδαγωγική Σχολή. Τμήμα Νηπιαγωγών. Διαθέσιμο στο:
<https://dspace.uowm.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/882/Stavroula%20Kouitzoglou.pdf?sequence=1>

Κουλού, Α., (2019). *Η διερεύνηση της επιρροής του ήχου στη σχέση των παιδιών με το άμεσο περιβάλλον τους*. Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης. Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών. Διαθέσιμο στο:
<https://ir.lib.uth.gr/xmlui/bitstream/handle/11615/50962/19687.pdf?sequence=1>

Μαλλιάρου, Α. (2019). *Ακουστική Οικολογία: Κάνοντας μουσική στη/ με τη φύση. Acoustic Ecology: Make music in/ with nature*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών. Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού. Διαθέσιμο στο:
http://hellenicus.lib.aegean.gr/bitstream/handle/11610/19762/Acoustic_Ecology_make_music_with_nature.pdf?sequence=2&isAllowed=n

Μπακατσή, Μ. (2008). *Η επίδραση της μουσικής στα έμβρυα*. Πτυχιακή εργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης. Διαθέσιμο στο:
<https://eclass.teiwm.gr/modules/document/file.php/MAIA158/%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%94%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%97%20%CE%A4%CE%97%CE%A3%20%CE%9C%CE%9F%CE%A5%CE%A3%CE%99%CE%9A%CE%97%CE%A3%20%CE%A3%CE%A4%CE%91%20%CE%95%CE%9C%CE%92%CE%A1%CE%A5%CE%91.pdf>

Μπακιρτζής, Κ. (2000). Βιωματική εμπειρία και κίνητρα μάθησης. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 30, 87-109.

Μυριούνης, Α. (2016). *Σχεδιασμός και ανάπτυξη διαδραστικού χάρτη ηχοτοπιών πόλης*. Πτυχιακή Εργασία. Τμήμα Μηχανικών Μουσικής Τεχνολογίας και Ακουστικής, Παράρτημα Ρεθύμνου, Α.Τ.Ε.Ι. Κρήτης.

Νικολαΐδου, Δ. (2017). *Σχέση παιδιού-περιβάλλοντος διαμέσου του ήχου*. Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Περιβάλλοντος. ΜΠΣ Περιβαλλοντική Πολιτική και Διατήρηση Βιοποικιλότητας.

Νταλαμπίρας, Σ.Κ. (2010). *Ψηφιακή Επεξεργασία και Αυτόματα Κατηγοριοποίηση Περιβαλλοντικών ήχων*. Διδακτορική Διατριβή. Τμήμα Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Τεχνολογίας Υπολογιστών. Πάτρα: Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Πατρών.

Ξανθάκου, Γ. (2011). *Δημιουργικότητα και καινοτομία στο σχολείο και την κοινωνία*. Αθήνα: Διάδραση.

Παναγούλη, Γ. (2013). *Φωνολογική ενημερότητα στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία*. Πτυχιακή εργασία. Τ.Ε.Ι. Ηπείρου, Σχολή Ε.Υ.Π. Τμήμα Λογοθεραπείας. Διαθέσιμο στο:

http://apothetirio.teiep.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/675/lgt_2013048.pdf?sequence=1

Παπαβασιλείου, Β. (2011). *Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στις επιστήμες της Αγωγής*. Αθήνα: Πεδίο.

Παπαδόπουλος, Ε. (2020). *Η χρήση της μουσικής ως εργαλείο περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης: η περίπτωση της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ» Ρόδος: ΤΕΠΑΕΣ, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Παπαμανώλης, Ν., (2015). *Δομική Φυσική και Αρχές Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού Κτιρίων*. Kallipos, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα. Διαθέσιμο

στο:

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5407/4/00_papamanolis_master_document-KOY.pdf

Παπουτσάκη, Σ. (2012). *Επιστημονικές Θεωρίες και ευρήματα για τη μουσική ανάπτυξη των παιδιών ηλικίας 0 έως 5 ετών*. Πτυχιακή εργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών. Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης. Διαθέσιμο στο: https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/15134/2/PapoutsakiSophia_Pe2012.pdf

Περδίο, Σ., Δ. (2010), αναφ. στο Καΐλα, Μ., Παπαβασιλείου, Β., & Πεταυράκη, Χ., (2015), «Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας: Αξιοποιώντας τα στοιχεία της φύσης για την παραγωγή ενέργειας από την Αρχαιότητα έως σήμερα. Μια συνοπτική Μελέτη με ενδεικτικά παραδείγματα». Στο Ε.Θεοδωροπούλου, Π.Φώκιαλη, Β.Παπαβασιλείου & Μ.Καΐλα (Επιμ.), Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Αειφόρος Ανάπτυξη. Αθήνα: Διάδραση.

Ρουμελιώτη, Ε. (2019) *Ο ρόλος της εφαρμογής της μουσικής από την εμβρυική μέχρι την πρώτη παιδική ηλικία*. Πτυχιακή εργασία. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία. Διαθέσιμο στο:

<http://apothetirio.teiep.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/10439/%ce%bc%ce%bf%cf%85>

[%cf%83%ce%b9%ce%ba%ce%b7-converted.pdf?sequence=1](#)

Σαββάκη, Β. (2019). *Η μέθοδος Tomatis ως θεραπευτική διαδικασία ακρόασης για νήπια και άτομα με διάσπαση προσοχής και υπερκινητικότητα*. Ερευνητική εργασία. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών. Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού.

Σακελλαρίδης, Γ. (2010). *Οδηγός διαπολιτισμικής μουσικής εκπαίδευσης. Συνδέοντας τη θεωρία με την πράξη*. Αθήνα: Πεδίο.

Σακελλαρίδης, Γ. (2012). *Η μουσική κοντά στον άνθρωπο. Στο σχολείο, στην οικογένεια, στην κοινωνία*. Αθήνα: Γρηγόρη.

Σέργη, Λ. (1993). *Η μουσική αγωγή ως παράγοντας για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού: Διαθεματική διδασκαλία με κεντρικό άξονα τη μουσική σε παιδιά ηλικίας τεσσάρων ως έξι χρονών*. Διδακτορική Διατριβή. ΕΚΠΑ. Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών. Διαθέσιμο στο: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/2466#page/2/mode/2up>

Σκαρλάτος, Δ. (2008). *Εφαρμοσμένη Ακουστική* (3η έκδοση) Πάτρα: Gotsis

Στάμου, Λ., & Θεοδωρίδης, Ν. (2016). *Παιδί, οικογένεια και μουσική: Διερευνώντας τα χαρακτηριστικά των οικογενειών που εγγράφουν τα παιδιά τους σε προγράμματα μουσικής αγωγής για βρέφη και νήπια*. Πρακτικά 7ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση, Θεσσαλονίκη: Ε.Ε.Μ.Ε. Διαθέσιμο στο:

https://www.eeme.gr/images/stories/documents/dkoniari/Proceedings_7th_Conference/477-492_Stamou_Theodoridis.pdf

Σταμτσή, Ε. (2010). *Μουσική συμπεριφορά βρεφών και νηπίων στα πλαίσια άτυπης μουσικής διδασκαλίας -Καταγραφή μουσικής συμπεριφοράς βρέφους-*. Πτυχιακή εργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών. Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης. Διαθέσιμο στο: https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/13851/2/Stamtsi_Pe2010.pdf

Σταυρίδης, Μ. Γ. (2001). *Μουσική αγωγή και παιδεία: Σύγχρονες προσεγγίσεις και προοπτικές*. Αθήνα: Gutenberg.

Τροκάνα, Α. (2011). *Συσχέτιση της φωνολογικής ενημερότητας και της μουσικής ακουστικότητας σε παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας*. Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών. Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Ειδίκευση Ειδικής Αγωγής. Διαθέσιμο στο: <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/14320/1/TrokanaAristiMsc2011.pdf.pdf>

Τρούλου, Ρ. Ν. (2017). *Διερεύνηση των απόψεων γονέων παιδιών βρεφικής και προσχολικής ηλικίας για τη συμμετοχή τους στη μουσική ανάπτυξη των παιδιών τους*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Σχολή Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών Σπουδών και Τεχνών. Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης.

Τσαουσίδου, Ε. (2015). *Η ενεργητική ακρόαση στην προσχολική μουσική αγωγή*. Πτυχιακή εργασία. Τμήμα Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής. Τ.Ε.Ι. Ηπείρου.

Τσαρή, Ι. (2020). *Η επίδραση της μουσικής στην ανάπτυξη των παιδιών*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία. Διδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων. Σχολή Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας Τμήμα Βιοϊατρικών Επιστημών Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία. Παιδαγωγικό τμήμα.

Χατζαρίδου, Μ. (2017). *Η μουσική αγωγή στην προσχολική ηλικία μέσα από τις απόψεις των βρεφονηπιοκόμων: το ζήτημα της κατάρτισης*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Σχολή Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών Σπουδών και Τεχνών. Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης.

Χούλη, Α. (2013). *Ο ρόλος και η φύση των νανουρισμάτων στην Ελλάδα και στον κόσμο: Μια συγκριτική μελέτη*. Διπλωματική εργασία.. Τ.Ε.Ι. Ηπείρου, Σχολή Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας. Τμήμα Βρεφονηπιοκομίας.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Bakagiannis, S., & Tarrant, M. (2006). Can music bring people together? Effects of shared musical preference on intergroup bias in adolescence. *Scandinavian Journal of Psychology*, 47(2), 129–136. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2006.00500.x>

Cates, Brian, R. (2013). *On the Power of Music: Using 'Cosmos' and 'Anthropos' to Articulate a Holistic Approach to Discussing the Power of Music*. Music and Worship Student Presentations.

Epstein, S., Bauer, S., Levkovitz Stern, O. et al (2021). Preterm infants with severe brain injury demonstrate unstable physiological responses during maternal singing with music therapy: a randomized controlled study. *Eur J Pediatric*, 180, 1403–1412 (2021). <https://doi.org/10.1007/s00431-020-03890-3>

Giomo CJ. (1993). An Experimental Study of Children's Sensitivity to Mood in Music. *Psychology of Music*, 21(2), 141-162. doi:10.1177/030573569302100204

Greenberg, D. M., Decety, J., & Gordon, I. (2021). The social neuroscience of music: *Understanding the social brain through human song*. *American Psychologist*, 76(7), 1172–1185.

Gruhn, W. (2005). *Musical abilities and intelligence: do they interfere? Can music help you learn?* Seminar series on Music Education: Research, Policy, Practice. London: Royal College of Music.

Hargreaves, D. (2004). *Η Αναπτυξιακή ψυχολογία της μουσικής* (μτφρ.Ε. Μακροπούλου). Αθήνα. Fagotto.

Hallam, S. (2010). The power of music: Its impact on the intellectual, social and personal development of children and young people. *International Journal of Music Education*, 28(3), 269-289.

- Hodges, D. (2000). Implications of music and brain research. *Music Educators Journal*, 87(2), 17-22.
- Greenberg, D. M., Decety, J., & Gordon, I. (2021). The social neuroscience of music: Understanding the social brain through human song. *American Psychologist*, 76(7), 1172–1185. <https://doi.org/10.1037/amp0000819>
- Jacobson, S., Mcduff, M., & Monroe, M. (2007). *Promoting Conservation through the Arts: Outreach for Hearts and Minds*. Conservation Biology.
- Kay, A. (2000). Effective music education. *Teaching Music*, 7(8), 51-3.
- Kinnear, T. (2014). Introduction to Special Issue: "Sound, Environment and Action". *Music and Politics*.
- Kratus, J. (1993). A Developmental Study of Children's Interpretation of Emotion in Music. *Psychology of Music*.
- Saarikallio, S. (2009). Emotional self-regulation through music in 3-8-year-old children. Department of Music, University of Jyväskylä, Finland Finnish Centre of Excellence in Interdisciplinary Music Research.
- Savage PE, Loui P, Tarr B, Schachner A, Glowacki L, Mithen S, Fitch WT. (2021). Music as a coevolved system for social bonding. *Behavioral and Brain Sciences* 44, e59: 1–22. doi:10.1017/S0140525X20000333
- Schafer, R. M. (1969). *Ear cleaning: Notes for an experimental music course*. New York: Berandol music, sole selling agents: Associated Music Publishers.
- Schafer, R. M. (1994/1977). *The Soundscape: Our Sonic Environment and the Tuning of the World*. Rochester, Vermont: Destiny Books.
- Schama, S. (1995). *Landscape and Memory*. New York: A.A. Knopf: Distributed by Random House.
- Shevock, D. (2015). *The Possibility of Eco-Literate Music Pedagogy*. *Topics for Music Education Praxis*. Ανάκτηση από <http://topics.maydaygroup.org/2015/Shevock15.pdf>
- Swain, J. (1997). *Musical Languages*. New York, NY: W.W. Norton.
- Tomatis, A. (1983). Brain/mind bulletin collections. *New Sense Bulletin*, 8(4A).
- Truax, B., & Barrett, G. W. (2011). Soundscape in a context of acoustic and landscape ecology. *Landscape Ecology*, 26(9), 1201-1207.
- Turner, K., & Freedman, B. (2004). Music and Environmental Studies. *The Journal of Environmental Education*, 36(1), 45-52
- UNESCO-UNEP. (1985). International Environmental Education Programme. Environmental Education, 17. Wrightson, K. (2000). An introduction to acoustic ecology. *Soundscape: The Journal of Acoustic Ecology*, 1(1), 10-13.

Διαδικτυακές Πηγές

Ε.Ε.Α.Ο. (2020). Ελληνική Εταιρεία Ακουστικής Οικολογίας. Ανάκτηση από <http://akouse.gr/wp/>

Ηχοτοπία και Ήχοι. <https://mythoplasieskiafigiseis.wordpress.com/2012/10/09/ηχοτοπίαήχου/>

Ένωση Εκπαιδευτικών Μουσικής Αγωγής Π.Ε. (ΕΕΜΑΠΕ). Περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και Ακουστική Οικολογία <http://echology.primarymusic.gr/index.php/products/sounds>

Soundlab (2008). Διαθέσιμο στο:

<http://soundlab.cs.princeton.edu/learning/tutorials/SoundVoice/sndvoic2.htm>